ŠIAURĖS ATĖNAI

ISSN 1392-7760 2018 m. gegužės 18 d. Nr. 10 (1290) Kaina 1,20 Eur

Kai rašysite romaną apie Afriką, visada būkite dramblio pusėje ..... p. 5
Naujojoje Vilnioje kuriama menininkų rezidencija ..... p. 11
Antipremiją gavusio vertimo recenzija ..... p. 12

Aforizmai ir fragmentai

1

Norėdamas apnuodyti tautą užnuodyk jos pasakojimus. Doroviškai smukusi tauta seka sau doroviškai menkas istorijas. Saugokitės pasakotojų, kurie gerai nesuvokia savo talento svarbos ir savo meistryste naudojasi neatsakingai: jie gali nesąmoningai prisidėti prie savo tautiečių psichinio pakrikimo.

2

Jėzaus parabolės galingesnės ir įtaigesnės už jo stebuklus.

3

Pasakojimai – visa kur esantys kaip vanduo ar oras; ir tokie pat būtini. Nėra žmogaus, kurio nejaudintų tyli pasakojimų esatis.

4

Žmonių sveikata ir pasitikėjimas pareina nuo pasakojimų, kuriuos jie sau seka. Nesveiki pasakotojai gali susargdinti tautą. O nesveikos tautos reikalauja nesveikų pasakotojų.

5

Didieji vadai suvokia pasakojimų, kuriuos bruka savo liaudžiai, galią. Jie supranta, kad pasakojimai gali pakeisti amžių, apversti epochą.

6

Didingos epochos yra tos, kuriose gyvuoja ir yra pasakojami didingi pasakojimai.

7

Didieji vadai pasakoja tautai išmones, kurios pakeičia jos suvokimą. Napoleonas, sukūręs iš savęs dėmesį prikaustančią istoriją, – puikus to pavyzdys. Netgi niekam tikę vadai suvokia negatyvių pasakojimų galią.

8

Visoms didžiosioms tikyboms, visiems didiesiems pranašams atrodė būtina skleisti savo žinią pasakojimais, parabolėmis, pasakėčiomis. Biblija – viena iš didžiausių išmonės ir svajonių versmių pasaulyje.

9

Jėzaus stebuklai mus pasiekė pasakojimų, stebuklinių pasakojimų pavidalu. Būtent pasakojimai, o ne faktai, mus vis dar kreipia tikėjimo link.

10

Aleksandras Didysis nukariavo visą žinomą pasaulį. Bet patį Aleksandrą be ginklo įveikė Homeras.

11

Pasakojimai be kovos palenkė savo pusėn daugiau žmonių nei visi didieji karai kartu sudėjus.

12

Didžiosios tikybos patraukia savęsp savo pasakojimais.

13

Didysis mūsų ir ateities laikų iššūkis – praturtinti pasakojimą taip, kaip kalbą praturtino Joyce'as: pakylėti jį iki apžavų ir burtų aukštumų; pripildyti pasakojimą begalinio sodrumo; pasakojimo tėkmei suteikti ramybės, amžinasties.

14

Pasakojimai – tai slaptos vertybių talpyklos: perkeisk pasakojimus, kuriais žmonės ir tautos gyvena ir kuriuos sau pasakoja, ir pakeisi pačius žmones ir tautas.

15

Tautos ir žmonės iš esmės yra pasakojimai, kuriais jie save peni. Jeigu seka sau melagingus pasakojimus, ateityje dėl to kentės. Jeigu pasakojimai atitinka jų pačių tiesas, jie nuves į klestinčią ateitį.

BEN OKRI

Benas Okri (g. 1959) – iš Nigerijos kilęs angliškai rašantis poetas, prozininkas, eseistas. Ankstyvąją vaikystę (nuo 2 iki 9 metų) su tėvais praleido Didžiojoje Britanijoje, vėliau čia studijavo lyginamąją literatūrą. Dešimties romanų, taip pat poezijos, esė ir apsakymų rinkinių autorius. 1991 m. už romaną *The Famished Road* pelnė Bookerio premiją. Į lietuvių kalbą išverstas Okri romanas „Pavojinga meilė" (1996, liet. 1999, vertė Zita Marienė).

Okri anaiptol nėra tipiškas vad. pokolonialistinės literatūros autorius (neeksploatuoja madingų kolonistų primestos, neautentiškai artikuliuotos afrikietiškos tapatybės temų), priešinasi jis ir magiškojo realizmo etiketei, kurią jam bandą prilipinti „tingūs kritikai". Arčiau tiesos turbūt tie literatūrologai, kurie Okri kūrybą vadina tradicinių afrikietiškų tikėjimų dvasios persmelktu realizmu.

Artėjančios Tarptautinės Afrikos dienos, minimos gegužės 25-ąją, proga siūlome ištrauką iš pirmąkart 1993 m. viešai perskaitytos Beno Okri esė „Pasakojimo džiaugsmai" (*The Joys of Story-telling*).

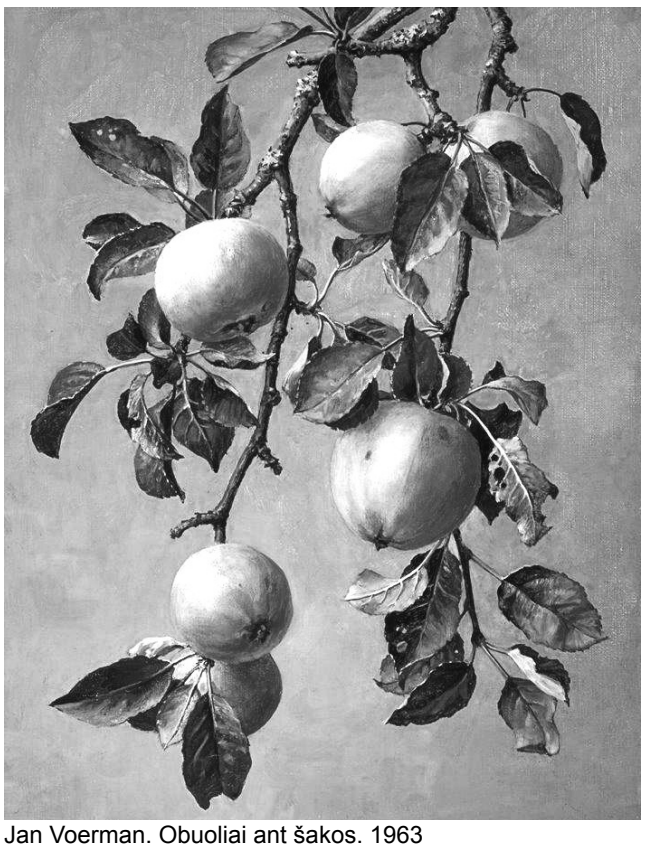

Jan Voerman. Obuoliai ant šakos. 1963

16

Pasakojimų slaptoji savastis išsiskleidžia pagal nenuginčijamą prigimtinės teisės logiką.

17

Pasakojimai yra pavojingi arba išlaisvinantys, nes jie – savotiškas likimas.

18

Pasakojimo buvimas byloja apie pamatinį žmogaus nerimą, byloja apie žmogaus netobulumą. Ten, kur tobulybė, nėra ką pasakoti.

19

Pačioje pradžioje nebuvo pasakojimų.

20

Tas ankstesnis fragmentas – jau pasakojimas.

21

Visata prasidėjo kaip pasakojimas.

22

Patirtį ar chaosą, perteikę pasakojimu, mes perkeičiame, padarome prasmingus, suteikiame patirčiai kitokį pavidalą, suvaldome chaosą.

23

Pradėję sekti pasakojimus, gyvenimui suteikėme naują matmenį: reikšmės – supratimo – supratingumo matmenį.

24

Tiktai tie, kurie gyveno, kentėjo, giliai mąstė, stipriai mylėjo, pažino džiaugsmą ir tragedijos prietamsius, pasakoja tikrai nuostabias istorijas.

25

Pasakojimai nepriklauso amžinybei. Jie priklauso laikui. Ir iš laiko jie išauga. Tik gyvendami patiriame kančios gelmę ir sielos liepsną; tik dėl gyvenimo – ir laiko – pasakojimai, iš naujo išgyventi ir persvajoti, tampa nepavaldūs laikui.

26

Puikiausi pasakojimai yra tie, kurie atliepia mūsų pradmę ir nujaučia mūsų baigmę (slėpiningas ištakas ir nepaaiškinamą likimą), ir sulieja juos į viena.

27

Homo fabula: mes – pasakojančios būtybės.

28

Esame pusiau žmonės, pusiau pasakojimai.

29

Pasakojamomis išmonėmis ir istorijomis įtikiname save ir kitus, kad gyvename gyvenimą, kad slepiamės nuo jo, tvarkome jį, suteikiam kryptį, sąveikaujam su juo, suteikiam pavidalą, priimam jį, palūžtam, vėl tampame šeimininkais arba plaukiame pasroviui.

30

Be pasakojimų išeitume iš proto. Gyvenimas pamestų inkarą arba nustotų atskaitos taško. Netgi tylėdami gyvename pasakojimuose.

31

Pasakojimai gali išvaryti iš proto.

32

Pasakojimai gali išgydyti sunkiausias dvasines ligas.

33

Tai savo pasakojimais senovės graikai daro tokią stiprią įtaką ir formuoja pasaulį. Pasakojimai apie Prometėją, Iksioną, Sizifą, Persėją, Gorgonės galvą, Kalipsę, Odisėją – tai amžinos tik iš dalies atskleistos žmogiškosios prigimties metaforos.

34

Afrika kvėpuoja pasakojimais.

35

Afrikoje viskas yra pasakojimas, visa kas yra pasakojimų saugyklos. Vorai, vėjas, lapas, medis, mėnuo, tyla, žvilgsnis, slėpiningas senukas, pelėda vidurnaktį, ženklas, baltas akmuo ant šakos, vienutėlis geltonas pranašiškas paukštis, nepaaiškinama mirtis, savaiminis juokas, kiaušinis prie upės – visa tai pritvinkę pasakojimų. Afrikoje daiktai yra pasakojimai, juose glūdi pasakojimai, jais prapliumpa tam tikrą sapno akimirką, kai esame atviri esinių ir nuotaikų paslapčiai.

36

Afrika yra kraštas, knibždėte knibždantis pasakojimų ir nuotaikų. Šis pasakojimų perviršis, šita knypava – tai tam tikras chaosas. Kraštas, pertekęs pasakojimų, – tai toks

Nukelta į p. 4►

Kiek įpareigoja pažadai tarptautinėje politikoje?

Donaldo Trumpo užsienio politika, praėjus pusantrų metų JAV prezidento poste, brandesnė netapo. Ciniškas ankstesnės administracijos atžvilgiu politikas nesijaučia įpareigotas laikytis jokių pirmtako sudarytų politinių susitarimų ir bando įvesti savą tvarką. Deja, kol kas atrodo, kad D. Trumpo įpėdinis (kad ir kas tas nelaimėlis būtų) turės paskirti visą savo kadenciją pirmtako sukeltam chaosui suvaldyti, taip pat atkurti Amerikos kaip patikimos partnerės tarptautinėje politikoje įvaizdį. Parodęs špygą Paryžiaus susitarimui dėl klimato kaitos, JAV prezidentas neseniai paskelbė apie savo šalies pasitraukimą iš kito istorinio, dideliu tarptautiniu pasiekimu laikyto susitarimo dėl Irano branduolinės programos.

Šio 2015 m. sudaryto susitarimo esmė – mainais už tai, kad nebebūtų taikomos ekonominės sankcijos, Iranas pažadėjo riboti savo branduolinę programą ir užtikrinti su energetika ir gynyba susijusių mokslo tyrimų skaidrumą, reguliariai įsileisdamas tarptautinius auditorius. Be Irano ir JAV, susitarimą pasirašė Didžioji Britanija, Kinija, Prancūzija, Rusija, Vokietija ir, kaip atskiras kūnas, Europos Sąjunga. Viltasi, kad šis planas stabilizuos įtampą regione ir galbūt po kurio laiko netgi grąžins Iraną į „dorybingų“ šalių gretas (žvelgiant iš Amerikos perspektyvos, iki ajatolų valdžios atėjimo Iranas buvo tokia šalimi, valdant jaunajam šachui Rezai Pehlevi, kuris, remiamas JAV, aktyviai užsiėmė šalies vesternizacija). Deja, gegužės 8 d. JAV paskelbė apie savo vienašalį pasitraukimą iš sutarties, motyvuodamos šį sprendimą tuo, kad atšauktos sankcijos atrišo rankas piktybiniam Irano elgesiui. Savo „Twitter“ paskyroje D. Trumpas pažymi, kad nuo 2015 m. Irano karinis biudžetas išaugo 40 proc., teigia, kad Iranas nepaiso tarptautinio susitarimo ir kad „bet kokiomis priemonėmis stengiasi paimti visų Vidurinių Rytų kontrolę į savo rankas“, bet dabar „taip jau nebenutiks!“

Nors šis JAV prezidento sprendimas nusipelno kritikos dėl beatodairiškumo, negerbti tarptautinių susitarimų nėra išskirtinai D. Trumpui būdingas bruožas. Žiniasklaidos kanalas „Quartz Media“ pateikia išsamų XVIII a. siekiantį sąrašą atvejų, iliustruojančių *specifinį* JAV požiūrį į daugiašalius susitarimus. Sąrašas pradedamas 374 sutartimis tarp indėnų ir kolonistų, kurių daugumos nesilaikyta, tęsiamas tokiais atvejais kaip 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, kurią JAV pasirašė, bet kažkodėl neratifikavo (įdomu, kad JAV yra ratifikavusios tik devynias tarptautines žmogaus teises liečiančias sutartis, Europos ir Lotynų Amerikos šalys ratifikavo net 15–18 tokių sutarčių), o baigiamas 2015 m. Paryžiaus klimato kaitos susitarimu, iš kurio JAV pasitraukė prieš metus.

„Amerikiečiai yra su jumis“ – tokią žinią taip „ilgai kentėjusiems Irano žmonėms“ Baltųjų rūmų pranešime siunčia D. Trumpas, pridėdamas, kad nuo 2015 m. priėmus susitarimą teokratinės valstybės ekonomika pažangos nepadarė. Kas jau kas, bet atnaujintas prekybos ribojimas Irano žmonėms tikrai nepadės, nes būtent jie, o ne mulos, politikai ar stambiojo verslo elitas, nuo ekonominių sankcijų kenčia labiausiai. Kad sankcijos būtų veiksmingos, reikia, kad iš susitarimo pasitrauktų ir kitos šalys, o pastarosios šiuo JAV sprendimu toli gražu nėra sužavėtos.

Europiečiai netrykšta noru būti JAV vasalais

Susitarime dėl Irano branduolinės programos dalyvavusių Europos valstybių lyderiai suka galvą, ką daryti su JAV spaudimu ir su Irane jau veikiančiomis ar investuoti besiruošiančiomis bendrovėmis. Prancūzijos finansų ministras Bruno Le Maire'as nenusiteikęs diplomatiškai: „Ar mums priimtinas faktas, kad Jungtinės Valstijos yra ekonominis planetos žandaras? Atsakymas yra „ne“. Ar mes sutinkame su Europos vasalizacija komerciniais tikslais? Atsakymas yra „ne“, – rašo „Middle East Monitor“.

JAV spaudimas nėra vien psichologinis: Vašingtonas grasina sankcijomis ir žemyno valstybių kompanijoms. Šiuo metu JAV derasi su Europa dėl naujo susitarimo, kuris užtikrintų Amerikos saugumą. Tuo tarpu Irano užsienio reikalų ministras Javadas Zarifas, mėgindamas išgelbėti susitarimą, išsiruošė į turą po Europą, Rusiją ir Kiniją.

Regione įtampa auga, bet ar ji atominė?

Teheranas aktyviai dalyvauja Sirijos konflikte (štai tau ir išaugusios išlaidos gynybai) tiek palaikydamas Basharą al-Assadą, tiek turėdamas galvoje, kad pasibaigus karui Sirija liks pažeidžiama, ištuštėjusi ir todėl užsienio įtakai itin neatspari teritorija. O kitame fronte turime augančią įtampą su Izraeliu: kadangi Iranas ir Izraelis bendros sienos neturi, apsišaudymai ir apsibombardavimai vyksta toje pačioje Sirijoje. Nors pastarasis konfliktas nėra tiesiogiai susijęs su JAV pasitraukimu iš Irano branduolinės sutarties (konflikto tarp dviejų režimų potencialas augo daugelį metų), prisidėdamas prie bendros įtampos regione, jis turėjo būti rimtas signalas D. Trumpo administracijai, kad laužyti tarptautinę sutartį dabar ne vieta ir ne laikas. Deja, JAV valdantieji ne tik nepaisė šio signalo – gegužės 14 d. jie pompastiškai atidarė JAV ambasadą Jeruzalėje, nors to kaina buvo dešimtys nužudytų ir tūkstančiai sužeistų protestuojančių palestiniečių Gazos Ruože.

Praradę viltį kaip nors D. Trumpui paaiškinti, jog tarptautiniai susitarimai tam ir skirti, kad jų būtų paisoma, Europos valstybių lyderiai ir kitos suinteresuotos šalys bandė JAV lyderį įtikinti bent tuo, kad šiam, nors ir netobulam, susitarimui kol kas geresnių alternatyvų nėra. Tuo labiau kai ir Tarptautinė atominės energijos agentūra, kuri vykdo reguliarius Irano mokslinių bazių stebėjimus, patvirtino, kad jokio atominio ginklo teokratinis režimas negamina. Tačiau kas jam neleis to pradėti daryti, jeigu susitarimas nustos galioti, kaip JAV pageidauja? Nestabilumą regione kelia ne tik Iranas, bet ir faktas, kad kai kurioms ne regiono valstybėms daugiašaliai pažadai galioja mažesniu mastu negu kitoms.

– MARIJA SAJEKAITĖ –

Kapituliacija

Vieni skaičiuoja kasmet naujas velykines pergales, kiti šventoje loterijoje dar sykį nieko nepešę. Aišku, patys protingiausi ir laimingiausi tie, kurie nesvaičioja apie milijonus, tegul ir dvasinius. Bet širdis, širdis – ji tokia, nepagydoma kvėša, visų auksaburnių ir auksaakių suvedžiotojų grobis, pigus greitojo maisto patiekalas. Jėzus ne veltui vaizduotas su Amūro lanku ir strėlėmis. Paskui griausmingas juokas aukštybėse. Čia bene iš psalmių repertuaro.

Mano draugė, irgi praloštų loterijų dalyvė, anąsyk viską aiškino slaptaisiais protokolais. Gyveni ir nežinai, kas tave jau pasidalijo, kam priklausai ir kieno projekte veiki. Egzistuoja toks daiktas, kaip žinome iš pačios Biblijos. Jobo knygos prologas atvirai prabyla. Trumpos derybos dangiškoje komendantūroje, ir geras, teisingas žmogus perleidžiamas Šėtonui pasismaginti. Jobas kamuosis, praras viską, kas tik įmanoma, bus kitų atstumtas, nebepanašus į žmogų. Perkratys skersai išilgai savo sąžinę ir nematys nusikaltimo, verto bausmės. Apie slaptuosius protokolus jis neinformuotas, dar nebuvo nei „WikiLeaks“, nei perbėgėlių iš ten į čia, jokių disidentų, užuodžiančių kiekvieną valdžios klastą. Bibliniai redaktoriai nesusiturėjo ir prirašė Jobo knygai laimingą pabaigą. Atseit, šaunuolis Jobas, viską atlaikė ir liko Dievui ištikimas.

Ar po Jėzaus žygio neturėjo baigtis slaptųjų protokolų politika danguje? „Jums viską paskelbiau, ką esu iš savo Tėvo girdėjęs“, – gal tai skaidrumo ir viešumo pažadas? Mainais už nesėkmes loterijose gauname patį Jėzų, slaptųjų protokolų naikintoją. Arba, teisingiau tariant, jis gauna mus, ir vėl prasilošusius. „Jie juk – manieji“, – dar vienas jo pareiškimas keliaujant į dausas. Mano draugei norėtųsi tokio scenarijaus. Nesiryžau sakyti, kad jis tikras, galiojantis visais metų laikais. Juk Viešpats paimtų mus ir be nieko, plikomis rankomis. Būtina nukraujuoti, kad pasiilgtum jo glėbio? Ar atkutęs nespruksi kitur?

Neturėčiau įrodymų, jog žemiški sielvartai ir dejonės padidintų mūsų tinkamumą Kristui, būtų lyg jo malonės ir meilės laidas. Apaštalų darbų knygoje, velykinio gyvenimo vadovėlyje, visi išbandymai, tekę jaunutei Bažnyčiai, yra pasekmė, pasirinkimo ir tapatybės vaisius, o ne nuopelnų šaltinis. Ilgainiui suaugama su ta kaina, atsiranda drąsa sakyti, kad ji skelbia Dievo garbę ir prisideda prie išganymo. Net jei viskas prasidėjo nuo stebuklų ir dovanų (pavyzdžiui, per Sekmines), netrukus pasipila akmenys. Apaštalas Paulius save vadins Dvasios kaliniu ir aimanuos, kad kiekviename mieste Dvasia jam žadanti vargą ir pančius. Galima melsti, tikėtis sau ko kito, bet Evangelijos misija eis kaip ėjusi išvien su pažeminimu ir nuostoliais. Velykinės pergalės dalimi tai tampa per mus, mūsų kūno ir kraujo kaina, bet čia Kristaus darbas, ne mūsų, ir dėl to jis liks su slaptumo žyme, su mūsų nesusigaudymu ir dejonėmis.

Bet ir kitose brangiose gyvenimo srityse atsitinka panašiai. Lietuviškas „Poezijos pavasaris“ nutaikytas kasmet į gamtos grožybes, esą geriausiai nusakančias poetinės kūrybos esmę. Pakvimpa alyvos, pragysta paukšteliai, glamonėja meili saulutė, ir jau liejasi per kraštus dieviškos eilės. Žiedai tarp žiedų. Kažkur skaičiau apie W. H. Audeno pokalbį su kitu poetu. Tas abejojo savo kūrinių verte ir prašė patarimo. Audenas pavadino jį tikru poetu ir įsakė rašyti toliau. Priežastis gana keista: anas neryžtingas poetas buvo anksčiau parodęs, jog leidžiasi būti pažemintas. Audeno įsitikinimu, poezija ateina iš pažeminimo. Jis pats, nepaisant savo šlovės, visą gyvenimą nešiojosi kūniško pažeminimo, atmetimo jausmą. Šitokia poezija – ne tai, kad renki ir apdainuoji širdies sopulius; ji – apie sutikimą būti atstumtam, apie tai, jog pasirenki situaciją, kuri atneš tau pralaimėjimą, ir tu leidi, kad tai įvyktų, savo noru pasiduodi.

Jeigu tokie pasirinkimai kaip nors susiję su Jėzaus vardu ar jo istorija, galima sulaukti ne vien paguodos. Jobas antai grūmoja dangui, kuris po slaptųjų protokolų užsispyrusiai tyli ir niekur nesikiša. Kitas Senojo Testamento personažas išvadina Dievą klastingu suvedžiotoju. Baisus dalykas atsidurti jo glėbyje, kai nori ir nenori trauktis. Ar iš tiesų su juo esame pašaukti laisvei? Bažnyčia, flirtuodama su jaunąja karta, mėgsta kaišioti tą Pauliaus citatą. Bet pats autorius jautėsi pagautas Kristaus, nebelaisvas, net ne pats sau gyvenantis. Kokioje religinėje rinkodaroje galima apie tai užsiminti?

„Poezijos pavasario“ proga gegužės pavakarę sliūkinu į savo vaikystės bažnyčią senamiesčio gatvelių labirinte, kad pasimėgaučiau Mergelės Marijos litanija ir gražiais prisiminimais. Bažnytėlė raudona, prie žydinčio kaštono – gryna poezija. Anuomet čia grūsdavosi minios maldininkų, svaigindavo vargonai ir gėlių kvapas. Tamsioje, dar labiau sumažėjusioje bažnyčioje dabar keletas pagyvenusių moteriškių kalba rožinį. Čaižus, valdingas maldų vedėjos balsas. Vargonai tyli, litanijos nebus. „Nusižemink“, – sako virš altoriaus pakilęs Nukryžiuotasis, ir kas drįstų jo nepaklausyti. Malda yra malda. Mišias laikantis kunigas per komunijos priegiesmį garsiai perskaito: „Tai mano įsakymas, kad jūs vienas kitą mylėtumėte, kaip aš jus mylėjau.“ Pažįstamas taktinis manevras. Spąstai, kurių nelauki. Išeisiu iš čia darsyk nuolankiai sutikęs su visa, ko jis iš manęs nori ir kam buvo susiradęs. Grįždamas namo ties Gailestingumo šventove pamerksiu akį iš akmenėlių sulipdytai mozaikai, virš durų pasitinkančiai piligrimus. Vyro su barzda žvilgsnis padėręs, lyg sirgtų ar slėgtų kokia nelaimė. Laikykis, dar ne tiek žmonės atlaiko, patikėję tavo žodžiais.

– JULIUS SASNAUSKAS –

„Nežinoma žemė. Šalčia“ – puikus, bet pernelyg universalus spektaklis

Naujas Jono Tertelio spektaklis „Nežinoma žemė. Šalčia“ jau sukėlė skandalą. O epatavimo persmelktame mūsų pasaulyje tai šioks toks pasiekimas. „Tai pusantros valandos vien negatyvo“; „Ne tik nepaneigėte nė vieno stereotipo apie Šalčininkus, bet dar ir naujų etikečių mums priklijavote“, – neslėpė nusivylimo Šalčininkų politinio elito atstovai po spektaklio premjeros miestelio kultūros centre. Po tokių vietinių bosų „recenzijų“ kiti žiūrovai nusprendė apdairiai patylėti. Natūralu, kad kiekvienas iš mūsų norime girdėti, skaityti ir matyti apie save, savo miestelį ar kraštą vien teigiamus dalykus. Deja, tiesa – o tik ji, kaip rašė vienas žinomas iš Vilniaus kilęs rašytojas, yra įdomi – kaip ir medalis turi dvi puses. Teigiamą ir neigiamą.

Bet ir Lietuvos teatro kritikai šį spektaklį priėmė, man rodos, šaltokai, o salėse, kuriose rodomas spektaklis, tuščių vietų būna. Įdomu, kad pirmas režisieriaus J. Tertelio dokumentinis spektaklis – prieš metus pastatyta „Žalia pievelė“ apie buvusius Ignalinos atominės elektrinės darbuotojus ir kitus visaginiečius – buvo priimtas labai šiltai ir teigiamai. Kodėl gi „Nežinomai žemei“ tai nepavyko? Pažiūrėjęs spektaklį manau, kad galiu pabandyti rasti atsakymą į šį klausimą.

Pernelyg universali istorija apie Lietuvos provinciją

Iš esmės „Nežinoma žemė. Šalčia“ pasakoja universalią istoriją apie Lietuvos provinciją. Pernelyg universalią. Kaip pripažįsta ir patys spektaklio kūrėjai, jie norėjo atrasti Šalčininkus Lietuvai, o iš tikrųjų atrado Lietuvą Šalčininkuose. „Nežinomoje žemėje“ Šalčininkai – kaip ir bet kuris kitas Lietuvos periferijos miestelis. Tos pačios problemos ir dilemos kaip ir bet kuriame kitame Lietuvos pasienio mieste: vaikai, neturintys, kur nueiti po pamokų, senutės, bambančios, kad kadaise buvo geriau, pasieniečiai ir kontrabandininkai, žaidžiantys amžiną katės ir pelės žaidimą...

Bet juk Šalčininkų specifika – bent mano manymu – tai ne kontrabanda ir ne socialinė atskirtis. Šalčininkai – tai pirmiausia miestas, kuriame susiduria, koegzistuoja, konfliktuoja ir bendradarbiauja trys ar keturios kalbos bei kultūros: lietuvių, lenkų, rusų ir baltarusių. Ir būtent šios kalbinės, kultūrinės, etninės įvairovės ir mozaikos trūksta spektaklyje. Viena iš herojų, tiesa, sako, kad „mes, šalčininkiečiai, nelabai mėgstame lietuvius“, bet ši frazė taip ir lieka be konteksto, be paaiškinimo, be tęsinio. Lieka pakabinta ore. Kodėl nemėgstame? Kas tie šalčininkiečiai ir kuo jie skiriasi nuo pagėgiškių?..

Mes, lenkai, esame uždara bendruomenė

Spektaklio kūrėjai ginasi, kad būtent tokį įspūdį susidarė apie Šalčininkus iš pačių šalčininkiečių pasakojimų. Nė vienas iš kūrėjų pašnekovų neakcentavo nei tautinės tapatybės dalykų, nei tautinių mažumų problemų, nei politinių nesutarimų. Tikiu, kad tikriausiai taip ir buvo. Mes, lenkai iš Šalčininkų, Nemenčinės, Naujosios Vilnios, esame be galo uždara bendruomenė, įtariai žvelgianti į kiekvieną, kuris mus bando tirti, analizuoti, suprasti. Mūsų valstietiška kilmė ir istorinė patirtis suformavo tokį mūsų charakterį. Būtent todėl dauguma socialinių tyrimų, kurie buvo daryti Vilniaus krašte, nedavė jokių apčiuopiamų rezultatų arba jų rezultatai neatitinka realybės.

Pamenu, gal kokiais 2006 m., rodos, Liberalų sąjūdis užsakė Vilniaus rajono gyventojų nuomonės tyrimą ir tas tyrimas parodė, kad už Lietuvos lenkų rinkimų akciją ruošiasi balsuoti vos 12 proc. apklaustųjų, nors mes visi žinome, jog jau beveik 30 metų šioje savivaldybėje visus rinkimus laimi LLRA ir už ją balsuoja apie 60 proc. rinkėjų. Tiesiog mes tyrėjams sakome tą, ką jie nori išgirsti. Tomaševskis blogas? Aišku, kad blogas. Vardų ir pavardžių įstatymas nereikalingas? Na, taip, gal ir nelabai jis mums reikalingas. Svarbiausia spręsti socialines problemas? O, taip, taip, būtų labai gerai jas išspręsti... O darom, balsuojam, mąstom vis vien savaip. Reikia labai daug laiko įgyti mūsų pasitikėjimą ir sulaukti nuoširdžių atsakymų. Pusmetis, o tiek laiko galėjo skirti J. Tertelio komanda Šalčininkams tyrinėti, akivaizdžiai per trumpai...

Šalčininkietiško akcento mėgdžiojimas

„Žalioje pievelėje“ J. Tertelis pakvietė į sceną tikruosius Visagino gyventojus. Jų vaidyba galbūt buvo naivi, perspausta, bet natūrali, vertė žiūrovus susitapatinti su aktoriais mėgėjais, o visaginiečius – aistringai sirgti už savo kaimynus, pažįstamus, draugus. Netaisyklinga lietuvių kalba ir akcentas tik pabrėžė jų autentiškumą. „Nežinomoje žemėje“ režisierius pasirinko kitą sprendimą – šalčininkiečių papasakotas universalias istorijas turėjo suvaidinti profesionalūs aktoriai, kurie net nebuvo susitikę su savo herojais, o turėjo juos įsivaizduoti iš pokalbių įrašų. Tai įdomus, sudėtingas sprendimas, bet...

Tikrai nemanau, kad universalus „Nežinomos žemės“ charakteris yra blogai, bet man atrodo, kad tokiame universaliame spektaklyje šalčininkietiško akcento mėgdžiojimas yra nereikalingas. Rimtam meno kūriniui jis suteikia nereikalingos ironijos, disonanso. Jeigu tai universalus spektaklis apie Lietuvos provinciją – kalbėkime be akcento, juk kalbame apie universalias tiesas. O jeigu visgi spektaklis apie Šalčininkus – parodykime šiek tiek daugiau vietinio kalbinio, kultūrinio, etninio kolorito, o ne tik akcentą ir netaisyklingą lietuvių kalbą.

Ar spektaklis parodo lietuviams tikruosius Šalčininkus?

Taigi, *summa summarum* ar tai blogas spektaklis? Tikrai ne! Visų pirma nuoširdžiai sveikinu kūrėjus pabandžius išeiti iš lietuviško hermetinio pasaulio ir parodyti, kad Lietuva – ne tik etniniai lietuviai. Lietuvos televizijose, lietuviakalbėje žiniasklaidoje net diskutuojant apie santykius su Rusija ar Lenkija ar tautinių mažumų problemas dažnai apsieinama be tautinių mažumų atstovų. Prisiminkite amerikiečių, britų, prancūzų, skandinavų serialus arba filmus. Mažumų kalbos juose skamba labai dažnai (pvz., ispanų kalba JAV filmuose, valų kalba britų serialuose ir pan.), kiekviename yra bent vienas pozityvus herojus, priklausantis kokiai nors mažumai: juodaodis, škotas, meksikietis, turkas, indas, musulmonas, homoseksualas... Galbūt kažkas tai pavadins perdėtu politiniu korektiškumu, bet tai veikia. Tai pratina bendrapiliečius prie tautinės, kultūrinės, religinės šalies įvairovės, padaro visuomenę tolerantiškesnę ir atviresnę. O dabar prisiminkite bent vieną Lietuvos serialą ar filmą, kuriame būtų herojus lenkas. O pozityvus herojus lenkas? Deja, jeigu koks mažumų atstovas ir pasirodo mūsų filmuose, tai kaip karikatūra. Prieš 50 metų taip buvo vaizduojami juodaodžiai Holivudo filmuose... Kai juodaodis vaikas Čikagos priemiestyje žiūri į Baracko Obamos nuotrauką, jis tikriausiai galvoja: „Taip, aš irgi galiu tapti prezidentu!“ Lietuvoje to nėra. Ir galbūt J. Tertelio spektaklis apie Šalčininkus tai pakeis. Ypač turint mintyje, kad jis yra labai šiltas, paprastas, plastiškas ir optimistinis.

Spektaklio herojai pasakoja mažas paprastų Lietuvos provincijos žmonių sėkmės istorijas. Mergaitė iš asocialios šeimos, nepaisydama bendraamžių patyčių, įstoja į universitetą. Pasienietis neima kyšių. Gidė aiškina, kad civilizacija nesibaigia ties „Maxima“ Liepkalnio gatvėje. O statybininkas Česlovas Milošas rašo eiles. Rusiškai. Po šio spektaklio žiūrovai išeina iš teatro autentiškai pakylėti. Ką gali žinoti, gal būtent to ir reikia? Galbūt būtent taip ir reikėjo šią istoriją papasakoti, pralaužti amžinus ledus tarp lietuvių ir lenkų ir parodyti, kad lenkai iš Šalčininkų tokie pat žmonės kaip ir lietuviai iš Pagėgių? Bet ar spektaklis atranda tikrąjį Šalčininkų veidą, ar parodo lietuviams tikruosius Šalčininkus? Bijau, kad ne.

– ALEKSANDER RADCZENKO –

Karlo Marxo jubiliejui pasibaigus

Šį mėnesį visame pasaulyje vienaip ar kitaip minėtos Karlo Marxo 200-osios gimimo metinės. Kai kam jo teorijos atrodo pasenusios ir nebenaudotinos, kiti tebesiginčija dėl jų niuansų. Marxo teorijas dažnai perima netgi jų įgyvendinimui prieštaraujantys kapitalizmo teoretikai, svarstoma, kaip jį be didesnių konfliktų įtraukti į šiuolaikinės Imperijos dispozityvus. Kita vertus, daugiau ar mažiau ortodoksinė marksistinė tradicija išlieka gaji ir Marxo į diskurso paviršių iškeltose klasių kovose. Tiesa, šiuolaikinis išsilavinęs proletariatas vis dažniau išsižada antagonistinio klasių kovos subjekto statuso ir ieško būdų kuo mažiau konfliktuoti su kapitalistinės visuomenės institucijomis, nepastebi, kad yra išnaudojamas, ar atkreipia dėmesį į kitas, ne visada vienybę ir solidarumą teikiančias kovas.

Lietuvoje apie Marxą dėl tam tikrų istorinių beigi konjunktūrinių priežasčių dažniausiai kalba ne kairieji ir net ne filosofai, o žiniasklaidos propagandistai. O jei tai daro filosofai, jie tai daro tikslingai norėdami pateikti kairiąją mintį kuo bjauriau ir nepatraukliau (pataikaudami *status quo*). Čia pateikiu keletą argumentų, kodėl šiandien verta skaityti (visada kritiškai ir persvarstant) Marxą.

a) Marxas, apversdamas idealistinę filosofiją, teigia, kad istoriją kuria ir keičia ne intelektualai (ir ne ekspertai), o masės. Istorija nei prasideda, nei baigiasi intelektualų formuluotėmis. Istorija – tai visų mūsų praktikos, kovos, susirėmimai gatvėse, atsisakymas paklusti ir tų praktikų įkvėptas gyvenimas. Daugelis marksistų iki dabar tiki ir tvirtina, kad istorijos virsmus pirmiausia sąlygoja technologijų plėtra, bet kiti yra linkę tuo abejoti: beprecedentis technologijų augimas šio amžiaus pradžioje lėmė revoliucinio subjekto konsolidaciją ar jo irimą? Atrodo, už istorijos pokytį pirmiausia atsakinga nepaklusni darbo jėga arba bet kokia kapitalui besipriešinanti jėga.

b) Marxas matė, kad kapitalistinis gamybos ir gyvenimo būdas leidžia dominuojančioms klasėms ekspropriuoti mūsų, dirbančiųjų, darbo pridėtinę vertę. Kolektyvinė, besikooperuojanti tos vertės kūrėja yra dirbančiųjų klasė, kuri privalo tapti beprecedente jėga, išnaudojimu grįstiems kapitalistiniams santykiams smogiančiu subjektu. Dirbantieji turi solidarizuotis ir vienytis dažnai peržengdami savo įsivaizduojamas ribas, leisti atsirasti prieštaravimams ir pasipriešinimui ten, kur jo anksčiau nebuvo. Antagonistinio subjekto nebuvimas yra ženklas, kad kovos nevyks, visuomenė bus silpna, o vaistų nuo nepasitenkinimo esama padėtimi bus ieškoma įvairių – nuo nacionalizmo ar dešiniojo populizmo iki alkoholio ir antidepresantų.

c) Marxas parodė, kad niekas socialiniuose santykiuose nėra amžina, viskas yra istoriška, vadinasi, gali baigtis. Kapitalizmas – taip pat. Todėl mes, ypač tie, kurie nori priešintis kapitalizmui, negalime būti įsikibę į žmogaus prigimtį ir tapatybę tokią, kokia ji yra. Istorija keičiasi, žmogiškumas keičiasi, pasaulis keičiasi. Jis gali ir turi keistis kokybiniu požiūriu.

d) Jei ne Marxas ir ne tie, kurie buvo šalia jo, jei ne poros amžių kovos visame pasaulyje, turėtume tokius darbo santykius kaip XIX amžiuje, o daug rodiklių rodo, kad prie tokių santykių kai kuriose srityse ir grįžtame, jei nėra solidarumo ir kovų. Bosas nieko neduoda dovanai.

e) Komunizmas – tai ne ateities utopinė fantazija, o dabartyje vykstantis antagonistinio subjekto atsiskyrimo nuo pasyvios šiuolaikinės biopolitinės terpės procesas. Jei biopolitinėje, gyvybės plėtrą palaikančioje terpėje tampa vis sunkiau atsiriboti nuo kapitalistinės rekuperacijos strategijų, jei gyvybės ir vitalinės energijos tyrimai, su jomis susiję meniniai ir politiniai eksperimentai rizikuoja tapti kapitalo energijos rezervuaru, tai antagonistinis subjektas privalo veikti perimdamas istorinių kovų patirtį ir neišsižadėdamas savo revoliucinio geismo. Istorinis laikas – tai pirmiausia ne istorinių formacijų, raidos stadijų ir determinizmo, o spontaniškų ir aktyvių kovų ir jas keičiančių racionalių apmąstymų, kaupimosi ateities kovoms laikas.

f) Marxo teorijų pritaikymas nei prasidėjo, nei baigėsi kartu su Sovietų Sąjunga. Buvo pakankamai laiko, kad besidomėdami pasaulio istorija galėtume šiuos siaurakaktiškus teiginius persvarstyti kovos prieš kolonizaciją ir kituose kontekstuose. Tie, kurie to nežino, nežino valingai ir pūsdami propagandos muilo burbulus siekia privilegijų esamoje sistemoje – o paskui nustemba nieko negavę.

Toks labai lengvas, neįpareigojantis ir vietomis konfliktiškas Marxo teorijų pristatymas.

– KASPARAS POCIUS –

Aforizmai ir fragmentai

► Atkelta iš p. 1

kraštas, kuris nebūtinai iš jų mokosi. Aiškumo dėlei jis turėtų atsikratyti dalies savo pasakojimų. Juose bylojama tiek apie nesėkmes, tiek apie šventes. Mirštantys kraštai veisia pasakojimus kaip lavonai – kirmėles. Kraštas, pradedantis apsibrėžti, iš savo chaoso kurti grožį ir tvarką, nuo ore susitvenkusių nuotaikų ir istorijų pereina prie aiškios sandaros, tylos, skaidrios muzikos, prislopinto ir pamatuoto šventimo, išlaisvinto kvėpavimo, santūraus džiugesio ir vaiskaus šviežumo naujų aušrų virš vietų, pirmą kartą pamatytų kitoje jūros pusėje. Kai pasakojimai kyla iš kančios, kančios virtimas aukštesne tvarka, grožiu, praktiškumu dvelkia ramybe.

37

Ramybė – tai pasakojimo įtampų ir vidinių prieštaravimų sulydymas į anapus pasakojimo slypinčią tyką.

38

Nelaimingi kraštai linkę į utopinius pasakojimus.
Laimingi kraštai – į pasakojimus su nelaiminga pabaiga.

39

Egiptiečių ir graikų pasakojimai labiau nei jų poezija suteikė pavidalą pasaulio sąmonei ir vardus žvaigždėms.

40

Afrikiečiams pasaulis yra kupinas pasakojimų, legendų, pasakų.

41

Afrikietiška sąmonė yra esmiškai abstrakti, o jos pasakojimai – esmiškai filosofiški.

42

Afrikos laimė slypi ateities ilgesyje ir aukso amžiaus sapnuose.

43

Afrikietiškos muzikos melodija – tai širdį aitrinantis nepaliaujamos vilties ir maldos aukso pasakojimas.

44

Kur esti istorijų, išgyventa daug vargo, patirta likimo smūgių, pergalių ir nesėkmių suktinių, o žmonių likimai paliko įspaudų, kaip ir jų sielos bei istorijos, žemėje, ore ir netgi vandenyse. Svetimšaliai tuose kraštuose gali pajusti užmirštų tų žmonių istorijų ir likimų virpesį ore.

45

Nuotaikos – tai neišpasakotos istorijos, susitvenkusios ore, neišsakytos. Pasakojimai tampa nuotaikomis, neišsiskleidusiomis nuotaikomis, kurioms leidžiama augti.

46

Puikių pasakojimų skaidrybė: žodis tirpdo žodį, ir tik daiktai lieka kaip buvę.

47

Prastuose pasakojimuose žodžiai atšaukia vienas kitą, tad nelieka nieko. Žodžiai grįžta į ištakas; jie apleidžia puslapius, palikdami tik bereikšmius ženklus.

48

Pasakojimas yra paradoksas.

49

Autorius už kitus pranašesnis ne vien tik kalbos meistryste, bet ir istorijos bei jos pasakojimo kokybe, kerinčiu patrauklumu ir to patrauklumo antlaikiškumu. Kaip tik dėl to bergždžia kalbėti apie pranašumus. Pranašus tik tas, kas tveria ir nepaliauja būti tvarus.

50

Kad ir smulkiausio gyvo daikto kūrimas, kad ir menkiausios gyvybės kūrimas yra didingiau už milžiniškos negyvos planetos kūrimą. Bet koks gyvis – tai visata.

51

Pasakojimo kūrime, istorijos perkėlime į meno valdas – būtent čia slypi aukštesnioji kūrybiškumo būtis.

52

Vykęs pasakojimas nepaliauja augęs. Vykęs pasakojimas niekada nemiršta.

53

Pasakojimai – tai išmintingiausi dalykai, liekantys iš žmonių kvailysčių ir paklydimų.

54

Žmonės be pasakojimų būtų tobulybės įsikūnijimai, užuomaršos ar bepročiai, kitaip tariant, mitiniai žmonės, jau paliovę arba bebaigiantys gyvuoti.

55

Pasakojimai gali sugriauti civilizacijas, laimėti ir pralaimėti karus, gali pavergti milijonų širdis, priešus paversti draugais, padėti išgydyti ligonius, gali pasėti imperijų užuomazgos sėklą ir sugriauti jas, gali perkeisti žmonių psichikos sanklodą, performuoti politinį ir dvasinį amžiaus charakterį.

56

Pasakojimai gali būti užkratas arba šviesa: gali pakirsti organizmą arba nušviesti pasaulį.

57

Pasakojimai, tarsi vanduo, priimami kaip savaime suprantami. Iš pažiūros jie paprasti ir neutralūs, bet iš tikrųjų tai vienas galingiausių tiek gėrio, tiek blogio ginklų.

58

Lengvai pamirštama, kokie slėpiningi ir galingi pasakojimai esti. Savo darbą jie daro tylomis, neregimai. Veikia jūsų sąmonės ir savasties vidinį turinį. Jie įsismelkia ir keičia jus. Būkit atidūs, kokias istorijas skaitot ar pasakojat: naktimis, beveik nejučia, sąmonės gelmenyse jos keičia jūsų pasaulį.

59

Pasakojimai – viena iš aukščiausių ir nepastebimiausių žmonijos kūrybiškumo formų.

60

Pasakojimas visada yra pasipriešinimo forma.

61

Istorijos pasakojimas susijęs su begaliniu kūrybiškumu. Pasakojimai žmones veikia kūrybiškai: teigiamai ar neigiamai.

62

Istorijų rašymas: paslėptas rėmas, paslėpta dermė.

63

Pasakojimų stebuklas; ir paslaptis.

64

Pasakojimo pobūdis Mozarto muzikoje. Kaip tam tikrais koncerto fortepijonui Nr. 27 taktais, tam tikromis gaidomis bylojama istorija, kuri skamba maždaug taip: „Vieną dieną, kai buvau laimingas, lakštingala praskrido pro mano langą, ir mano gyvenimo meilė paliko mane dėl kito.“

65

Muzika ir pasakojimai: melodijos mus persekioja, nes amžiams yra tapusios mūsų džiaugsmų ir mūsų saldaus liūdesio nuotaikomis.

66

Orfėjo sielvarto istorija su širdgėla vis pasakojama vėl ir vėl – kiekvieną dieną, septynerius metus iš eilės, ir pasakojama visomis kankinančiomis jos atmainomis.

67

Orfėjo sielvartas yra muzikos gimdytojas, bet pats yra gimęs iš pasakojimo, iš gyvenime sunkiai pakeliamos, iki apsėdimo pasakojamos istorijos; jo sielvartas – tai neišvengiamos netekties istorija ir mūsų meilės matas.

68

Begalinės didžių istorijų interpretavimo erdvės; ir begalinė romybė.

69

Matyti beprotybę, bet vis vien įžiūrėti prošvaisčių.

70

Geriausias vedlys yra skaidri siela ir skaidrus protas.

71

Štai koks turi būti tikras pasakotojas: geras skaidraus proto vedlys, įžvelgiantis prošvaisčių net pragare ir beprotybėje. Dantė rinkosi Vergilijų. Aš rinkčiausi Jėzų arba Budą, Laodzi arba Homerą.

72

Didieji pasakotojai retai kada būna tikybų kūrėjai. Didieji religijų kūrėjai visada būna nuostabūs pasakotojai.

73

Tik išskirtinis pasakotojas gali ištarti šitaip: „Leiskite mažutėlius ir nedrauskite jiems ateiti pas mane.“

74

Iškiliausi pasakojimo apibrėžimai skleidžiasi pačiuose pasakojimuose.

75

Tikras pasakotojas išgyvena chaosą, beprotybę, košmarą – visa tai įveikia ir, aiškiai regėdamas, užtikrintai veda jus per šituos gurinius ir kintantį pasaulį.

76

Aš kalbu ne apie visus pasakojimus, o tiktai apie iškiliuosius, sodrius ir retus, tuos, kurie neduoda ramybės, kurie išsprūsta, kurie kamuoja, kurie veikia lygiai taip kaip širdį gildinančios melodijos, įstrigusios sunkiai pasiekiamose sielos gelmėse. Tokiais pasakojimais žmonija nėra gausiai apdovanota.

77

Tarp burtininko ir keliaujančio pamokslininko daug bendra: abu turi išblaškyti (mūsų dėmesį).

78

Tarp burtininko ir politiko taip pat daug bendra: abu turi nukreipti mūsų dėmesį nuo to, ką jie iš tikrųjų daro.

79

Burtai nukreipia mūsų dėmesį nuo slaptų veikimo būdų, menas sutelkia mūsų dėmesį į užslėptą atvertį.

80

Burtai menu tampa tada, kai nebeturi ko slėpti.

81

Kuo iškilesnis menininkas, tuo mažiau gestų.

82

Kuo mažiau įrankių, kuo lakesnė vaizduotė.

83

Kuo stipresnė valia, tuo didesnė slapta nesėkmė.

84

Būtent suskeldėjusiame amžiuje mes trokštam paslapties ir vėl pažadinto stebuklo jausmo – trokštam vėlei būti visetas.

85

Filosofija galingiausia tada, kai susilieja su pasakojimu. Bet pasakojimui ji taip pat teikia stiprybės.

86

Begalinis gražaus pasakojimo gyvastingumas.

87

Kūrybiškumas – tai pasaulietiška amžinybė.

88

Kūrybiškumas – tai antžmogiškumo įrodymas.

89

Kūrybiškumas – tai kilniausias žmogaus ugdymo būdas.

90

Meilė yra visų didžiausias kūrybiškumas; ir palaimingiausias.

91

Bet koks vertingas kūrybiškumas yra bene didžiausia žmonijos ir mumyse slypinčio dieviškumo išraiška.

92

Didžiausias džiaugsmas – meilė: mylėjimas gyvenimo, mylėjimas kitų, savęs, savo darbo. Kitas didelis džiaugsmas – laisvė tarnauti.

93

Kūrybiškumas yra meilė, labai prakilni meilė.

94

Vaizduotė – bene didžiausias iš mūsų talentų.

95

Atrasti gyvenimą mite ir mitą gyvenime.

96

Galimas daiktas, esama tik trijų pasakojimo atmainų: tai – istorijos, kuriose gyvename, istorijos, kurias pasakojame, ir kilnesnės istorijos, kurios padeda mūsų sieloms skrieti didesnės šviesos link.

97

Visi didieji pasakojimai yra slėpiniai.

98

Kuklumas – štai slaptažodis, kuris atveria kūrybiškumo vartus.

99

Kūrybiškumas yra maldos forma ir didžiulio dėkingumo, kad gyveni, išraiška.

100

Ak, kūrybinių kančių saldumas.

101

Politika – tai įmanomybės menas; kūryba – to, kas neįmanoma.

Iš: Ben Okri. Birds of Heaven. London: Phoenix, 1996
Vertė Andrius Patiomkinas

LANGSTON HUGHES

Langstonas Hughesas (1902–1967) – afroamerikiečių poetas, prozininkas ir dramaturgas, vienas iš vadinamojo Harlemo renesanso kultūrinių vadų.

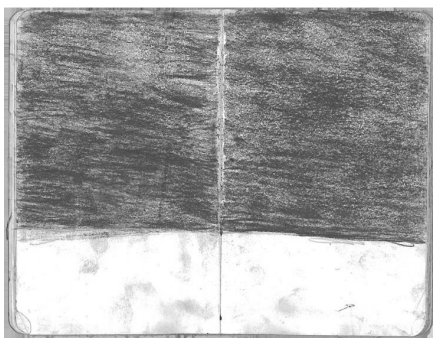

Dovilės Bagdonaitės piešinys

Gyvent saldu

Nusileidęs prie upės,
Žvelgiau jos sūkurin
Ir, nieko negalvojęs,
Įšokau vandenin.

Išnėriau kartą, antrą,
Kad ėmiau rėkt ir verkt!
Ir jei ne vanduo ledinis,
Galėjau aš prigert.

Bet buvo man
Taip šalta ten,
Tam vandeny!

Į šešioliktą aukštą
Aš pakilau liftu.
Galvojau apie meilę
Ir kaip nušokt kartu.

Stovėjau ten, raudojau!
Ir nesilioviau verkt!
Jei ne aukštis, būčiau šokęs
Ir miręs aš iškart!

Bet buvo man
Tokia baisi
Ta aukštuma!

Ir jei likau aš gyvas,
Gyvensiu, pamaniau.
Galėjau mirt dėl meilės,
Bet aš gyvent gimiau.

Gal girdėsi, kaip šauksiu,
Kaip verksiu daug dienų,
Tik, dievaži, mieloji,
Aš mirt neketinu!

Gyvent saldu!
Akivaizdu!
Gyvent saldu!

Vertė Lanis Breilis

BINYAVANGA WAINAINA

Kaip rašyti apie Afriką

Binyavanga Wainaina (g. 1971) – Kenijos žurnalistas ir rašytojas, išleidęs tik vieną – atsiminimų – knygą *One Day I Will Write About This Place* (2011), bet labiausiai išgarsėjęs apsakymu *Discovering Home*, už kurį 2002 m. gavo Caine'o premiją, savotišką afrikietišką Bookerio ekvivalentą, skiriamą už geriausią afrikiečio autoriaus apsakymą, parašytą anglų kalba, ir satyrine esė *How to Write about Africa*, kuri pirmąkart išspausdinta britų literatūriniame žurnale „Granta" (2006, Nr. 92).

Pavadinimuose visada vartokite žodžius „Afrika", „tamsumas" arba „safaris". Paantraštėse galėtų būti tokių žodžių kaip „masajai", „zulai", „Zambezė", „Kongas", „Nilas", „didelis", „dangus", „šešėlis", „būgnai", „saulė" arba „praėjęs". Naudingi bus ir tokie žodžiai kaip „partizaninis karas", „belaikis", „pirmykštis", „gentinis". Pažymėtina, kad „žmonėmis" (*people*) vadinami nejuodaodžiai afrikiečiai, o „liaudimi" (*the people*) – juodaodžiai.

Niekada knygos viršelyje ar pačioje knygoje nespausdinkite kultūringo afrikiečio nuotraukos, nebent tai būtų Nobelio premijos laureatas. Kalašnikovo automatas, išsišovę šonkauliai, nuogos krūtinės – štai kas tiks labiausiai. Jeigu vis dėlto negalite apsieit be afrikiečio, pasirūpinkit, kad šis būtų su masajų, zulų arba dogonų apdarais.

Savo tekste Afriką laikykite viena šalimi. Ji karšta ir dulkėta, vilnijančiomis pievomis su didžiulėmis bandomis galvijų ir badmiriaujančiais perkarusiais išstypėliais. Arba karšta ir garuojanti, knibždanti neūžaugų, ėdančių primatus. Nesivarginkite su tiksliais apibrėžimais. Afrika yra didelė: 54 šalys, 900 mln. gyventojų, kurie nieko daugiau neveikia, tik badauja, miršta, kariauja ir emigruoja, kad galėtų perskaityti jūsų knygą. Žemyne pilna dykumų, džiunglių, aukštikalnių, savanų ir dar daug daug ko, bet jūsų skaitytojams tai nerūpi, tad ir toliau rašykit romantiškai, jausmingai ir aptakiai.

Būtinai pavaizduokite, kaip giliai afrikiečių sielose įsišaknijusi muzika ir ritmas ir kaip jie valgo tai, ko kiti žmonės nevartoja maistui. Neminėkite ryžių, jautienos ir kviečių; afrikietiškos virtuvės patiekalai – tai beždžionių smegenėlės, ožiena, gyvatės, kirmėlės, lervos ir visokie medžioklės laimikiai. Būtinai pavaizduokite, kaip be pasišlykštėjimo galite valgyti šitą maistą, ir papasakokite, kaip išmokote juo mėgautis – nes jums rūpi.

Temos tabu: kasdienės buitinės scenos, meilė tarp afrikiečių (nebent įpinta mirtis), rėmimasis Afrikos rašytojais ir intelektualais, minėjimas mokyklą lankančių vaikų, kurie neserga frambezija, Ebolos virusu ar nėra nukentėję nuo moteriškų lytinių organų apipjaustymo.

Knygoje, susimokę su skaitytoju, persiimkite *sotto voce* ir liūdna „o tiek daug tikėjausi" intonacija. Kuo anksčiau duokite suprasti, kad jūsų liberalizmas nepriekaištingas, ir jau pačioje pradžioje paminėkite, kaip labai mylite Afriką, kaip pamilote šią vietą ir nebegalite gyventi be jos. Jei esate vyras, braukite į jos šiltas, dar niekieno nepaliestas tankmes. Jei esat moteris, Afriką tapatinkit su vyru medžiotojo uniforma, dingstančiu vakaro žaroje. Afrikos reikia arba gailėti, arba ją garbinti, arba valdyti. Kad ir kokią perspektyvą pasirinktumėt, sukurkite stiprų įspūdį, jog be jūsų svarbios knygos ir įsikišimo Afrika būtų pasmerkta.

Tarp jūsų veikėjų afrikiečių galėtų būti pusnuogių karių, ištikimų tarnų, pranašautojų ir aiškiaregių, atsiskyrėliškos prabangos gaubiamų senolių išminčių. Arba korumpuotų politikų, neišprususių daugpačių kelionių vadovų ir su jumis miegojusių ištvirkėlių. Ištikimasis tarnas visąlaik elgiasi kaip septynmetis, jam reikia tvirtos rankos; jis bijo gyvačių, yra atlaidus vaikams ir visad jus įvelia į painias šeimines dramas. Senolis išminčius visada iš kilmingos genties (ne iš lupikautojų kikujų, igbyrų ar šonų). Traiškanotom akim, jis tvirtai stovi ant žemės. Šiuolaikinis afrikietis – tai storulis vagis, dirbantis vizų biure ir atsisakantis išduoti darbo leidimus kvalifikuotiems vakariečiams, kuriems Afrika tikrai rūpi. Jis – pažangos priešas, tarnybine padėtimi besinaudojantis tam, kad sugrįžusiems pragmatiškiems ir geranoriškiems išeiviams kliudytų steigti nevyriausybines organizacijas ar teisinės apsaugos teritorijas. Arba jis – Oksforde išsilavinęs intelektualas paskutinio mados klyksmo kostiumu, virtęs politiku žudiku maniaku. Jis – žmogėdra, gurkšnojantis „Cristal" šampaną, o tikroji šalies valdytoja yra jo motina, turtinga burtininkė žiniuonė.

Jūsų personažų gretose privalo būti ir badaujanti afrikietė, kuri į pabėgėlių stovyklą atklysta kone iki nuogumo apdriskusi, sudėjusi viltis į Vakarų labdarystę. Jos vaikų pilvai išsipūtę, akių vokus aptūpusios musės, o jos pačios krūtinė plokščia ir išdžiūvusi. Ji turi būti visiškai bejėgė. Ta moteris gali neturėti nei praeities, nei savo istorijos. Tokie nukrypimai kenkia akimirkos dramatizmui. Aimanos tinka. Jai nevalia nieko pasakoti apie save, tik apie savo (neapsakomą) kančią. Tarp veikėjų parūpinkit vietos ir šiltai, motiniškai, griausmingai kvatojančiai moteriai, kuri rūpinasi gera jūsų savijauta. Pavadinkit ją tiesiog Mama. Jos vaikučiai – tikri padaužos – vis zuja aplink pagrindinį jūsų veikėją, ir dėl to jis atrodo geras. Jūsų herojus gali mokyti tuos vaikus, maudyti, maitinti; jis nešioja juos ant rankų ir yra matęs Mirtį. Tas herojus esate jūs pats (jei tai reportažas) arba graži, tragiška pasaulio įžymybė ar aristokratas (-ė), dabar skiriantis visas savo jėgas gyvūnų globai (literatūriniame tekste).

Blogi personažai vakariečiai gali būti britų ministrų torių vaikai, baltieji afrikiečiai, Pasaulio banko darbuotojai. Kalbėdami apie svetimšalių vykdomą išnaudojimą, minėkite kinų ir indų prekiautojus. Dėl tokios Afrikos padėties kaltinkite Vakarus, bet nesileiskite į smulkmenas.

Pageidautini platūs potėpiai. Neleiskite afrikiečiams juoktis, kovoti dėl savo vaikų išsilavinimo ar paprasčiausiai veikti kasdienėmis aplinkybėmis. Tegu bus jie šį tą girdėję apie Europą ir Ameriką. Veikėjai afrikiečiai turi būti spalvingi, egzotiški, didesni nei gyvenime, tačiau vidujai tušti: jų gyvenimo istorijos nepasižymi nei dialogu, nei konfliktais ar jų sprendimais, nei gelme ar reikalus komplikuojančiomis keistenybėmis.

Smulkmeniškai aprašinėkite nuogas krūtis (jaunas, senas, kuklias, nesenos prievartos aukų, stambias, smulkias), apipjaustytas arba išdidintas genitalijas. Bet kokias genitalijas. Ir – negyvėlius. O dar geriau – nuogus negyvėlius. O ypač pūvančius nuogus lavonus. Atminkite, kad bet koks tekstas, kuriame aprašyti žmonės atrodo bjauriai ir varganai, bus laikomas „tikros Afrikos" atvaizdu, o tokio apibūdinimo jums gi reikia savo knygos viršelyje. Nesijauskite dėl to nesmagiai: jūs tik stengiatės pritraukti pagalbos iš Vakarų. Didžiausias tekstų apie Afriką tabu – rašymas apie baltuosius, jų mirties ar kančių vaizdavimas.

Gyvūnai, kita vertus, turi būt vaizduojami kaip įvairiapusiški ir sudėtingi charakteriai. Jie kalba (arba riaumoja, išdidžiai atmetę gaurus), turi vardus, siekių ir troškimų. Jiems būdingos ir šeimos vertybės: „Matot, kaip liūtai moko savo atžalas?" Drambliai būna globėjiški, tai – gerosios feministės arba pagarbos verti patriarchai. Tokios pat ir gorilos. Šiukštu, niekada neleptelkite apie juos nė vieno blogo žodžio. Drambliai gali užpult ūkį, sunaikinti derlių ar net nugalabyt. Visada būkite dramblio pusėje. Didžiosios katės šneka su valstybinėms mokykloms būdingu akcentu. Hienos nusipelno pylos, o jų šnekoje justi Artimųjų Rytų priegaidės. Afrikos mažylius, gyvenančius džiunglėse ar dykumoje, galima vaizduoti geručiais (nebent jie susikirtę su drambliu, šimpanze ar gorila – tokiu atveju jie įkūnija didžiausią blogį).

Po įžymybių aktyvistų ir humanitarinės pagalbos darbuotojų svarbiausi žmonės Afrikoje yra gamtosaugininkai. Neerzinkite jų. Jums būtina, kad jie pasikviestų jus į savo 30 tūkst. akrų rančą ar „saugomą teritoriją", tik čia tegalėsite pasikalbėti su pasauline garsenybe aktyvistu. Dažnai knygos viršelis su herojiškos povyzos gamtosaugininku daro stebuklingą poveikį knygos pardavimui. Bet kuris baltasis, įdegęs ir vilkintis rusvai žalsvą uniformą, kažkada auginęs antilopės jauniklį ar turėjęs fermą, yra gamtosaugininkas, turtingo Afrikos paveldo saugotojas. Imdami iš jų interviu niekada neklauskite, kokį finansavimą iš valstybės jie gauna, kiek jie iš tos veiklos uždirba. Šiukštu, neužduokite klausimo, kiek moka savo darbuotojams.

Atbaidysite skaitytojus, jei nepaminėsite Afrikos šviesos. Ir saulėlydžių, nes afrikietiškas saulėlydis – privalomas atributas. Jis visuomet milžiniškas ir raudonas. O dangus – visada didelis. Bekraštės dykynės ir medžioklė – nepaprastos svarbos, nes Afrika – tai Bekraščių Dykynių Žemė. Rašydami apie florą ir fauną, nepamirškite paminėti, kad Afrikoje gyvenama itin tankiai. Kai pagrindinis jūsų veikėjas leidžia laiką su vietiniais (žemaūgiais žmogeliukais) dykumoje ar džiunglėse, ne pro šalį užsiminti, jog Afrikos populiaciją itin neigiamai paveikė AIDS ir Karas (tik iš didžiosios).

Taip pat jums reikės naktinio klubo pavadinimu „Tropicana", kuriame trinasi samdyti kareivos, atgrasūs Afrikos nuvorišai, prostitutės, pogrindžio kovotojai ir emigrantai.

Savo knygą visados užbaikite kokia nors Nelsono Mandelos ištarme apie vaivorykštes ir atgimimą. Nes jums rūpi.

https://granta.com
Vertė Andrius Patiomkinas

Bendrija ir absoliutas

XX amžiaus antrojoje pusėje prancūzų postmodernistai ir JAV postmoderniosios filosofijos plėtotojas Richardas Rorty teigė, kad reikia dekonstruoti visus absoliutus, atsisakyti sieti save su didesniais dalykais, nei esi, kaip siejo save Hegelis, Nietzschė ir Heideggeris. Jungdamas save su didesniais dalykais, nei esi, tarkime, su Vokietija, Vakarais, Būtimi, gali tapti politiškai pavojingas žmonijai, pavyzdžiui, naciu, siejančiu save su arijų rase. Jeigu norime būti politiškai visai korektiški, tai kalbėti apie dalykus, didesnius už žmogų, nedera – tokia XX amžiaus antrosios pusės filosofinė tendencija. Reikia kalbėti apie mažus dalykus, būti, pasak Rorty, „privačiu ironiku“. Filosofija tampa nereikalinga, ir Dickensas darosi daug svarbesnis už Heideggerį. Kai skaitai Dickensą, tampi jautrus kito skausmui, skurdui, o Heideggeris pripumpuoja galvą visokių abstrakcijų, Būties tiesos, Vakarų likimo, ir tai yra pavojinga. Tokia buvo Rorty pozicija, apibendrinanti visą tradiciją, kildinamą iš prancūzų postmodernistų. Jis pats labai įdėmiai skaitė Derrida, Foucault, Heideggerį, Nietzschę ir ieškojo būdų, kaip taikiai gyventi liberalioje demokratijoje, sugyventi su kitais, būti jautriam kito skausmui ir t. t. Tokia bendra tendencija.

Dabar iškelkime klausimą: ar mums tikrai reikia išsižadėti dalykų, didesnių už mus? Mat absoliutas, nesvarbu, koks – krikščioniškas, judėjiškas, islamiškas, atlieka dvigubą vaidmenį, kuris padeda žmogui tapti saugesniam. Jis sukuria vertikalų ryšį su transcendencija ir horizontalų ryšį – sujungia ir sutelkia bendriją. Anksčiau žmogus, dalyvaudamas religiniame rituale, išgyveno dvigubą bendrumą: su transcendencija ir su savo bendrija. Taip buvo istorinėms bendrijoms. Bet mūsų visuomenė prarado religinį konsolidavimą. Ji tapo sekuliari, o dabar, galima sakyti, posekuliari, ir tokia pasidarė ne tik dėl fragmentuotos krikščionybės, bet ir dėl kitų iš Rytų atėjusių religijų.

Daugelis iš mūsų, gyvenančių dabartinėje visuomenėje, patiria atomizaciją – dingsta bendrijos teikiamas žmogiškas bendrumas, su kuriuo galėjo tapatintis individas ankstesniais amžiais. Mūsų visuomenėje jis tampa atomu, vienišiumi, susvetimėjusiu ir nusivylusiu individu. Religija teikė bendrijai konsoliduojamąjį vaidmenį. Šiuo metu Vakaruose nebėra vienos visuotinės religijos, gyvuoja daugybės tikėjimų rinka, ir krikščionybė yra viena iš tos rinkos dalyvių. Aišku, yra žmonių, kurie puola į krišnaizmą, budizmą, į kitus neoficialius krikščioniškus judėjimus ir patiria bendrumą. Taip jie stengiasi įveikti susvetimėjimą, nusivylimą, baimę, tvyrančią atomizuotoje visuomenėje.

Mūsų visuomenės sąmoningumo lygis yra gana aukštas, ir labai sunku žvelgti į religiją be tam tikro skepsio, švelnaus teigiama prasme cinizmo, ir religijos atžvilgiu paprasčiau būti tuo, apie ką kalbėjo Rorty, – „privačiu ironiku“. Šiandieniniam išsilavinusiam ir išsilaisvinusiam žmogui iš tiesų sunku priimti ritualus ir jais tikėti. Bet ironija – trukdys išgyventi bendrumą. Atomizuota visuomenė, kaip sakyta, suteikia individui daug nusivylimo, baimės, netgi siaubo, nes jis lieka vienas. Aišku, galima iš naujo megzti ar palaikyti ryšį su artimaisiais, kurti šeimą, pasak marksistų, „šeima yra visuomenės ląstelė“, bet ląstelė vis tiek yra viena ir izoliuota nuo kitų ląstelių. Atomizuoti individai, net sukūrę šeimą, gyvenantys drauge, gali patirti daug nusivylimo, šaltumo, baimės, susvetimėjimo.

Mes, posekuliaraus būvio žmonės, galime atsigręžti į praeitį ir su tam tikru pavydu žvelgti į ankstesnes konsoliduotas istorines bendrijas, kad ir tų pačių graikų, kurių religija buvo meno ir grožio religija. Jiems tragedijų statymas, stebėjimas ir klausymas buvo būdas išgyventi savo mitus ir prilygo religiniam veiksmui. Tragedija, Aristotelis sakė, leidžia patirti katarsį, apvalo sielą. Net senovės graikams, kurie buvo galbūt labiausiai filosofiška tauta pasaulyje, reikėjo meno ir religijos, kad neišprotėtų ir ištvertų egzistencinę tiesą. O ta tiesa ankstesniais amžiais buvo gana žiauri, nes vyko daug karų – vyrai eidavo į mūšius žudyti vienas kito, o po karų įsisiautėdavo maro epidemijos. Antikoje nebuvo nė vienos kartos vyrų, kurie nebūtų išgyvenę karo. Dabar mūsų visuomenė Lietuvoje jau daugiau kaip septyniasdešimt metų gyvena be karo. Žinoma, Sovietų Sąjungoje patyrėme tironiją ir priespaudą, bet išvengėme karo, daugelis kartų jo nepatyrė. Anksčiau vyko nemažai karų, daug brutalių dalykų, kurių mes jau nepažįstame. Graikams reikėjo meno ir grožio religijos kaip iliuzijos, kad užsimirštų brutalių tikrovės faktų akivaizdoje. Marxas ir Engelsas sakė, kad religija yra opijus liaudžiai. Graikams stebima bei klausoma tragedija ir buvo tas opijus. Ne paslaptis, kad karą išgyvenęs žmogus tampa ciniškas, gali suabejoti dievais, bet tas vienišas, susvetimėjęs individas turėjo priešnuodį – bendriją. Patirdamas vienovę su ritualų konsoliduojama bendrija, žmogus įveikdavo susvetimėjimą.

Mūsų visuomenė šito bendrumo neteikia, nes gyvename kaip atomai. Aišku, dabar yra socialiniai tinklai, juose galime užsimiršti, žmonės „apsinuogina“, skelbia asmeninio gyvenimo nuotraukas, bet tai irgi nepadeda įveikti susvetimėjimo ir vienišumo jausmo. Feisbuke gali turėti tūkstantį draugų, bet nerasti, su kuo praleisti savaitgalio. Tie virtualūs draugai daugiausia yra fikcija – tokia mūsų posekuliarios visuomenės būklė. Yra daug atomizuotų individų, kai kurie iš jų, subėgę į įvairius religinius tikėjimus, nebūtinai krikščioniškus, kuria grupeles, jose patiria dvasinį komfortą, tačiau ten esama griežtos socialinės subordinacijos. Tarkime, feministė, tapusi tokios religinės bendruomenės nare, gali virsti moterimi, kuri visai rimtai gali kalbėti, kad moteris yra sukurta žmogiškiems santykiams, tai jos paskirtis, arba homoseksualus žmogus gali virsti religinio tikėjimo indoktrinuotu homofobu. Bet tai irgi neteikia išsigelbėjimo, ir taip kyla neišsprendžiama problema. Kuo labiau visuomenė sąmonėja, tuo kaskart ciniškiau ir ironiškiau žvelgia į religijos ritualą ir kultą. Tuo pačiu metu auga socialinis susvetimėjimas, visuomenės atomizacija.

Aišku, dabar vyrauja vartojimo visuomenė – turtingos Vakarų šalys gali pasinerti į vartojimą: pirkti naujesnį automobilį, televizorių, telefoną, keliauti po įvairias šalis ir nuolatos vartoti. Kalbant apie Lietuvą, padėtis yra ganėtinai sudėtinga. Ir nežinia, ką reikia daryti, nes kuo labiau žmogus išsilaisvinęs, sąmoningesnis, tuo ironiškiau žvelgia į religiją ir tuo labiau gilėja atomizacija. Žmonės žudosi, emigruoja ir neaišku, kaip tam rasti priešnuodį. Jeigu Lietuva, gyvuodama Europos Sąjungoje, praturtės, tai atomizacija taps dar gilesnė. Vietoj to, kas graikams buvo meno ir grožio religija, šiandien yra vartojimo religija.

Jeigu šio teksto autoriaus paklaustų, kaip įveikia visuomenės susvetimėjimą, tai jis atsakytų, kad jį gelbsti filosofija. Tačiau negalima teigti, kad visi visuomenės nariai turėtų tapti filosofais, nes filosofo kelias yra vienišojo kelias. Remdamasis prigimtinėmis proto galiomis, jis siekia pažinti tiesą ir save ir taip save išganyti. Šis kelias kiek panašus į religiją, nes ir ji išveda į tam tikrą ekstatinį būvį, bet, kitaip nei religija, jis yra individualus. Galima teigti: kiek yra filosofų, tiek yra ir individualių religijų, o šios religijos vienintelis išpažinėjas yra jos kūrėjas. Ludwigas Wittgensteinas sakė, kad filosofas nėra idėjų bendrijos narys. Filosofas dažnai save priešina bendruomenei, jos prietaringumui ir tamsumui, tačiau randa išeitį, kaip Šliogeris rado išeitį upeliuose arba Buberis ir Levinas – kitame žmoguje, kurdami dialogo ir veido filosofiją. Gali atrodyti, kad politinis aktyvizmas irgi yra išeitis, kai kritikuojama visuomenė ir randi bendraminčių, kurie buriasi pagal išpažįstamas idėjas ir pan. Tačiau ką tikrai galime konstatuoti – kad Lietuvoje yra labai nejauku, slegia psichologinis klimatas, labai nuožmūs buožiški darbdaviai, ir dėl to labai didelė emigracija, galbūt nulemta to nejaukumo. Lietuvoje žmonės žudosi, joje labai daug šalčio, baimės, susvetimėjimo. Kita vertus, taip yra visur – Anglijoje, Olandijoje, Vokietijoje užsidaro bažnyčios, nes nėra tiek tikinčiųjų, kad jas išlaikytų. Tai mūsų visuomenės problema, todėl naujasis šių laikų Albert'as Camus – Michelis Houellebecqas – yra autorius, kalbantis apie susvetimėjimą, vienišumo jausmą. Daugelio žmonių vidinė būklė atitinka jo personažų vidinę būklę. Visuomenės sąmoningumas, atomizacija, susvetimėjimas prasideda tada, kai žmogus nustoja sieti save su dalykais, didesniais už jį patį. Remdamasis tuo, Rorty sakė, kad filosofijos nereikia, verčiau rašyti romanus: jais ugdai jautrumą kito skausmui, susišneki su kitais, bendrauji su skaitytojais keisdamasis patirtimi. Tad siūloma išeitis – mums reikia daugiau bendrauti, kalbėtis, diskutuoti ir gyvensime geriau. Tačiau taip nėra. Atomizuota visuomenė neria į vartojimo religiją, o tai irgi nėra sprendimas. Tarkime, JAV dar ir dabar ne visi turi medicinos draudimą, jis nėra visuotinis. Liberalioji demokratija žadėjo sukurti rojų žemėje, bet joje neturtingiems žmonėms yra ganėtinai sunku gyventi. Tačiau Vakaruose susirasti kokį nors paprastą darbą yra daug lengviau negu Lietuvoje.

Dabar darykime kitą pjūvį – aptarkime švietėjų absoliutą. Iš tiesų nuo švietėjų prasidėjo religinio absoliuto krizė. Švietėjai ėmė šviesti visuomenę, kelti jos sąmoningumą, mokyti naudotis savo protu, ir taip prasidėjo visuomenės atomizacija, nes švietėjai norėjo racionalizuoti religiją, ir kaip pasekmė racionalizuota religija prarado galią konsoliduoti bendriją. Galima teigti, kad Immanuelis Kantas yra švietėjas, o jau Georgas Hegelis – romantikas. Quentinas Meillassoux tvirtino, kad tas švietėjų religijos racionalizavimas nuvedė į krikščionybės skurdą. Filosofų Dievas, racionalus Dievas, prieinamas tik protu, vien prigimtine proto šviesa pagaunamas, nėra tas Dievas, su kuriuo paprastas žmogus gali jausti bendrumą, nes tai yra intelekto Dievas, per daug intelektualus paprastam žmogui. Švietėjų Dievas yra filosofų Dievas. Tačiau filosofai yra visuomenės mažuma, jų jėga – visuomenės, taip pat ir įprastinio Dievo vaizdinio kritika, o ne pozityvių projektų siūlymas. Filosofai gali kritikuoti įprastinį Dievo vaizdinį, kurti jam alternatyvas, tačiau tokiu Dievu neseks minios. Naujaisiais amžiais Pascalis iškėlė dilemą: arba filosofų Dievas, arba Abraomo, Jokūbo ir Izaoko Dievas, arba filosofinis Dievas, arba religinis Dievas. Dėl racionalizavimo filosofų Dievas buvo labai nukraujavęs, tapęs tik abstrakcija. Švietėjai norėjo atlikti gerą darbą: tikėjimą, kuris minioje dažnai būna aklas ir tamsus, padaryti racionalų. Tačiau šis racionalumas sunaikino krikščioniško Dievo vaizdinį žmonių sieloje. Šiaip vieni švietėjai buvo ateistai, pavyzdžiui, Holbachas, o kiti norėjo mąstyti religiją vien proto ribose, pavyzdžiui, Kantas, priskiriamas vėlyvajam švietimui. „Grynojo proto kritikoje“, savo pažinimo teorijoje, jis sukritikavo Dievo buvimo įrodymus, o „Praktinio proto kritikoje“, praktinėje filosofijoje, įvedė Dievą ir šventąjį kaip reguliatyviąją idėją. Pagal ją tolimoje ateityje susiklostys tokia būklė, kai žmogaus valia ir moralės dėsnis sutaps, nors tai, anot Kanto, yra sunkiai įgyvendinama, bet kas gali žinoti, galbūt atsiras toks šventasis ir pan. Kasdienybėje, anot mąstytojo, mes gyvename taip, kad valia ir moralės dėsnis nesutampa, yra įvairių trukdžių, įvairių pagundų. Galų gale pradeda kalbėti sveikas protas, kuris sako, kad gyventi, kaip gyvena šventasis, neapsimoka. Bet kažkur ateityje tas šventasis atsiras, ir tai bus dieviška būklė.

Švietėjų noras racionalizuoti Dievą susilpnino krikščionišką Dievą. Tada jau atėjo Heideggeris ir Wittgensteinas, ir jie kalbėjo, kad Dievas negali būti visiškai racionalizuotas, kad Dievo tikėjimas nėra racionalus, racionaliai negalima įrodyti Dievo. Būtent paneigus Apšvietą, paneigus, kad racionaliai galime įrodyti Dievą, buvo atvertos durys naujiesiems religiniams tikėjimams, tam, ką Meillassoux vadina naujuoju religingumu. Dabar krišnaistai, budistai, įvairūs neoficialūs krikščionys išgyvena pakilimą. Ir šiuo metu krikščionybė yra tokia pat lygiateisė religinių tikėjimų rinkos dalyvė kaip ir kiti judėjimai. Tas naujasis religingumas, posekuliarus amžius, yra religinių tikėjimų rinka: iš Rytų, iš Indijos, iš Tibeto atvykstantys religiniai lyderiai moka kalbėti šiuolaikine kalba. Tarkim, Dalai Lama veda aukščiausio lygio Vakarų firmų vadybininkams seminarus, už kuriuos gerai atlyginama. Tad galima sakyti, kad Dalai Lama moko verslo filosofijos. Vadybininkų kalbą pasitelkia ir krišnaistai, kurie turi savo psichologus ir apologetus, ir jie kalba šiuolaikine kalba, o krikščionybė, katalikybė natūraliai pralaimi šitoje rinkoje ir jaučiasi nejaukiai. Galima sakyti, kad krikščionybė, ypač katalikybė, tam nepasirengusi, vis dar gyvena buvusios hegemonijos dvasia. Kunigai senu įpročiu gena žmones į transcendenciją, o, pasirodo, jie yra visiškai nepatrauklūs. Iš Rytų einantys religiniai judėjimai yra daug patrauklesni. Aišku, mūsų visuomenėje yra nuoširdžių krikščionių ir katalikų, bet gyvena ir kitų religijų atstovų. Jie galbūt labiau pasirengę būti apologetais, nes krikščionybė ilgą laiką turėjo hegemonijos statusą, o dabar netenka jo, ir jaunimas randa protingai, šiuolaikiškai ir patraukliai kalbančius krišnaistų psichologus ir seka jais.

Apsvarsčius visus „už“ ir „prieš“, vis tiek mums reikia tam tikro absoliuto, tam tikros tikrovės, didesnės už žmogų, nes konsoliduoti bendrijos galbūt nepavyks, bet patirti džiaugsmą dėl santykio su absoliutu verta, ir tai galėtų įveikti visuomenėje tvyrančią baimę, nusivylimą, susvetimėjimą. Šio teksto autoriui absoliutas yra Visatos vyksmas.

Mūsų dienomis jaučiama tendencija Dievo vardą keisti Visatos vardu ir, kalbant apie dvasinius dalykus, išsiversti be Dievo vardo. Reikėtų paminėti dar vieną grupę žmonių, vadinančių save „kaučeriais“, motyvaciniais kalbėtojais, kurie mėgina dirbti su susvetimėjusiais, kamuojamais baimės, nusivylusiais žmonėmis ir jų dvasią pripildyti entuziazmo, sėkmės jausmo, tikėjimo, kad tu viską gali. Tai irgi krikščionių oficialiosios religijos tam tikri konkurentai, nes motyvaciniai kalbėtojai labai save praturtina Rytų išmintimi. Mūsų dienomis vyrauja popfilosofija ir poppsichologija, o tai sudaro kaučingo, motyvacinio kalbėjimo esmę.

Paklauskime: koks yra psichologijos tikslas ir paskirtis? Psichologija, kaip ir visa medicina, yra taikomoji disciplina. Jos tikslas taikomasis – išgydyti pacientą. Nuo pat pradžių ji skirta ir pinigų uždirbti, nes pacientui reikia susimokėti ir už neatėjimą į psichologo konsultaciją. Priešingai nei psichologija, filosofija nėra taikomoji disciplina. Nuo pat pradžių senovės Graikijoje ji buvo skirta nesuinteresuotai stebėti idėjas. Jos „šventasis“ Sokratas, kitaip nei sofistai, už filosofijos pamokas neėmė pinigų. Kaip tik dėl to mūsų pragmatiniais laikais filosofija kaltinama tuo, kad ji neteikia praktinės naudos. Nesuinteresuotą filosofiją skatinama keisti verslo filosofija, kas yra *contradictio in adjecto*. Kiekviena tikra filosofija negali būti populiari, kitaip tariant, popfilosofija. Mat popsas yra, prisidengus meno iškaba, pinigų užsidirbimo būdas. Mūsų pragmatiniais laikais iš visko mėginama daryti popsą, t. y. užsidirbti pinigų. Bet tai netinka filosofijai, nes taip ji praranda pirmapradį reikalą ir dalyką, dėl kurio buvo išrasta, – nesuinteresuotą idėjų stebėjimą. Tad bet kokia popfilosofija yra psichologijos atmaina, nes skirta praktiniam tikslui – kad žmogus pasijustų geriau. Psichologija yra praktinė, o filosofija teorinė disciplina. Tad popfilosofai ir poppsichologai teikia praktinę išmintį, kaip žmogui suktis šiame

Džiaugsmą kelianti agresija

Chriso Van der Burghto nuotrauka

Šiųmečio „Naujojo Baltijos šokio“ metu lietuvių publikai parodytas belgų choreografo Alaino Platelio darbas „Nicht Schlafen“ sukelia daug klausimų. Kodėl mėgaujamės stebėdami smurtą? Ar tikrai esame labai nutolę nuo pirmykščių žmonių? Kiek mumyse dar yra užgniaužto vidinio žvėries, pirmykštės agresijos ir žmogiškojo siautulio? Kodėl ritualizuojame mirtį? Ar jos ritualas – išties pagarbos aktas, o galbūt juo mėgaujamės mes, likę gyvieji? Gal kartais netyčiomis alkstame greta esančiojo mirties?

Gustavo Mahlerio kūrybos įkvėptame darbe susipina tai, ką norėtume vadinti priešpriešomis. Mahlerio muzikai būdingą nervingumą, agresiją, nevaldomą aistrą palydi stiprus džiugesio antplūdis. Galbūt jį sukelia laisvė, kurią (nors ir labai varžydamiesi) patiriame stebėdami scenoje rodomą smurtą? „Nicht Schlafen“ leidžia „atitrūkti nuo grandinės“, su pasimėgavimu stebėti nesuvaldytą brutalumą, kuriuo mėgautis šiaip jau, regis, negalima, nenormalu. Net jei to brutalumo turime kiekvienas mūsų.

Pasirodymo pradžia primena ritualines apeigas. Scenoje – negyvų žvėrių kūnus imituojanti dekoracija. Aplink ją sustoję atlikėjai (Bérengère Bodin, Boule Mpanya, Dario Rigaglia, David Le Borgne, Elie Tass, Ido Batash, Romain Guion, Russell Tshiebua, Samir M’Kirech) primena pirmykščių medžiotojų būrį, atliekantį tam tikrą rimties aktą prie parsinešto grobio. Simboliškai primityvia judesių kalba rodomos santykio su mirtimi paieškos; jos dar pravers kiek vėliau, kai primatai ieškos būdų atsisveikinti su žuvusio gentainio, tiesa, užmušto jų pačių, kūnu.

Ritualo rimties tylą nutraukia staiga prasiveržiantis smurtas. Agresija tarytum sprogsta žiūrovų akyse, gentainiai be jokios aiškios priežasties pradeda grumtis, plėšti vienas nuo kito rūbus, draskyti, trankyti bet kurį greta esantį. Kartais jie muša ir patys save. Nemušami jie ieško, ką galėtų mušti. Smurtas šiems pusnuogiams primatams atrodo natūralus. Jie neieško jo priežasčių, būdų jam pateisinti, nekvestionuoja smurto prasmės. Jie tiesiog leidžia jam nevaldomai veržtis. Atlikėjai pyksta, rėkia, trankosi, trypia, kumščiuojasi ir jau žinai – smurtas scenoje pasibaigs taip pat netikėtai, kaip prasidėjo. Grumtynės vyksta *dėl grumtynių*, jos neturi tikslo, kaip neturi ir aiškaus akstino – taip turbūt nurodoma, kad agresija glūdi mūsų prigimtyje, jos persipildę, gentainiai tiesiog staiga užsimano ją išlieti. Jei jos negniaužtume, ji veržtųsi iš mūsų lygiai taip pat laisvai, kaip veržiasi iš scenoje esančių primatų, nepažįstančių klasikinės logikos, neieškančių priežasčių, besivadovaujančių instinktais. Kūnus virpinanti, *niežulį* kelianti vidinė agresija reikalauja iškrovos: ji juos blaško iš vieno scenos kampo į kitą, nuo vieno gentainio prie kito. Kyla labai ritminga, labai *graži* painiava. Ir šis organizuotas sceninis chaosas tikrų tikriausiai atspindi bet kuriam žmogui atpažįstamus jausmus. Primatai atrodo negebantys susivokti, besiblaškantys nežinioje, nesupratime, nepažįstantys harmonijos; tačiau šie jausmai juk artimi ir mums, vidinį smurtautoją sutramdžiusiems žmonėms. Kūrinyje esama aiškių aliuzijų į šiandienos žmogų. Pavyzdžiui, atlikėjai vienu metu pasipuošia spalvingais treningais, *šiuolaikinių primatų* apdarais.

Spektaklyje skambanti Bacho muzika keistai dera su ją keičiančia Afrikos genčių muzika. Vakarų klasika su afrikiečių tradicine muzika neturėtų derėti, tai savotiška opozicija, tačiau šiame kūrinyje jos suliejamos organiškai ir nesukelia nė menkiausios abejonės. Galbūt absoliučiai skirtingų pasaulių miksavimas taip pat yra nuoroda į kūrinio centre esančios agresijos universalumą – ji glūdi kiekviename mūsų, nesvarbu, kokie kultūringi, tvarkingi, logiški, susiturėję jaučiamės esą.

Pusnuogiai gentainiai scenoje užmuša saviškį. Jie nežino, kaip elgtis su mirusiuoju, ieško būdų paminėti jo mirtį. Nešioja negyvą kūną iš vienos vietos į kitą, bėga aplink jį, šalia jo atlieka keistus judesius, kurie atrodo kaip savotiškas pagarbos aktas, tačiau jis atliekamas su aiškiu džiaugsmu – primatai mėgaujasi mirtimi. Galbūt mirties ritualas gimė ne iš būtinybės pagerbti kritusįjį, o iš noro pajausti keistą malonumą, kritus kitam?

Chaosas scenoje vyksta skambant romiai, nuosaikiai muzikai. Įdomu, kad muzika ir judesys netrukdo vienas kitam – priešingai, vienas kitą papildo. Švelni muzika, kurios fone regime smurtą, atrodo kaip čia buvusi – ji nestebina, nesukelia atmetimo reakcijos. Galbūt tai parodo, kaip ramiai iš tiesų gebame priimti smurtą, aplinkos sumaištį, kaip lengvai galime žiūrėti į vienas kitą draskančius žmones. Gal kūrinyje įvairiausias formas atrandantį chaosą ir agresiją regime kaip neišvengiamą realybės dalį, o gal taip ramiai juos stebime, nes jie mums artimi? Galbūt kūrėjų pasirinkimas scenoje vaizduoti pirmykščius žmones yra sąmoningas, taip mums lengviau atsiriboti, stebėdami, kaip jie skerdžia vienas kitą, jaučiamės, tarsi stebėtume *gyvūnus*. Ir vis dėlto. Muštynes ir žudymą mes stebime ramiai. Net su džiaugsmu.

Viso spektaklio metu jaučiama grėsmė, nervinga griūties nuojauta. Vis dėlto iki pat pabaigos niekas taip ir *nesugriūva* (galbūt griūti primatų pasaulyje dar nelabai yra kam?). Smurtas kažkuriame taške labai natūraliai (atrodo, nė nepajunti kada) perauga į nevaržomą, palaimingą šėlsmą. Šėlsmą, kuris glūdi žmogaus šaknyse, jo pradžių pradžioje. Išsikrovę, savo instinktus patenkinę primatai džiūgauja, o nuostabiausia, kad drauge su jais džiūgauja ir pusantros valandos agresijos aktą scenoje stebėję žiūrovai.

Paskutinėmis spektaklio minutėmis atlikėjai lipa į žiūrovų salę, vaikšto ant kėdžių atbrailų, laviruoja tarp publikos, karstosi virš galvų – žiūrovai juos savo glėbin priima su kuo didžiausiu džiaugsmu. Oras salėje prisipildęs fantastiško džiugesio ir draugiškumo, žiūrovai žvalgosi tarpusavyje, krizena. Kaip ir kurią akimirką tie, į kuriuos pradžioje žiūrėjome su panieka, kurių primityvia agresija bjaurėjomės ir kurių net būtume bijoję, tapo draugais, kuriuos džiaugiamės priimdami į savo būrį? Ir kodėl tokį džiaugsmą sukėlė mūsų akyse prasiveržusi agresija? Plodama publika kuo smagiausiai šėlo – šėlau ir aš, tačiau kankinamai keista susivokti šėlstant dėl to, kad vidinis žvėris – jau pasilakstęs, patenkintas ir ramus. Sunku pripažinti, bet stebėti smurtą mes norime. Matyti jį mums malonu, nes, nors ir gniaužiamas, jis neišvengiamai yra mums artimas – jis yra mūsų šaknyse, mūsų esybėje, kad ir kaip smarkiai jį norime neigti. „Nemiegokite“, – įspėja kūrėjai. Nemiegokite, nes jus sutryps kiti? Ar veikiau – nemiegokite, nes ne miegoti esate sukurti.

– JULIJA REKLAITYTĖ –

pasaulyje ir visuomenėje, kad patirtų kuo mažesnį aplinkos pasipriešinimą ir pasiektų kuo daugiau sėkmės. Filosofija atidengia tikrovės struktūrą ir sandarą, kuri yra anapus naudos ir praktinio veikimo. Psichologijos tikrieji bruožai atsiskleidžia poppsichologijoje, kurią sudaro praktinė išmintis, pritaikyta kiekvienam, kuris, ją įsisavinęs, pasijunta geriau, optimistiškiau, entuziastiškiau, ir taip tampa lengviau suktis gyvenime, nes gauna konkrečių praktinių patarimų. O filosofija yra anapus bet kokio praktinio taikymo. Jos reikalas glūdi ten, kur atsiveria daiktų savaime sritis, kuri nėra praktiškai pritaikoma. Tad filosofijos patarimas yra „pažink save ir Visatą“, o ne kaip veikti pasaulyje, kad patirtum kuo didesnę sėkmę. Tad filosofas mąsto, kad ir kaip tai skambėtų banaliai. Ir kol sumąsto niekaip praktiškai nepritaikomą mintį, kitas į veikimą orientuotas žmogus uždirba 250 eurų. Tai ir yra filosofijos didybė ir skurdas, bet tas skurdas yra kilnus. Kas populiaru, tai ne filosofiška, bet psichologiška. Mūsų laikais motyvaciniai kalbėtojai ir poppsichologai atlieka analogišką vaidmenį, kokį atlikdavo sofistai antikoje. Filosofo požiūris į juos yra vienareikšmis – reikia atmesti, kaip Platonas atmetė sofistus. Mat sofistika tam tikra prasme irgi buvo filosofijos praktinė konkurentė, labai praktiškai orientuota. Pagal sofistų logiką, kam žmogui siekti išminties, dorybės, laikytis askezės, drausmės, ugdyti tam tikrus mąstymo įgūdžius, jeigu žmogus greitai bus pamokytas kalbėti teisme ar kitoje viešoje sueigoje, kaip įrodyti savo tiesą ir tapti sėkmės lydimu antikos piliečiu. Poppsichologai, popfilosofai, motyvaciniai kalbėtojai irgi moko panašiai, kaip per trumpą laiką tapti sėkmės lydimu mūsų visuomenės nariu. Galima pasakyti, kad motyvaciniai kalbėtojai, ypač Amerikoje, uždirba nepalyginti daugiau, nei antikoje uždirbdavo sofistai. Kaučingas – tai pinigų darymo mašina. Savigalbos industrijos JAV metinis uždarbis smarkiai viršija dešimt milijardų dolerių, ir prognozės sako, kad pelnas tik augs.

Filosofo kelias, jei kalbame apie absoliutą, yra kiek kitoks – ne siekti populiarumo, įtakos visuomenėje, bet iš absoliuto, arba Dievo, sampratos išguiti bet kokį prietaringumą. Jeigu Dievas, tai Dievas Spinozos, kuris buvo ekskomunikuotas ispanų ir portugalų žydų bendruomenės Amsterdame, nes apkaltintas, kad griauna tikėjimą. Bet Spinozos Dievas buvo jo individualus Dievas, racionaliai protu suvoktas, ir tai buvo jo, filosofo, individuali proto religija. Filosofas tik tada atlieka savo paskirtį visuomenėje, kai apnuogina tradicinio Dievo prietaringumą, panašiai kaip Spinoza rašo „Teologiniame politiniame traktate“, kuriame kritikuoja šventraščių prietaringumą ir jeigu kuria Dievą, tai savo, kaip jį įsivaizduoja. Šiuolaikinėje visuomenėje, kaip jau sakyta, gyvuoja tendencija Dievo vardą keisti Visatos vardu. Sakoma, kad ne Dievas, jei prašai, leidžia žmogui ką nors pasiekti, bet Visata. Šio teksto autorius palaiko mintį, kad šiandieniniam žmogui Visata yra Dievo sinonimas ir gali būti tas absoliutas, kuris yra didesnis už žmogų. Tad žmogaus gyvenimas yra ne kas kita, o siekis atitikti Visatą kaip absoliutą.

Visata yra nepamatoma, nes mūsų regos ratas yra visada ribotas, mes matome konkrečius daiktus, bet išgirstama, kaip Heideggeris pasakytų, mąstančiąja ausimi. Visata yra ne daiktų sankaupa, kaip saulė ar akmuo yra daiktai, bet Visata yra tai, kas greičiau išgirstama, o ne pamatoma. Rega atveria daiktiškumą. Daiktiškumo mąstytojas Šliogeris teigia regos suabsoliutinimą, kad į daiktus orientuota filosofija yra reginti filosofija. Bet daugybės dalykų negalima pamatyti, pavyzdžiui, ar pasaulio sielos, kaip Schellingas sakytų, ar dvasios, kaip teigtų Hegelis. Aišku, mes galime juos mąstyti, bet yra daug dalykų, kurie yra išgirsdami, panašiai kaip kriauklę priglaudus prie ausies išgirstamas tam tikras triukšmas. Visatos triukšmą ar muziką galime išgirsti turbūt ne tiek mieste, kiek už miesto, nes mieste girdėti mašinų gausmas. Visata – ne daiktų sankaupa, nesvarbu, ar tai saulė, ar akmuo, bet daiktų galimybės sąlyga: iš Visatos išnyra daiktai. Šuo požiūriu Visata yra besiplečianti į begalybę, o visatos daiktai – ąžuolai, planetos, galaktikos – yra baigtiniai. Tad galime teigti, kad įmanoma įsiklausyti į Visatą, vyksta kažkoks dialogas su ja. Tai, aišku, ne religinis dialogas, bet girdimas, įvykstantis per mąstančiąją ausį. Taigi galime sakyti, kad Visatos vyksmas yra didysis vyksmas, o mūsų pasaulio vyksmai yra mažieji – upė teka, vėjas pučia, šakos juda, debesys plaukia padangėje. Žmogaus uždavinys būtų ne siekti nusavinti, kontroliuoti, pajungti sau Visatos vyksmą, nes upės tėkmės negali pasemti kibiru arba vėjo negali uždaryti į plastiko maišą, o dalyvauti tame Visatos vyksme, tuose mažuosiuose vyksmuose ir pasitikėti gyvenimu. Taip būtų susisiejama su absoliutu, kuris yra didesnis už žmogų. Tad Visatos vyksmas ir yra tas absoliutas, kurio ieškome. Jame dalyvauti – tai pasitikėti gyvenimu ir atsiduoti Visatos vyksmui. Daugybė žmonių nori kontroliuoti gyvenimą, nusavinti, užlaikyti ir kai jie praranda kontrolę, nes Visatos vyksmo prigimtis yra išsprūsti iš kontroliuoti siekiančių rankų, tada tokius žmones apima dar didesnė baimė ir nusivylimas. Žmogus gali manyti, kad viską kontroliuoja, bet po to tikrovė apvilia – Visatos vyksmas nepasiduoda nusavinamas. Tik iš dalies gali kontroliuoti, bet vyksmo visumos nepajėgi kontroliuoti. Todėl Visatos filosofas turėtų pasikliauti Visata ir atsiduoti jos vyksmams, o tai būtų panašu į banglentininką, nešamą bangos keteros.

Pateikdami tokią sampratą, mėginame savo asmeninės patirties pagrindu įveikti visuomenės atomizaciją, susvetimėjimą ir teigti tokį absoliutą, kuris politiškai nebūtų pavojingas. Tai nebūtų Vakarai, Europa ar rasė, bet kiekvienam prieinamas absoliutas. Mes judame, mūsų akyse žaidžia pasaulis, ir mes visada dalyvaujame įvairiose žaismėse. Nesvarbu, kur esame ir ką veikiame, galime suvokti, kad šitos žaismės yra Visatos vyksmo didžiųjų žaismių mažosios žaismės, ir mums reikia jose dalyvauti. Tokią išvadą šio teksto autorius daro visuomenės baimės, nusivylimo, atomizacijos ir susvetimėjimo akivaizdoje.

– AUGUSTINAS DAINYS –

EDVINAS VALIKONIS

Traukinyje

gerbiamieji keleiviai, sako diktorė,
prašome pranešti apie pastebėtus
įtartinus dalykus traukinio personalui

gerai

tačiau juk įtarumas yra subjektyvu

pavyzdžiui

aš įtariu, kad šios sėdynės neplaunamos
ant jų atsisėdus benamiui
klampiai drėgnu tarpukoju

aš įtariu, kad vagono tualetas užimtas,
nes jame kažkas bando atvemti savo
praėjusį vakarą

aš įtariu, kad tyliajame vagone vėl
nebus tylos, nes prakeikti vokiečiai
nemoka perskaityt ženklo, kuris
prašo patylėti

aš įtariu, kad ta prietranka man po dešine
nenustos kalbėjusi telefonu visą kelią

aš įtariu, kad nieko jai dėl to nepasakysiu,
nes nenoriu išgąsdinti kvapu tos ekosistemos,
kuri pursta mano burnoje

man netgi konduktorius atrodo įtartinas,
tikrindamas mano bilietą jis nė nepažiūrėjo
mano pusėn –

aš įtariu,
kad įsėdau
ne į tą
traukinį

Srovė

kiaurai
pro tavo tošies įskylius
pro įtrūkas ir plyšius
pro angas ir išėjimus
pro pulsuojančias poras
pro atomų rezginių kilpas
pro debesų marškа spinduliais
pro stiklą ragenos žvilgsniu
pro nubėgusias pėdkelnių akis
dalelėmis veržiasi

srovė –
upės kurios vardo nežinau
šviesos nė teleskopu neįžiūrimų žvaigždžių
elektros neramiai dūzgiančios
vėjo šiaurinio nuo kurio varveklėja veidas

srovė –
prieš kurią nesiiriu kuri nešasi mane
nuo kurios nesidangstau kuria prigeriu
plaučiai pritvinksta
ausys užgula akys šydu pasidengia
piestu pasistoja rankų plaukai

kiaurai
pro tavo žemišką netobulumą
į mane srūva kažkas
nežemiškai tobulo
ko aš visą gyvenimą troškau
įsiūty aklam pasauliui klykdamas
kad nežinau ko iš jo noriu

Rojus

tu man parodei sąrašą
su trisdešimt trim vardais,
trisdešimt trim vardais,
kuriems tu davei raktą
ir leidai atrakinti
rojaus vartus –

tada
tu man parodei
rojaus vartus

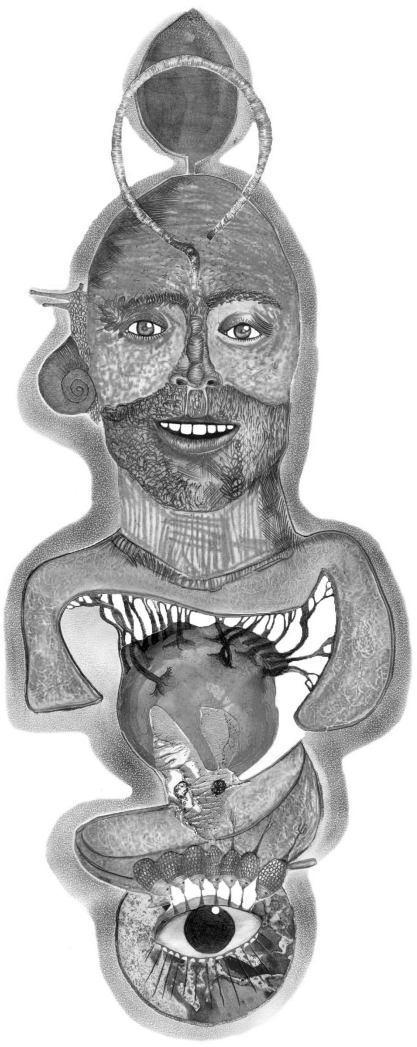

Marius Samavičius. Be pavadinimo. 2016

Grindinys

grindinys skundėsi
kad minantys jį praeiviai
labai atsainūs –
vis valgo atvirom burnom
lydami iš jų traškučių trupiniais
seilių kriokliais balodami jį
grindinys skundėsi
kad sniegas ir per dažnas
ir per daug reikalaujantis
vis bandantis užlįsti už
vis bandantis priglusti prie
vis bandantis įkišti į
grindinys skundėsi šarkomis
šios vogė jo riešutus
augalais kietakakčiais
kietesniais už jo stuburą
grindinys skundėsi nešviežiu oru
nes kvėpavo degalų nuotėkiu
nes kanalizacijos angų tarpupirščius
skalavo žalsvi srutų geizeriai
skundėsi kad kieta miegoti
nors žemė miegojo ant jo
labiau nei jis ant jos
nors žemė miego nusipelnė
kur kas labiau –
ji čia vargsta nuo amžių pradžios
bet grindinys skundėsi
kad jo smėlio kupini tarpai
yra kupini smėlio
bet grindinys skundėsi
nors jo smėlio kupini tarpai
yra jo

Viršvalandžiai

ruja rajonuose
aimanomis aidi
lango nepraversi
net tada barbena
į stiklą / įleisk įleisk
užsikruškit jūs / einu
kavos kaistis / darbų
daug liko / teks plušti
vėl visą vakarą

Miegas

kiek siaurai žmogus gali miegoti?

G. T.

pastaruoju metu
miegu labai neramiai
daug vartausi
visad į vieną pusę

iškrentu iš lovos
ir verčiuos vis verčiuos
išriedu iš kambario
pro duris
koridorium
neduok dieve durys praviros
išriedu į laiptinę
apačion laiptų įvijom
pro laukujes
ir rituos vis rituos
kol neprasibundu

pastaruoju metu
miegu labai neramiai
nes bijau kad vieną rytą
nusirisiu per toli ir
atsibusiu upėn įkritęs
negyvas

Verta

čia ne aš kalbu per greitai
čia dopaminas smegenyse verda
čia ne aš saldžialiežuvis
o čia tavo akys gilios –
kaip šulinys!
čia ne mano pirštai landūs
čia tu neturi užtvarų
ir marškinėlis kaip sterblė tavo
kengūriškai mano esačiai
aš džiaugiuosi tave matydamas
bet čia telefonas –
turiu pakelt, darbas
nors velniop, perskambinsiu
dėl tavęs verta

dėl tavęs verta
praleisti valandas miego
praleisti progas
o prie progos ir žmones
dėl tavęs verta
vartytis naktim, karščiuojant galvoti
dėl tavęs verta
pavydėti nežinia ko
nežinia kam
ir svajoti, kaip nežinia kam
perskeli smilkinį storu rąstgaliu –
neliesk mano moters!

čia ne tu mano, žinau
čia aš, ir manęs čia per daug
mes sėdim, neišsitenkam
kūne šitam, pamiršusiam
ką reiškia liesti
kūne šitam, pamiršusiam
ką reiškia, kai liečia jį

dėl tavęs verta
pamiršti
nes antraip vis tiek lieki
lyginti
čia aš per greit baigiau
ar čia ji, ble, frigidiška

Vitražai

sutik, šios bažnyčios viduje
erdviau nei lauke,
nors gal čia mes maži –

neišmokę siekti tapti
šventaisiais,
kuriuos vaizduos
jos langus puošiantys
vitražai

ROBERT BLY

Robertas Bly – amerikiečių poetas, eseistas, mitopoetinio vyrų judėjimo lyderis. Būsimasis kūrėjas gimė 1926 m. gruodžio 23 d. Minesotoje. R. Bly tėvai – norvegų kilmės amerikiečiai, galbūt dėl to poetas itin domėjosi skandinavų literatūra. 1956 m. gavęs stipendiją išvyko į Norvegiją. Čia susipažino su Amerikoje mažai žinomų norvegų poetų kūryba, vertė ją į anglų kalbą.

1962 m. R. Bly išleido eilėraščių rinkinį „Snieguotų laukų tyla“ (*Silence in the Snowy Fields*), kuris užima reikšmingą vietą amerikiečių poezijoje. R. Bly kritikavo amerikiečių poetus dėl nuasmenintos, bejausmės moderniosios poezijos, teigė, kad eilėraštis privalo turėti sielą, atskleisti žmogaus vidinį pasaulį. Vėliau pasirodė eilėraščių rinkiniai „Liūto uodega ir akys“ (*The Lion's Tail and Eyes*, 1962), „Šviesa aplink kūną“ (*The Light Around the Body*, 1967), „Šis medis stovės čia tūkstantį metų“ (*This Tree Will Be Here for a Thousand Years*, 1979), „Žmogus juodu paltu atsisuka“ (*The Man in the Black Coat Turns*, 1981), „Ryto eilėraščiai“ (*Morning Poems*, 1997), „Kalbėjimas į asilo ausį“ (*Talking into the Ear of a Donkey*, 2011) ir daugelis kitų. R. Bly taip pat vertė P. Nerudos, R. M. Rilkės, F. García Lorcos, J. R. Jiménezo, H. E. Martinsono, T. Tranströmerio ir kitų poetų kūrybą.

Vertėja

Lokys ir žmogus

Įsivaizduok – gyveno lokys ir žmogus. Lokys
Puikiai pažįsta savo guolį: senas žvirgždas, penkiasdešimt penkių
Galonų statinaitės, aukštos pušys mėnulio šviesoje,
Pamiršti švarkai. Žmogus atsargiai prisiartina –

Jis yra skaitęs Tolstojų, girdėjęs keletą simfonijų.
Tiek žinių apie žmogų. Abu jie prarado po sūnų.
Lokio vaikas žuvo spąstuose, žmogaus vaiką nudaigojo lokys.
Vaikinas – vienas, pusgirtis – klaidžiojo miške.

Lokys tvirtai stato juodas letenas ant žemės.
Jis nekvailas. Be kailio būtų panašus į žmogų. Žmonės
Sako, kad ir lokiams, ir žmonėms siunčiami signalai,
Sklindantys iš tolybių, nuo Šiaurės ašigalio.

Lokio ir žmogaus pramotė
Sėdi įsitaisiusi tarp žvaigždžių ir žvelgia į žemę.

Padėka seniesiems mokytojams

Keliaudami per užšalusį ežerą
Kojas statome ten, kur mokytojai niekada nebuvojo.
Keliaujame nepramintais takais. Tačiau dėl to nesisielojame.
Kas dar, be senųjų mokytojų, čia pabuvojo?
Vanduo, kuriam žmogus anuomet rodės per sunkus, –
Tada buvome mokiniai – išlaiko mūsų pėdas,
Jis teka priešais mus,
Už mūsų – mokytojai, aplink mus – tyluma.

Lietingą rugsėjį

Lietingą rugsėjį, kai lapai keičia spalvas,
Priglaudžiu kaktą prie drėgno jūržolėmis kvepiančio smėlio.
Kas mums belieka – tik rinktis. Žmonija teturi vienintelį kelią –
Rinktis. Paparčio vienintelis pasirinkimas – gyventi,
Už šį nusikaltimą jis gauna žemės, vandens ir naktį.

Uždarome duris. „Nieko iš tavęs man nereikia.“
Žinom – galime gyventi vieni, be minios.
Atsiskyręs nuo pulko plūduriuoja antinas.
Vienišas ąžuolas barsto lapus ant vienišos kalvos.

Vyrai ir moterys dar prieš mus tai išgyveno.
Aš matysiu tave, o tu – mane tik kartą per metus.
Būsime tarsi du grūdai, kurių niekas nepasės.
Gyvensime kambaryje uždarytomis durimis, už jų liks šviesa.
Raudu kartu su tavim, bet nesigėdiju ir nesididžiuoju.

Laimės mėnuo

Aklas arklys tarp žydinčių vyšnių.
Nuo vėsios žemės atsispindi kaulai.
Širdis daužosi taip,
Kad, rodos, iššoks iš krūtinės. Bet raudos
Ir ryšiai mus traukia atgal į tamsą.
Naktis vilioja. Tačiau
Iš tamsos išnyra
Letena
Ir nušviečia kelią. Viskas bus gerai.
Aš keliauju per naktį savais nepramintais takais.

Katinas virtuvėje

Ar girdėjai apie berniuką, kuris
Vaikštinėjo pajuodusio vandens pakrante? Tik tiek tegaliu pasakyti.
Luktelkite keletą metų. Upė troško, kad į ją kas nors įbristų.

Mariaus Samavičiaus piešinys

Kartais žmogus vaikšto šalia tvenkinio, iš jo
Išnyra ranka ir žmogų įtraukia.
Niekas to nenori, dievaži. Tvenkinys vienišas arba jam
Trūksta kalcio, o kaulai puikiai tinka. Kas nutiko vėliau?
Galbūt padvelkė lengvas vakaro vėjas,
Lėtai tarsi atodūsis senės,
Kuri vidurnaktį virtuvėje kilnoja keptuves,
Ruošiasi kurti ugnį – virs vakarienę katinui.

Kai kam sunku pabaigti sakinį

Kartais žmogus negali pasakyti,
Ką jis... Dvelkteli vėjas,
Bet durys nesugirgžda. Lyja,
Bet žmogaus plaukai sausi.

Tiek daug lieka nepasakyta
Ir daug... Kartais gėda
Parodo, kad... Vaikai žiaurūs,
Jam tik šešeri, o jo rankos...

Net Hamletas netrukdė
Karaliui melstis,
Karalius ištarė:
– Kažkas nutiko...

Jis norėjo dar kartą nugyventi savo gyvenimą

Ką? Nejaugi nori dar kartą nugyventi savo gyvenimą?
„Taip, manau, norėčiau... Tuomet Grand Rapidse...
Mano gyvenimas – kokį gyvenau – tebuvo nuolatinis drovumas.“

Nori būti drąsesnis – kas iš to? „Dar kartą atverčiau duris. Supranti –
Drovėjausi. Dabar išeičiau ir tarčiau: „Viskas gerai,

Keliausiu su tavim į Aliaską.“ Dėl to,
Kad duris atidaryčiau iš vidaus, pasikeisčiau – truputį.
Esu per daug drovus...“ *Ar drąsus gyvenimas*

Ir yra tai, ko trokšti? „Galėtume pradėti tuoj pat.
Tiesiog keliauk su manimi – į paupį.
Apsimesiu, kad ši valtis – tai mano gyvenimas, ir įlipsiu.“

Bate pasislėpę varnai

Esama kažko, ko vyrai ir moterys, gyvenantys namuose,
Nesuvokia. Seni alchemikai, palinkę
Prie savo židinių, tūkstančius kartų apie tai užsiminė.

Naktį varnai slepiasi senos moters bate.
Keturmetis prabyla kažkokia senovine kalba.
Tūkstančius kartų išgyvename savo mirtį.

Kiekvienas draugams ištartas sakinys įgyja priešingą reikšmę.
Kaskart, kai sakome: „Tikiu Dievą“, tai reiškia,
Kad Dievas jau tūkstančius kartų mus apleido.

Karo metu motinos klaupiasi ir klaupiasi bažnyčioje,
Prašo Dievo globoti jų sūnus,
Tūkstančius kartų Dievas šių maldų neišgirdo.

Naro mažylis ištisus mėnesius plaukioja paskui žvilgantį
Motinos kūną. Baigiantis vasarai ji
Bus panardinusi galvą Lietaus ežere tūkstančius kartų.

Robertai, tiek daug savo gyvenimo iššvaistei
Sėdėdamas kambaryje ir rašydamas eilėraščius. Ar
Ir vėl taip darytum? Daryčiau, tūkstančius kartų.

Vertė Aušra Lukšaitė-Lapinskienė

Mano Bergmano filmas

Baltija kaip ežeras – rami, nebanguota, skalaujanti archipelagą – tokią mačiau pro viešbučio langą. Pasteliniai namai, jachtos, kurias piešdavau terapiškai, pavargusi nuo svetimos kalbos; akmeninė sala, į kurią visi eina žiūrėti gulbių lizdo; žuvėdrų, tarsi kačių, klyksmai. Mačiau, kaip vienas kiras nešėsi grobį nuo lauko kavinės staliuko. Karlskrunoje vyko festivalis „Knyga ir jūra“ – beveik nieko iš oficialiosios dalies nesupratau, nes kalbėta švediškai, nors savo programą atlikau angliškai (skaitymai, 20 min. prisistatymas, diskusija apie Baltijos šalių nepriklausomybę kartu su Inga Abele, Juriu Kruonbergu (Latvija) ir Astrid Selling (Estija).

Jau važiuojant Kopenhagos traukiniu matėsi, kad Skandinavijoje vasara. Žmonės paprasti, socialiai saugūs, kiek senamadiški ir jaukiai provincialūs. Moterys emancipuotos, nebarbiškos, kerinčio natūralumo. Pvz., Vilniaus oro uoste stebėjau į Antaliją šeštą ryto susiruošusias fyfas – jos atrodė apsirengusios kaip į koncertą. O skrenda viso labo poruotis su kokiais nors vėpliais. Koks vis dar rimtas kultūrinis skirtumas.

Man reikėjo skaityti protestantų bažnyčioje, kurią administruoja labai graži pastorė (renginio metu stebėjau, kaip dailiai ant jos gula sutana) – valingų veido bruožų, liekna, dėmesinga. Organizatorė Gudrun mane iškart įspėjo, kad bažnyčioje neskaityčiau antireligiškų eilėraščių (jie turėjo angliškus vertimus), mat publika ten jautri. Labai nustebau, nes Lietuvoje esu laikoma kone religine poete, kviečiama į religinės poezijos skaitymus ir pan. Teko gerokai pasirausti, kad rasčiau eilėraščių, kuriuose visai nebūtų religinių motyvų (nesvarbu, kokiam kontekste, nes viskas įtartina). Pastorės buvo dvi – antroji irgi labai ekspresyvi, ėmė kažką deklamuoti renginio pradžioje – taip išraiškingai, tarsi Donelaičio žodžiais varytų iš manęs velnią. Nevalingai prisiminiau Sigito Gedos performansą Šv. Jonų bažnyčioje – iš įvykio liudininkų atsiminimų atrodo, kad jis ten net lojęs (tiksliau, beveik visi paneigia tokią įvykio interpretaciją). Kaip sako Juris Kruonbergas, latvių vertėjas, gyvenantis Švedijoje, „blogas skonis bažnyčioje apskritai skaityti eilėraščius“. Kažkoks Horacijus iš Švedijos akademijos, dėl kurio šiais metais atidėtas Nobelio literatūros premijos skyrimas, prieš mūsų pasirodymą skaitė paskaitą (net nesupratau, kokio jis masto „žvaigždė“, kol nepaaiškino Inga Abelė).

Karlskrunoje esu buvusi – prieš 15 metų. Net parašiau į „Š. A.“ (2003.IX.20), tai buvo viena pirmųjų mano publikacijų. Liūdniausia, kai patenki į tokias vietas, yra suvokti, kad anuomet daug ryškiau ir gaivalingiau matei pasaulį. Paradoksalu, bet ta ankstesnioji, jaunesnė, buvo daug labiau verta, net jei ir dar nieko neparašė. Jos akis buvo aštresnė, širdis tiesesnė ir paprastesnė; ji taip tikėjo savo gebėjimu ką nors pasakyti (nors visiškai nesiveržė to daryti, nematė prasmės, tiesiog gyveno). Kaip aš dabar norėčiau pasikeisti su ja vietomis! Ne galimybe dar kartą nugyventi tuos pačius metus, o patirties nebuvimu, švaria sąmonės lenta, skaidria siela. To neturi seni.

Naktį trankėsi ir žaibavo virš jūros. Ryte per pusryčius viešbutyje dingo elektra, nustojo veikti kavos aparatai ir sulčių planšetės, pusė svečių liko negėrę. Vieną moterį ištiko širdies priepuolis – iškart prisistatė greitosios pagalbos darbuotojai ir išvežė ją ant neštuvų. Girdėjau, kaip kažkoks nelaimėlis, užstrigęs lifte, daužėsi kumščiais. Sporto komandos, matyt, stovyklaujančios Karlskrunoje, berniukai sveikindamiesi su vadovais sumušdavo rankomis. Pusei dienos pražuvo internetas. Ėjau į knygyną, radau nuostabiausių atvirukų su švedų vaikų literatūros iliustracijomis. Antikvariato savininkas pasiūlė kavos. Deja, nieko nepirkau. Antikvariatas buvo panašus į užverstą palėpę, visa kas sudėta labai netvarkingai, bet esama ir įdomių dalykų (viena fotografija buvo panaši į Šeiniaus portretą).

Visos 40 salų Karlskrunoje turi vardus. Gražus parkas, visai nesterilus (žmonės kažkodėl apimti klaidingo įsivaizdavimo, kaip „viskas ten sterilu“). Vaikų žaidimų aikštelėje – mediniai ruoniai vietoj supimosi arkliukų. Jūrų muziejus su keliais eksponuojamais laivais, laivapriekio atėnių nuolaužomis ir baltaplaukiais švedų vaikais. Blekingės muziejuje žydi magnolijos. Atšiauroka gamta, kraštovaizdis niekuo nesiskiria nuo lietuviškojo, tik daugiau akmenų ir uolų.

Ieškodama renginio, kuris turėjo vykti monarchų rezidencijoje, vos neįkėblinau į karinio jūrų laivyno teritoriją – balsas pro garsiakalbį sustabdė, klausdamas, kur einu. Vėliau toje pačioje rezidencijoje valgėme vakarienę, ji truko kokias tris valandas, bet sužinojau nemažai paskalų iš monarchų gyvenimo – pvz., kad kronprincas miega tik 4 val. Monarchijos istorija turi žavesio, bet net ir monarchai ten gana paprasti, be pižoniško didybės demonstravimo. Mums buvo parodyta reta rinktinė karališkoji biblioteka, rankraštinės pergamentinės knygos ir pan. Kai kurios iš jų – karo grobis, pvz., rusiška knyga apie laivybos meną. Dar sužinojau, kad studentai, atvažiavę studijuoti į Švediją, patiria šoką, kai penktą valandą ryto į duris pasibeldžia Šv. Liucijos dienos delegacija – vaiduokliai baltais apdarais ir žvakių karūnomis ant galvų. „Kuklukslanas!“ Vakarienės metu jie dainavo švedų dainą iš XVIII a. – kaip Bergmano filme apie Fani ir Aleksandrą. Buvau informuota, kad rezidencijoje esančiu fortepijonu yra skambinęs Vytautas Landsbergis.

Ryžausi nueiti į lietuvių kilmės hiphoperės Silvanos Imam pasirodymą, nors buvo kalbama švediškai. Iš jo supratau, kad Silvana neturi knygų, bet jos dainų tekstai gan psalmiški. Estė Astrid grojo kanklėmis, dainavo, skaitė savo žydų kilmės senelio, bėgusio į Švediją Holokausto metais, atsiminimus. Daugiausiai bendravau su latviais Inga ir Juriu – Juris prisiminė, kad Marcelijus Martinaitis buvo Švedijoje su „Kukučio baladžių“ vertimais; Jurga Ivanauskaitė taip pat čia gulėjo ligoninėje.

Kaip viskas pasikeitė per penkiolika metų. Pvz., dabar nebefiksuočiau gausiai matomų tėvyste užsiėmusių vyrų, nes tai ir pas mus tapo gan savaime suprantama, jaunesniosios kartos vyrija persiauklėjo. Visa Skandinavija nebeatrodo kaip kažkas slėpiningai kito, nes mes pasistūmėjome jos link, kitaip tariant, civilizavomės. Iš slaviškos natūros barbių su vištų smegenėlėmis transformavomės į stiprias šiaurietiškas būtybes; savarankiškas, finansiškai ir kultūriškai veiksnias, gebančias dalyvauti pokalbyje apie Žečpospolitos ir Švedijos monarchų sąjungas. Socialinį Skandinavijos lygmenį pasieksime tada, kai įsisąmoninsim, kad nehumaniška yra turėti pernelyg daug turto, dera dalintis (plačiąja prasme, mokesčių sistemoje) su stokojančiais, užjausti silpnuosius, pasiaukoti dėl sergančiųjų (užuot kvailai cypus ant Verygos). Maža to, teks atsigręžti į juos ir leisti jiems tapti panašiems į mus (tikiu, bus sunku save peržengti, bet tai įmanoma).

Vieną rytą prie pusryčių stalo šalia prisėdo du švedų autoriai, įrodinėjantys, kaip Švedijoje priimta gerbti kito privatumą ir kaip siaubingai visi nuo to susvetimėję. *Fantasy* rašanti Nene Ormes pasakojo, kaip kartą, studijuodama Malmėje, pamatė į sieną nusisukusią raudančią moterį (nes nepriimta viešai eksponuoti tokius jausmus). Fantastė turėjo kakavos termose, tad pasiūlė tai vargšei moteriai puodelį karšto gėrimo, o toji prapliupo verkti dar labiau. Ir nors tai buvo papasakota kaip itin savikritiška pasakėčia (kokie skandinavai uždari), man pasirodė, kad ji apie civilizaciją. Kuo labiau civilizuojiesi, tuo mažiau kandi kam nors į gerklę, draskai akis, plėšai širdį, kabiniesi ragais ir nagais. Kuo civilizuotesni esam, tuo rečiau valomės snarglį į savo artimo plaukus.

Visą tą laiką nesilioviau galvojusi, ką aš čia veikiu – literatūriniame Švedijos festivalyje, atvežta už jų, o ne už mūsų mokesčių mokėtojų pinigus. Esu rašytoja, bet tai ne mano hobis ar saviraiška, o profesija. Siekdama to, kiekvieną dieną rankiojau kalbos grūdelius iš tonos šnekėjimo smėlio. Atsimenu, kaip bijodavau visokiems daktarams, ypač psichiatrams, paaiškinti, kad esu rašytoja, – juk taip turbūt prisistato kas antras pilnaties paveiktas pacientas, skrebenantis į feisbuką. Įtvirtindamas „rašytojystę“ arba kaip būdą pinigautis, arba kaip logorėjinį plepalą, kalbos kiaulidę. Todėl daug lengviau prisistatyti kaip rašytojai svetima kalba (tiksliau, net nereikia to daryti, nes jau esi taip pristatyta lankstinukuose ir pan.).

Kopenhagos oro uoste pakliuvau į kamerų žvilgsnius – rodos, buvo kalbinami namo grįžtantys „Eurovizijos“ dalyviai (nežinau, kurios tautybės, lyg mojuota Šveicarijos vėliavėlėmis). Vilniaus oro uoste taip pat tykojo žurnalistų armija, greta pasiutpolkę mušant krišnaistams. Kadangi popkultūros srityje esu tamsi – maniau, Ieva Gudmonaitė parskrenda iš Indijos.

– GIEDRĖ KAZLAUSKAITĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

Miglės Anušauskaitės komiksas

Mes ir esam atviri tik dėl to, kad neturim įsitikinimų

Lietuvos „Pasidaryk pats“ (*Do It Yourself* – DIY) kultūros aktyvistai Naujojoje Vilnioje ruošiasi kurti tarptautinį kultūros centrą. Buvusio fabriko erdvėje jie žada įrengti koncertų ir ekspozicijų sales, muzikos įrašų studiją, muzikos biblioteką, kavinę ir menininkų rezidencijų erdvę. Čia reziduoti, eksperimentuoti, bendradarbiauti, kurti ir pristatyti savo kūrybą visuomenei bus kviečiami muzikantai ir kiti menininkai iš viso pasaulio. Kultūros centrą DIY atidaryti planuojama 2019 metų rudenį. Su vienu iš centro sumanytojų muzikantu, festivalių organizatoriumi MATU LABAŠAUSKU-AEROBICA kalbasi Rokas Povilius.

Roko Poviliaus nuotrauka

– Kaip jaučiatės pasibaigus rėmimo kampanijai?

– Kai baigėsi *Indiegogo* kampanija, man smarkiai palengvėjo. Atrodė, kad per daug savęs atidavei be apčiuopiamos naudos ir bandei rėkauti, komunikuoti, nors natūraliai taip nesielgi. Kai kurie tai vadina tiesiog darbu, kurį reikia atlikti. Bet rezultatas šioks toks yra – surinkome 9 000 eurų, ir tai jau apsidraudimas, nes rezervacijos sutartis pasirašyta. Baigėsi didžiausias stresas, galime vėl grįžti prie kasdienių, įprastų veiksmų. Didžiosios dalies pinigų tikimasi iš iniciatyvių žmonių, su jais po kampanijos buvau susitikęs ir jie sakė: „Darom darom.“

– Kokia yra jūsų komanda? Tai organizacija, judėjimas ar šeima?

– Niekad pirštais neskaičiavau, bet tai grupė artimų žmonių, į kuriuos, viena vertus, lyg ir galiu kreiptis tarsi į šeimos narius, nors, žinoma, reikėtų kiekvieno iš jų paklausti, ar aš jų neužknisu (brolis brolį irgi kartais užknisa). Kita vertus, tai kitoks kreipimasis negu į šeimos narius, nes man reikia ne paramos. Aš – sveikas, gyvas, o juk parama reikalinga tada, kai tau blogai, kai ištinka nelaimė. Tokių žmonių yra arti dvidešimties – tokių, su kuriais gali bendradarbiauti, nes jie turi skirtingus įgūdžius. Vienas kuria komunikaciją, kitas stato, dar kitas gręžia, pjauna... Bet niekas iš jų neturi tiek pinigų, kad galėtume tą namą nusipirkti iš karto. Penki žmonės prisideda prie namo pirkimo, kad turėtų savo erdvę, nors ji niekada netaps privati. Kiti 13–15 žmonių, kaip minėjau, turi galimybių prisidėti kitaip.

Galų gale aš nepropaguoju šeimos, nes šeimą matau kaip visuomenėje egzistuojantį vienetą, kuriuo lengviau manipuliuoti negu vienu žmogumi. Nesakau, kad šeima yra blogai, svarbu, kas tų žmonių galvose ir kokie jų santykiai, bet kai keturi žmonės pasidaro kaip vienas žmogus, už vaikus gaunamos socialinės garantijos ir panašiai, tą matau kaip individualumo mažinimą. Tėvai nori paversti vaikus panašesniais į save, o juk pasirinkimo laisvė ir prasideda nuo šeimos.

Todėl norisi šito išvengti. Labai sunku neužsidėti štampo, emblemos ir čia yra mūsų darbas. Turi būti mąstymo progresas – istorijos pavyzdžių, kai judėjimas suryja pats save, jau esame matę. Aišku, namas yra namas, o žmonės gyvena viename name, fiziškai to neišvengsi. Kiti gali iškart pradėti galvoti, kad tai komuna ar panašiai. Bet aš nesu hipis, tai – praeitis. Mūsų tikslas – moderni erdvė plėtoti tokioms savybėms, kurioms nereikia daug vartojimo.

Turėsime dvi mašinas. Jei kažkam reikia nuvažiuoti į miestą apsipirkti, yra tvarka, kada tu pasiimi, naudoji automobilį. Tau nereikia turėti savo. Tai nėra organizacijos mašina, tai – tiesiog mašina, kuria galime naudotis.

– Ar DIY kultūros centras bus atviras visiems?

– Man lengviausia kalbėti apie muziką. Bet kalbant apie videomeno sritį situacija panaši – Vilniuje turėti įrangą ir sąlygas apdoroti vaizdo medžiagą kainuoja nemažai pinigų. Netgi komerciniam kinui neretai trūksta pajėgumų. Žmonėms, kurie nori kurti eksperimentinį kiną, taip pat reikia geresnių sąlygų, pavyzdžiui, redagavimui, postprodukcijai. Žinoma, nebus taip, kad studija patenkins visus – du tūkstančiai norinčiųjų sutilpti negalės, bet galime paskatinti 5–10 naujų autorių, kurie bando ką nors nuveikti. Tegu daro, ką iš tikrųjų nori. Jau dabar nemažai norinčių būti tokioje erdvėje, kurioje ne tik galima apdoroti medžiagą, bet ir mokyklą tam tikrą organizuoti, kur kūrėjai galėtų ateiti, mokytis, daryti klaidas.

Žinoma, atranka ir kriterijai egzistuoja, už tai bus atsakingas vienas iš mūsų žmonių. Niekada nebus taip, kad žmogus bus priimtas, jei tik pasakys: „Ak, aš studentas, darau eksperimentinį kiną.“ Dažniau turbūt bus taip, kad ateis į renginį, susipažins su žmonėmis, tada ateis į centrą dar kartą. Nebus institucinio kvotimo: „Ką tu darai?“ Bet nebus ir: „Ai, imk, daryk ką nori.“ Vyks susipažinimas, bus atskleidžiamas turinys, ką žmogus nori sukurti. Juk kalbant apie idėjas reikėtų prie ko nors prisirišti ir ką nors filtruoti. Bet jei nesi kvailas, suprasi autoriaus žinią filme, jo kalbą – ką jis nori pasakyti. Ir kuo tai beprotiškiau, tuo labiau tiks mūsų erdvei, kurioje nėra prisirišimo.

Labai norisi cirkuliacijos. Norisi pasidalinti savo patirtimi. Bet taip pat nežinau, kiek pats tame name išbūčiau, žiauriai norėsis protarpiais išvažiuoti iš ten, išlaikyti privatumą. Vis dėlto, kad tokia vieta funkcionuotų, kažkas joje turi būti šeimininkas. Tarsi šeimos versle, kokioj mėsos parduotuvėj Ispanijoje, kai žmogus pats atsako už tai, ką daro. Pats atveža, pats kalba su restoranais. Tokiu principu šeimininkas turi būti – padėti, parodyti.

– Kaip išvengti elitistinės, uždaros erdvės įvaizdžio?

– Kalbant apie mūsų organizuojamus festivalius, kai kurie žmonės, net nepabendravę su dalyviais, nepraleidę ten laiko, susidaro išankstinę nuomonę: „Ai, geriau ten nevarom dėl to, kad jie tokie ir tokie.“ O kartais tiesiog neišeina prisistatyti visiems, nes su daug žmonių vienu metu yra sudėtinga kalbėti. Išgyvenu, kad žmonės susikuria stereotipus. Aš nenoriu priklausyti jokiems stereotipams. Aišku, bijau uždarumo, snobizmo, bet manau, kad ne kartą esame susidūrę su kokiu stereotipu ir ties tuo mūsų festivaliai, renginiai nesibaigė, vis yra ir atsiranda žmonių. Su kai kuriais galų gale per ilgą laiką išsiaiškini nuoskaudas, ateina po aštuonerių metų ir sako: „Jūs tada ir tada buvot tokie ir tokie.“ O ten buvo kokia absurdiška situacija, detalė. Čia santykių reikalas. Jeigu žmonės kalbės, tada tikrai to neįvyks, nes elitizmas – lygiai tokia pati blogybė kaip ir buvimas marozu.

– Regis, vis dar gajus įvaizdis, kad rezidencija – tai „pasibuvimas“ rašytojų ar dailininkų sąjungos poilsio namuose prie jūros.

– Kaip tik diskutavome, kad rezidencijos suvokimo Lietuvoje kol kas apskritai nėra. Mes neformintume šito dalyko, juk yra menininkų, kurie suvokia tai, arba galėtume būti pavyzdžiu tiems, kurie važiuodavo į tokias oficialias rezidencijas su stipendijomis. Norėtume pažiūrėti truputį kitu kampu, ne biurokratiniu. Kita vertus, kyla didesnė rizika nieko nenuveikti, bet visų pirma turi būti noras eiti ir ką nors daryti. Man negaila – miegok nors ir tris dienas, bet svarbu tavo noras realizuoti, ką sugalvojai, ką jau apkalbėjom, su kuo susipažinom ir pripažinom, kad tai vertinga mintis. Nebus taip, kad tau grės iškrapštymas iš namo. Nieko neįgyvendinsi – turėsi tada padėti renginius organizuoti, sumokėti už elektrą, už internetą, už šildymą, išnešti šiukšles, kiemą tvarkyti, kol ten gyvensi. Mes esame už tai atsakingi, mes sugebame tai įgyvendinti penkiese ar su dvidešimt žmonių. Žinai, kad nėra *deadline'o*, bet yra žmogiški dalykai, kurie tarsi savaime turėtų būti aiškūs. Visų pirma – pagarba, nes juk sunku gyventi su keletu žmonių.

– Turbūt domėjotės panašiomis rezidencijomis kitose šalyse?

– Nežinau, kiek tai galima įvardinti kaip rezidenciją, bet mes buvome panašioje erdvėje Portugalijoje, kai 3–4 mūsų draugai apsigyveno Porto mieste ir mes važiavome jų aplankyti. Be to, sutikome keletą žmonių, kurie atvažiuos į mūsų festivalį, o jie mus pakvietė groti *Casa da Horta*. Tai socialinė organizacija, kurioje inicijuojamos diskusijos, ruošiamas maistas, – apskritai Portugalijoje labai paplitusi bendruomenių kultūra, nežinau, ar tai remiama valstybės, bet grupės žmonių vis ką nors veikia, įsikuria tuščiuose pastatuose, turi galimybių ten ką nors daryti. Gyventi negyvenau, bet panašius principus stebėjau. Žinoma, būtų įdomu daugiau laiko su jais praleisti, pabendrauti, nes bent jau iš šalies matėsi trūkumų – jie viską daro tarsi pasyviai. Negali kalbėti nežinodamas visko, bet, man atrodo, jeigu jiems tai yra aktyvu, tai tada mes savo darytume proaktyviai. Bet čia prasideda kultūros klausimas – portugalai kitaip į viską žiūri, kas gal irgi nėra blogai.

– Ar DIY – tai būtinai Lo-fi *(rinkos kokybės standartų nepaisanti muzika)?*

– Mums svarbiausia procesas – kad būtų kuriama muzika, kad žmogus galėtų tobulinti savo ekspresiją. Būna, žmogus atsisėda su manim, pavyzdžiui, mašinoje ir mes klausom kasetės. Jis man sako: „Tai čia *Lo-fi*.“ O aš: „Nesuprantu, ką sakai.“ Na, taip, galime pradėti kalbėtis: čia kasetė, čia šnirpštimas, bet tai neturi jokios reikšmės. Žmogus yra įpratęs girdėti vieną iš savo dėžučių. Tai nėra blogai, taip suvokiamas pasaulis, bet tu negali tapti radikalus vieno ar kito dalyko atžvilgiu. Kas yra prastesnė garso kokybė? Yra daug garso, kuris visur girdisi, ir yra daug garso, kuris girdisi vienoje vietoje, – technologijos leidžia tą padaryti. Kai suvoki, kad viskas yra dviprasmiška, galų gale tampa svarbu mėgautis ir vienu, ir kitu. Jeigu kitas žmogus gali mėgautis, o tau tai nepatinka ir dėl to tau pradeda nepatikti tas žmogus, tai čia yra pats blogiausias scenarijus, koks gali nutikti.

Beveik viskas mano gyvenime eina per muzikos perspektyvą, aš labai daug kalbu su žmonėmis per muziką, žiūriu, kaip žmogus klausosi ir ką jisai suvokia arba kaip jis žiūri į vieną ar kitą koncertą. Būna situacijų, kai aš tyliai juokiuosi iš koncerto, o kitiems tai atrodo kažkas tokio, jie neskiria, kas yra tikra, kas suvaidinta. Nuvažiuoji į Ameriką, nueini į kokios grupės koncertą ir matai, kad jie bando sudaryti įvaizdį. Nauja grupė, profesionaliai groja, itin gerai skamba, bet tu matai, kad jie vaidina, kad tai yra performansas arba teatras, ir turėdamas patirties imi tai atskirti. Džiaugsmas yra truputį daugiau negu tų dėžučių dėliojimas. Taip natūraliai prieiname ir prie DIY. Kai mokiausi, viskas buvo teorija, o kai pradėjau dirbti arba atlikti praktines užduotis, tai tapo praktika, bet apie tą praktiką buvo teorija. Praktika aš vadinu atlikimą, kai nežinai teorijos.

– Koks jūsų santykis su Naująja Vilnia? Ar planuojate ten gyventi nuolat?

– Dabar gaunam daug užklausų, menininkai nori atvykti į Vilnių ir ką nors daryti, todėl numatomas didelis užimtumas ir kas nors visąlaik turėtų ten būti. Šiuo metu dirbu ir gyvenu bute. Tiesiog tai būtų persikėlimas į didesnę erdvę, kur reikėtų gyventi. Bet tai nebūtinai turi ką bendro su lokacija – kai dirbu namie, aš irgi beveik niekur neišeinu. Tiesiog nenorėčiau, kad būtų piktnaudžiaujama tuo, jog mes ten sutvarkysime, paruošime ir kitiems bus lengviau. Nematau, ką ten reikia labai tvarkyti ir keisti. Žiūrime kaip į savo namus. Nėra intencijos, kad varom į Naująją Vilnią, nes ten įdomu ir ten kitokie žmonės gyvena. Žiūrime kaip į elementarų žingsnį, jeigu norime ką nors nuveikti. Atstumo problema yra nebent vilniečio galvoje. Man tas klausimas neegzistuoja. Kai tenka paaiškinti tą pasirinkimą, visi sako: „Dabar visur taip, menininkai keliasi į priemiesčius, į miesto pašonę.“ Gerai, jei yra tokia nuomonė, mes jos nesibaidome. Kai žmonės perka naują butą, jie irgi turi kriterijus: čia bus lengviau / arčiau / toliau. Mes žinome, ką norime daryti, čia yra parduotuvė, vis dar miestas, yra žmonės, susisiekimas, nėra kuo labai skųstis.

– Kuo prie DIY centro kūrimo galėtų prisidėti miesto institucijos?

– Nėra lengva prisirišti prie savivaldybės, nes vadinamoji miesto valdžia turi įsipareigojimų ribotame laike, jie renkami tam tikram laikotarpiui, per kurį turi parodyti pasiekimus, o tą lengviausia padaryti ne per alternatyvą, jeigu pripažinimo siekiama greitai. Kaip bebūtų liūdna, dauguma žmonių vertina tokius dalykus, kuriuos daro savivaldybė: visokius tvarkymus, medelių sodinimą, šaligatvių keitimą ir t. t. Jie daro tai, ko žmonės iš jų tikisi, ir taip jie suteikia sau galimybę džiaugtis tuo, kad valdo tuos žmones. Ketveri metai – tai labai mažai laiko.

Dabar netgi privačiame sektoriuje randasi visokių organizacijų, kurios kalbasi su valdžia. Tarkim, privatus sektorius supranta muzikantus, jie gali įvertinti skaičiais, kokią naudą duoda, tada jie eina ir sako: „Jeigu nebūtų šito, taksistai neuždirbtų tiek, tas neuždirbtų tiek, BVP nepakiltų tiek; gerai, leidžiam tą, tą ir tą.“ Nežinau, bet mūsų turbūt jau nebus, kai tai duos efektą, dėl to aš ir nematau, kaip su jais prasidėti. Net nesuprantu, kodėl apie juos kalbu, kai jie apie mane nekalba, nors mes turime ieškoti kokio nors būdo, kad išvengtume jų prisidėjimo ir komercializavimo.

– Kirtimų kultūros centras dažnai minimas kaip alternatyviosios kultūros ir vietos tradicijų dialogo erdvė. Gal DIY kultūros centrą gali atrasti Naujosios Vilnios lenkų bendruomenė ir atvirkščiai?

– Būtų visai įdomus eksperimentas, jeigu jiems patiems įdomu prisiliesti prie kažko, ko jie niekada nedarė. Folko sąlyčio su elektroniniais instrumentais idėjos jau daug metų egzistuoja. Tarp Japonijos ir Norvegijos gyvena mūsų draugė Irena, kuri dainavo Lenkų kultūros centre. Yra vienas sintezatoriumi grojantis žmogus iš Naujosios Vilnios, koncertavęs „DOS club“. Nors apie etninius dalykus turiu savo nuomonę, Vilniuje yra folko aplinkos žmonių, su kuriais bendraujame, puikiai sutariame. Nematau problemų eksperimentuoti, kurti su vietiniais žmonėmis, jeigu jie gerbia, ką mes kuriame. Todėl mes visada atviri, turi būti žmogiškas bendravimas, o ne kokie nors įsitikinimai. Mes ir esam atviri tik dėl to, kad neturim įsitikinimų.

Pagarbus vertimo žavesys

David Ebershoff. *Danų mergina.* Romanas. Iš anglų k. vertė Donatas Masilionis. V.: Didakta, 2016. 360 p.

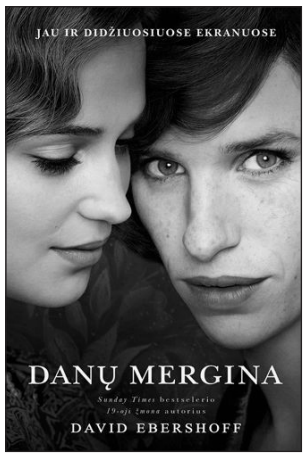

Amerikiečių rašytojas Davidas Ebershoffas romanu „Danų mergina“ („The Danish Girl“) debiutavo ne tik tėvynėje, bet ir Lietuvoje: tai pirmas lietuviškai išleistas jo kūrinys. Romanas, įkvėptas danų tapytojo Einaro Wegenerio (1882–1931) gyvenimo istorijos (jam buvo atlikta viena pirmųjų žinomų chirurginių lyties keitimo operacijų), pirmąkart buvo išleistas 2000 m., įvertintas ne vienu solidžiu Amerikos literatūriniu apdovanojimu. Tai nebuvo vienadienė sėkmė: 2015 m. pagal šį kūrinį (vadinasi, jis nebuvo užmirštas per 15 metų – visą amžinybę šių dienų gyvenime, kuris lekia kaip akis išdegęs!) buvo pastatytas to paties pavadinimo filmas – jis nominuotas keliems „Oskarams“ ir vieną jų laimėjo, o įtakingas JAV dienraštis „New York Times“, po pirmojo knygos leidimo paskelbęs „Danų merginą“ svarbiausiu metų literatūros kūriniu, 2017 m. jį įtraukė į 25 knygų, pastaruosius 20 metų dariusių svarbią įtaką LGBTQ literatūros formavimuisi, sąrašą.

Ebershoffo debiuto sėkmė, jei ir nebuvo iš anksto nulemta, nebuvo ir atsitiktinė: į literatūrą jis atėjo kaip vienos didžiausių JAV leidyklų „Random House“ ilgametis darbuotojas, per savo karjerą iškilęs iki vyriausiojo redaktoriaus pareigų ir žinomas kaip nemažo būrio svarbiausių literatūros premijų laureatų leidėjas, prisidėjęs prie jų kūrybos proceso ir padėjęs išgarsinti jau išleistus kūrinius (yra ir kitas žodis – „reklamuoti“, tačiau Bookerio ir Pulitzerio premijos vis dėlto neskiriamos vien už leidėjų reklaminius gebėjimus).

Senas leidybos vilkas buvo labiau už kitus debiutantus apsaugotas nuo rinkodaros požiūriu klaidingo temos, vaizduojamos epochos ir veiksmo vietos, literatūrinio stiliaus pasirinkimo: sensacingo turinio romano siužetas rutuliojasi senojoje gerojoje dekadentinėje tarpukario Europoje, o pasakojimo maniera liudija, kad autoriaus literatūrinis skonis formavosi šalyje, davusioje ir Faulknerį, ir Fitzgeraldą, ir kitomis abėcėlės raidėmis prasidedančias didžiąsias pavardes. Tačiau reikia pripažinti, kad ne tik Ebershoffo kaip leidėjo kuruotų autorių, bet ir jo paties pelnyti literatūros apdovanojimai pirmiausia yra skirti už rašytojo talentą. Jei norite – už puikiai įvaldytą amatą, tačiau ypač šiais laikais, kai daug laiko, išmanymo ir atsidėjimo reikalaujantį, vis mažiau apsimokantį dorą žmogaus triūsą pakeičia beasmeniai technologiniai surogatai (literatūroje – mechaninės pastarųjų dešimtmečių stilių klišės), tai ne mažiau retas ir gerbtinas ypatumas.

Tuo galime įsitikinti net skaitydami „Danų merginos“ vertimą į lietuvių kalbą, nors tenka konstatuoti, jog vertėjas Donatas Masilionis nemažai nuveikė, kad lietuvių skaitytojai liktų neatradę šio kūrinio meninių privalumų.

Šiam žiaurokam teiginiui pagrįsti pavyzdžių knygoje toli ieškoti nereikia – užtenka šalia pasidėjus originalą (ir net be jo) perversti pirmąjį romano skyrių, lietuviškame leidime telpantį į 12 puslapių, kad įsitikintume, kokia nevykusio vertimo pavyzdžių gausa ir įvairovė laukia lietuvių skaitytojų. Tiesa, reikia pripažinti, kad pirmieji skyriai – veiksmo ekspozicija – yra labiau ornamentuoti už tolesnius, autorius į juos yra sudėjęs daugiau išradingumo stengdamasis atkurti vietos ir laiko atmosferą. Tekstas romano pradžioje sodresnis, metaforiškesnis, palyginti su tolesniu lakoniškesniu, „telegrafiškesniu“ labiau herojų būsenų, o ne įvykių istorinio konteksto vaizdavimu, taigi romano pradžioje vertėjui tarsi atsiranda daugiau pavojų suklupti ir kartu galbūt palikti blogesnį įspūdį, negu nusipelno visas jo atliktas darbas. Kita vertus, lakoniškesniame pasakojime kiekvienas nepataikymas (ir originale, ir vertime) labiau rėžia akį, taigi stilistiškai sodresnės originalo vietos nebūtinai labiau apsunkina vertėjo darbą.

Laikas atsiversti lietuvių kalba išleistą romaną „Danų mergina“. Pirmas sakinys, dažnai nulemiantis knygos likimą ieškant kelio pas skaitytojus, lyg ir nekelia blogų įtarimų: „Jo žmona sužinojo pirmoji“ (p. 9). Taip, tas prakeiktas lietuviškas konkretumas kaip objektyvi pačios lietuvių kalbos ypatybė dažnai reikalauja bent formaliai sukonkretinti teiginį, nors originalo kalba leidžia be šito lengvai išsiversti. Šiuo atveju pagal lietuvių kalbos logiką lyg ir reikėtų įvardyti, *ką* sužinojo žmona, tarkim, beveik bereikšmiu įterpiniu: „Jo žmona *apie tai* sužinojo pirmoji“, tačiau akivaizdu, kad esant menkiausiai galimybei apsieiti be tokių užpildų pageidautina ja pasinaudoti. Vertėjas taip ir padarė, išlaikydamas pirmojo originalo sakinio lakoniškumą ir intrigą.

Tačiau jau antras ir trečias sakiniai – pagrindinio veikėjo Einaro Vegenerio (kaip matome, romane jis veikia savo prototipo tikruoju vardu – taip pat ir tada, kai pasikeitęs lytinę tapatybę tampa Lile Elbe) žmonos Gretos žodžiai – yra išversti net nebandant įpūsti jiems nors kokios gyvybės, paieškoti originalą atitinkančių gyvosios kalbos atitikmenų, rodančių, kad tai yra tikras, ne popierinis dialogas: „Ar padarysi menką paslaugėlę? [...] Ar padėsi man truputį?“ Originale toji „paslaugėlė“ (*small favour*) skamba visiškai natūraliai, tai įprasta šnekamosios anglų kalbos formulė, atitinkanti mūsiškę „Galiu kai ko paprašyti?“ ar panašiai. Neišradingas vertimas bent kiek atgytų pasekus originalu (*Do me a small favour?*) ir numetus šnekamojoje kalboje dažnai praleidžiamas sintaksines jungtis – šiuo atveju lietuviškame sakinyje visai nebūtiną „ar“.

Kitame puslapyje Greta kreipiasi į vyrą dar tolimesne nuo gyvų žmonių kalbos konstrukcija: „Ar tikrai trumpam nutrauksi darbą, kad man truputį padėtum?“ – paklausė ji. Žmona buvo sušukavusi plaukus aukštyn. – Neprašyčiau, jei tai nebūtų svarbu“ (p. 10). Nevykęs yra ne tik tiesioginės kalbos, bet ir pasakotojo replikos vertimas. Tiesa, originale ji tik iš pažiūros elementari (*she said, her hair pulled back*): kaip matome iš besiperšančių pažodinio vertimo variantų („paklausė ji, aukštyn susišukavusi plaukus“ ar panašiai), ne taip paprasta rasti optimalų atitikmenį. Originale užduotis grakščiai sujungti dvi tarsi nesusijusias detales (įvardyti, kas sako tiesioginės kalbos žodžius, ir čia pat apibūdinti kalbėtojo šukuoseną) įvykdyta, vertime – ne. Absurdiško įspūdžio bandyta išvengti vertime padalijant originalo sakinį į du, tačiau tuo nieko nelaimėta. Negana to, pirmiausia vertime radus įvardį „ji“ ir tik paskui daiktavardį „žmona“, gali klaidingai pasirodyti, kad kalbama apie dvi moteris. Beje, lietuviškai savo plaukus žmonės paprastai šukuojasi sangrąžine veiksmažodžio forma, tik kitiems šukuoja be „-si“.

Pirmame romano puslapyje matome ir Einarą, tapantį vieną iš daugelio savo peizažų ir šia proga prisimenantį į Kopenhagą su „sūriu laimikiu“ (sūdytu? galbūt autorius užsimena apie šviežių produktų konservavimo būdą?) grįžtančius žvejus, kurių „kapais“ tapo Kategato sąsiauris: paprastai lietuviškai kalbant apie jūros pasiglemžtus skenduolius jos vandenys įvardijami kaip vienas bendras kapas be atskirai pažymėtų kapaviečių (vienaskaitą *grave* randame ir originale). Tame pačiame sakinyje skaitome apie „rūsčius, tamsius vandenis, pasidabinusius baltais putų purslais“ ir neturėdami po ranka angliško teksto sutrinkame: ar tai originalo, ar vertimo meninės logikos netikslumas? Lengvas, žaismingas žodis „pasidabinti“ prastokai dera prie rūstaus jūrinio peizažo – ir išties originale randame nedisonuojantį su visu aprašymu epitetą *white-caped*. (Gal net būtų galima rizikuoti išversti jį pažodžiui: „vandenys, baltai kepurėti putų purslais“?) Nė neperšokus dar vieno sakinio, atsiranda „apačioje gyvenantis kaimynas smailėjančia į viršų galva“ (*bullet-shaped head* – galbūt galėtų būti „smailiu viršugalviu“?), o po taško skaitytoją užgriūva estetinių pojūčių nervus jau visai be gailesčio tąsantis pasažas:

„Tapydamas kiekvieną pilką raitytą bangą Einaras įsivaizdavo skęstantį jūreivį, desperatiškai iškėlusį ranką, bet savo pragertu nuo bulvių degtinės balsu vis dar šaukiantį, kad žmona yra uosto kekšė. Dabar Einaras žinojo, kokie tamsūs turi būti jo dažai: vanduo būtinai niūriai pilkas, kad prarytų tokį vyrą kaip šis ir tarsi užlinkusi tešla nuslopintų skęstančiojo urzgimą.“

Be cituojamos ištraukos stilistinio kreivumo (be reikalo paliktas įvardis „savo“ – tik viena menkesnių ydų, nors jų vengti mokomi jau pirmuosius žingsnius žengiantys vertėjai), yra ir prasminių netikslumų, trukdančių perteikti originalo įvaizdžių turinį ir meninį efektą. Pirmiausia vertime krinta į akis tautologija „raityta banga“: kitokių bangų, regis, nebūna, taigi epitetas neturi prasmės ir be pagrindo verčia įtarinėti autorių tuščiažodžiavimu. Originale randame *the grey curl of each wave* – galbūt šį įvaizdį galima šifruoti kaip „pilkas bangų garbanas“, originalią metonimiją, dėl kurios verta pasistengti kuriant lietuvišką atitikmenį.

„Užlinkusi tešla“ citatos pabaigoje jau ir be originalo leidžia numanyti, kad vargu ar autorius vandenį gretino būtent su tešla, ir net ne skysta blynų tešla, savo konsistencija artimesne vandeniui, o su kočiojama, kurią galima užlenkti. Originale pavartotas žodis *batter* reiškia ne tik tešlą, bet ir lipnų purvą, galbūt dumblą, taigi šią prasmę turintis lietuviškas atitikmuo labiau tiktų prie tamsaus, drumzlino vandens paveikslo. Minėtoji „tešla“ nebūtinai vertime turi užlinkti, kad nuslopintų „skęstančiojo urzgimą“ (*growl*: čia – gal kriokimą?), – *fold over* reiškia dar ir „apgaubti, apglėbti“.

Visas šis šlubuojančio ar ir visai neįgalaus vertimo pavyzdžių komplektas telpa į vienintelį, dargi nepilną, pirmą lietuviško knygos leidimo puslapį. Toliau vertėjas irgi darbuojasi apsieidamas be juvelyro įrankių. Atsivertę antrą romano puslapį jau iš pirmo jo sakinio sužinome, kad Einaro žmona Greta buvo „dailaus, plataus, lygaus veido“, taigi susiduriame su, sakytume, originaliu autoriaus supratimu, kas yra dailumas: kaip vienarūšis pažyminys, t. y. lygiavertis epitetas, šalia „dailaus“ atsiranda „platus“, nors šiaip jau dailumas siejamas su smulkumu, plonumu ir t. t. Šią mįslę išsprendžia atitinkama originalo frazė *handsome with a wide flat face*: taigi iš pradžių konstatuojama, kad Greta buvo apskritai graži (ar daili, nors toliau skaitome, kad ji buvo aukšto, tvirto stoto, tad dailumas čia diskutuotinas), o toliau autoriui būdinga maniera daromas minties šuolis ir, nesiplėtojant tokiais pertarais kaip „nepaisant to“, „tačiau“, „beje“, atskirai apibūdinama jau ne visa išvaizda, o veidas – regis, ne tiek platus ir lygus, kaip skaitome vertime, tarsi pašvelninančiame veido bruožų charakteristiką, o netgi platus ir plokščias. Šitaip sužinome, kad autorius išties reiškia originalų požiūrį į moterišką grožį, tačiau tai mūsų neglumina, nes tas požiūris išdėstytas vykusiai ir įtikinamai. Vertime atsitiko kitaip.

Tame pačiame p. 10 vargu ar pateisinamai pavartota vertimo perdara nusakant Gretos, kuri, kaip ir jos vyras, buvo tapytoja, kūryboje vyraujantį žanrą: esą ji tapė „nelabai žymių žmonių su rausvomis lūpomis ir žilstelėjusiais plaukais portretus“. Originalo frazės pradžia *mildly important people* turbūt labiau prašytųsi ne antoniminio vertimo – pavyzdžiui, „šiek tiek žinomų žmonių...“ Lietuviškas sakinys „praturtintas“ dar ir prasmės netikslumu. Frazė *shine in the grain of their hair* reiškia žvilgančias plaukų sruogas, o ne žilstelėjusius plaukus, taigi papildomai (šalia rausvų lūpų) nurodo salsvą Gretos kuriamų portretų manierą. Vertėjui nepavyko ir kartu su autoriumi pašmaikštauti: nors originale juodu ant balto rašoma, kad Gretos tapomi personažai buvo rausvomis lūpomis ir žvilgančiais plaukais, galima suprasti, kad tokiais juos paversdavo portretų autorė. Dėl vertimo negrabumo šis niuansas išnyko.

Nesileidžiant į tolesnį smulkų vertimo ypatumų narstymą galima paminėti, kad tame pačiame p. 10 dar randame „vadovaujančiuosius direktorius“ (*managing directors* – nusistovėjęs vertimas „generalinis direktorius“), kurių portretai kabo „darbininkų vežimėlių išvažinėtuose koridoriuose“. Vėl nustebus, ar išties tie koridoriai išvagoti vežimėlių provėžomis, atsakymą galima rasti originale: tai, kas lietuviškai interpretuota kaip „išvažinėti“, angliškai apibūdinta kaip *nicked* – pažodžiui būtų „pažymėti įrantomis“ (ar kitoje teksto vietoje paties vertėjo rastu vykusiu žodžiu „įkartomis“). Greičiausiai turimos omenyje ne išvažinėtos grindys, o apdaužytos sienos.

Netrukus tame pačiame puslapyje išvystame lėktuvą, „pukšintį atgal į Berlyną“ (o p. 69 – dar ir „pukšinčią širdį“). Ekspresyvus žodis *puttering* nebūtinai reiškia pukšėjimą, bet ir tiesiog lėtą judėjimą (o lietuvių kalboje raiškių veiksmažodžių judėjimui reikšti, kaip žinome, nors vežimu vežk, tad yra iš ko rinktis). Jis ne kartą kartojasi visame originalo tekste ir, kaip matėme, vertėjo nuosekliai verčiamas tuo pačiu „pukšėti“. Toks atidumas, stengiantis visais atvejais vienodai versti autoriui, matyt, reikšmingą besikartojantį žodį, būtų sveikintinas, jei tas atitikmuo visais atvejais būtų tinkamas.

Lygindami vertimą su originalu, iškart po pukšinčio lėktuvo aptinkame per neapsižiūrėjimą (kuris lyg tyčia gali dar labiau padidinti kritiko ir apskritai skaitytojo nepasitikėjimą vertėjo darbu, nors tegul akmenį meta tas, kuris pats vertė didelį tekstą ir išvengė šios nuodėmės) praleistą nedidelę pastraipą, kurioje pirmąkart romane pasirodo Edvardas IV. Kadangi jis šioje pastraipoje loja, ir be atskirų paaiškinimų tampa aišku, kad tai šuo, tačiau, pastraipai iš vertimo iškritus, skaitytojas gali likti suglumintas, toliau radęs vertime pirmą (originale – jau antrą) kartą paminėtą Edvardą IV, laižantį plaunamas Einaro kojas. Šis faktas dar nebūtinai reiškia, kad personažas yra keturkojis – kas ten žino tuos dekadentus ir jų keistus įpročius?

Trečią romano puslapį (pagal lietuviškos knygos puslapių numeraciją 11-ą), be kitų didesnių ir mažesnių vertėjo nuodėmių, „puošia“ Einaro „mažos, išriestos ir putlios ties kulnu pėdos“: kiek leidžia spręsti originalas, jos buvo aukšta keltimi ir minkštos, švelnios. Vėl randame visą

virtinę loginių nesusipratimų, kurie nėra koks nors groteskiškas autoriaus sumanymas: pirštai „ploni, apžėlę vos keliais plonyčiais juodais plaukeliais“ – jeigu plaukeliai vos keli, nebeišeina sakyti, kad pirštai jais apžėlę. Originalas (*with a few fine black hairs*) dėl tokio vertėjo pasirinkimo niekuo dėtas. Kambario „lubos buvo [...] skliautuotos tarsi apversta dorė“: iš vertimo atrodytų, kad dorės būna skliautuotos, tačiau originale tiesiog norėta pasakyti, kad skliautuotos lubos priminė apverstą dorę. Baisu ir pagalvoti, kokioje griuvenoje gyveno dailininkų pora, jei „po pietų, kai saulė imdavo spiginti į „Našlių namus“, pro jų sienas prasismelkdavo silpnas silkių kvapas“, tačiau skaitytojo nuogąstavimus išsklaido (nors iš tiesų tas būstas nebuvo poniškas) vienas originale pavartotas prielinksnis: *faint smell of herring would seep* from *its walls*. Turbūt silkėmis kambaryje pakvipdavo ne iš lauko pro suskilusių sienų plyšius prasiskverbus kvapams, o pačios sienos buvo prisigėrusios dešimtmečius čia doroto žvejų laimikio kvapo ir jis, atgijęs pakaitinus pastatą saulei, imdavo smelktis iš sienų į kambario orą.

Ketvirtas (12-as) romano puslapis, gal jau apsipratus su vertimo ypatumais, pernelyg neteikia peno kritiškiems apmąstymams, nebent norėtųsi kito žodžio, kai kalbama apie konditerinį kvapųjį aliejų, kurio herojė nenaudojo pagal paskirtį, bet „juo pasitepdavo paausius“ (*used it to dab behind her ears*): pasišlakstydavo (kaip kvepalais)? Pasitepama labiau vaistais. Tame pačiame puslapyje minima „jūros dumblių kempinė“ (*sea sponge*): jos žaliava yra pintis, jūros gyvūnas, o ne augalas (dumbliai). Gal tiktų paprastai įvardyti kaip jūros kempinę? Kaip matėme iš ankstesnių pavyzdžių, šiame vertime turbūt nelabai verta tikėtis, kad ta kempinė sakinyje būtų dar ir sumaniau pavartota: Greta ja šiūravo (vertime tame pačiame sakinyje du kartus pakartotas tas pats žodis „plovė“) vyrui kojas „švelniai, bet veiksmingai, vikriai jūros dumblių kempine plaudama tarpupirščius“.

Tolesniame p. 13 išskirčiau, tarkim, šią citatą: „Pro skyrimą Gretos plaukuose matėsi sidabriškai balta oda, ir Einaras ėmė spėlioti, kokios po ja sukasi mintys.“ Įdomiausia, kad angliškai skaitome tokį pat paradoksalų tekstą (*what she was thinking beneath it*), tačiau jis kažkodėl neatrodo nei nevykęs, nei absurdiškas. Gal originalo frazę gelbėja tai, kad lietuviškas prielinksnis „po“ (reikšme „žemiau“) turi du angliškus atitikmenis – *under* ir čia pavartotą *beneath*, kuris tarsi turi daugiau „gylio“ ir šitaip padeda išvengti komiškų asociacijų, kylančių skaitant vertimą: jeigu jau mintys sukasi po oda, tai turbūt kažkur tarp odos ir kaukolės?

Arba: „...jis jautėsi tarsi būtų supančiotas, o burna užrišta senu skudurėliu dažams valyti. Tad tylėdamas spėliojo, ką sumanė žmona, o išblyškusiame ir glotniame tarsi persiko žievelė Einaro veide tvenkėsi apmaudas.“ Viena maža priesaga (skudur*ėlis*) didelį vežimą verčia: nelabai įsivaizduojama, kaip skiaute, kurią formatas leistų vadinti skudurėliu, būtų galima užrišti žmogui burną. Žinoma, galima iki užkimimo ginčytis, ties kokiais matmenimis baigiasi skudurėlis ir prasideda skuduras, tačiau deminutyvas vis tiek paikai sugriauna brutalų vaizdinį.

Keistai skamba ir išblyškusios odos lyginimas su persiku – esame įpratę, kad su persikais būtų lyginamas skruostų rausvumas, o ne blyškumas. Ir iš tiesų originale randame ne bet kokį persiką, o baltąjį – *white peach* (prieš verčiant dar laukia tyrimas, kaip lietuviškai „oficialiai“ vadinama ši persikų veislė, – lietuviškas terminas vertėjo gali ir nenudžiuginti, jeigu juo neįvardijamas baltumas, tada gali tekti ieškoti išeities sunkesniu būdu).

Vertėjui vėl pritrūko stilistinio jautrumo, ramia širdimi iš originalo į lietuvišką tekstą perkeliant persiko žievelę – nepastebėjus, kad lietuviškai lyginant odą su bet kokia žieve ir net žievele nieko gero apie odą nepasakoma (nors originale aprašomas odos glotnumas, taurus blyškumas). Angliškame sakinyje šio disonanso nėra, nes persiko žievelė įvardijama tuo pačiu žodžiu *skin* kaip ir žmogaus oda. Taigi verčiant junginį *skin of white peach* galbūt derėjo atsisakyti konkretesnės nuorodos ne ten, kur buvo pasirinkta vertėjo, t. y. praleisti ne žodį *white*, o *skin* ir palyginti odą su baltuoju persiku, o ne su persiko žievele.

Toliau versdami pirmojo skyriaus puslapius susiduriame su tokia realija kaip *little ceramic Knabstrup bowls*, išversta į „mažus keraminius indelius“ (p. 14): praleistas Knabstrupas – Danijos miestelis, garsėjantis keramikos dirbinių gamykla, tačiau toliau, pavyzdžiui, p. 322, jau minimi „Knabstrupo keramikos gamyklos indeliai“. Šiaip jau vertėjas turi teisę savo nuožiūra praleisti pernelyg specifines realijų detales, tačiau ši praktika labiau taikoma tada, kai originalo skaitytojui realijos yra gerai pažįstamos ir tik vertime įgyja sunkiai iššifruojamą prasmę, taigi trikdo skaitytojo dėmesį ten, kur autorius nebuvo šito sumanęs. Vis dėlto šiuo atveju statistinis anglakalbis originalo skaitytojas vargu ar yra smulkiai susipažinęs su Danijos kultūrinėmis realijomis, taigi autoriaus minimas vietovardis amerikiečiui ar anglui yra „matyt, kažkas danams gerai žinoma, nors aš ir nežinau“. Tokiai pačiai lietuvių skaitytojo reakcijai sukelti, sakyčiau, reikėtų nuosekliai išsaugoti realiją ir vertime, ypač minint ją pirmą kartą.

Panašiai ir knygos pradžioje minimos „apelsinų giraitės“ pabaigoje jau tiksliau įvardijamos kaip apelsinmedžių giraitės, o „vėžlinės šukos“, minimos p. 16, vėliau (pavyzdžiui, p. 322) vadinamos įprastesne forma – vėžlio kiauto šukomis. Tai būtų pernelyg smulkmeniškas priekabiavimas (kam nepasitaiko palikti tokių nesutapimų verčiant didelį daugiabriaunį tekstą), tačiau šiuo atveju tai yra reikšmingo leitmotyvo vaidmenį atliekančios detalės, krintančios į akis skaitytojui, jeigu jis romaną skaito nemiegodamas, ir juo labiau nusipelnančios išskirtinio vertėjo dėmesio.

Jau ne toks smulkus apsirikimas likęs p. 14, kur teigiama, kad skalbėja „apie savo atvykimą pranešdavo ne šaukdama iš gatvės, o paskambindama prie pirštų pririštais auksiniais varpeliais“, nors originale randame *cymbals*: p. 145 šio žodžio vertimas ištaisytas į „muzikines lėkštes“, tik ne skalbėjos rankose.

Realijos apskritai nėra stiprioji šio vertimo vieta. Apmaudoka, kad neblogai žinomas daniškas vietovardis Orhusas buvo nesivarginant žinynų sklaidymu grafiškai perrašytas kaip Arhusas. Lygiai kaip ir dažnai romane minima Gretos gimtoji Pasadena, ir „Pasaulio vietovardžių“ žodyne, ir „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ transkribuojama kaip Pasadina.

Vienas iš romano personažų profesorius Bolkas „studijavo Vienoje ir Berlyne, „Šaritė“ ligoninėje“ (p. 208): garsiojoje Berlyno ligoninėje yra medicinos aukštoji mokykla, tačiau lietuvių skaitytojas viso labo randa keistoką žodžių junginį „studijavo... ligoninėje“. Platesnę nei lietuvių kalboje vartojamas žodis „studijavo“ prasmę turintis originalo žodis *studied* leistų teigti, kad Bolkas mediko profesijai rengėsi minėtoje ligoninėje (tai tik siūloma vertimo „kryptis“, ne galutinė formuluotė – iš tikrųjų net tokie elementarūs teksto elementai priverčia gerai palaužyti galvą). Ar tikslinga transkribuoti ir su kabutėmis rašyti originalų *Charité* (*pranc*. Labdaros) ligoninės pavadinimą – kitas klausimas, kurį vertėjui galėjo padėti spręsti ir redaktorius (ar redaktoriai, kuriuos paminėsime vėliau).

Romane minimas Paryžiaus Marė (*pranc*. Marais – pažodžiui „pelkių“) kvartalas aiškinamuoju būdu išverstas kaip Žydų kvartalas (pavyzdžiui, p. 142) – taip pat diskutuotina intervencija į originalą.

Vertėjui nelabai sekėsi aiškintis „moteriškų“ realijų – audinių, drabužių pavadinimų: p. 74 minimas Damasko šilkas turėtų būti damastas – tokį jau turime istoriškai nusistovėjusį šio audinio pavadinimą, nors jis tikrai kilęs iš Damasko, tik paprastai jame nebūna šilko pluošto. Lyg tyčia p. 66 minima suknelė su petnešomis, o darbinis sijonas p. 245 – su petnešėlėmis.

Dar pora citatų, pasižyminčių originale nesamu kvailokai komišku efektu, iš tolesnių pirmojo knygos skyriaus puslapių: „Greta buvo baigusi tapyti viršutinę Anos kūno dalį, kurią slėpė plonas riebalų sluoksnis, susikaupęs daugelį metų valgant lašišą su sviestu“ (p. 14); „...tai, kas kadaravo jam tarp kojų, buvo mažas ir bevertis daikčiukas tarsi baltas ridikas“ (p. 19). Šiaip jau laimė, kad šiame lytinės tapatybės problemoms skirtame romane faktiškai nėra „tik suaugusiesiems“ skirtų scenų, apskritai nedaug dėmesio problemoms žemiau juosmens, daugiausia susitelkiama į problemas galvoje ir širdyje, – antraip sunku ir įsivaizduoti, kuo šiame vertime galėjo pavirsti dviprasmiškesni motyvai. Pasekmės tikrai galėjo būti netikėtos, kaip rodo vienas paskutinių knygos pirmojo skyriaus sakinių. Iš jo iškrito ne tik veiksnys, be kurio liko neaiški viso sakinio mintis, bet ir „bevertis daikčiukas“, dėl kurio romano herojus turėjo save laikyti vyru, tačiau jam tai sunkiai sekėsi:

„Jį skaudino šis juokas ir baltų lelijų, nuo kurių rūdžių spalvos piestelių apdulkėjo suknelės sterblė, ryškiai pūpsančios Einaro strėnos, kojinės ir išskleisti sudrėkę delnai“ (p. 20).

Pirmiausia iš vertimo neaišku, kas dar, be juoko, skaudino Einarą (beje, turėjusį atsidurti sakinio pradžioje, o įvardžiui „jis“ būtų labiau tikusi vieta tolesniuose sakinio segmentuose): skaudino lelijų... kas? Iš originalo sužinome, kad tai turėtų būti lelijų kvapas ar aromatas (*perfume*), tik jis vargiai galėtų skaudinti kaip greta minimas juokas: reikėtų ieškoti kito atitikmens originalo žodžiui *stung*, kuris tiesiogine prasme reikštų „dūrė, graužė, aitrino“, taigi pagalvojus būtų galima rasti lietuvišką veiksmažodį, kuriuo būtų pasakyta, kad herojų žeidė ir juokas, ir lelijų aromatas.

Be gerokai klupinėjančio stiliaus („...nuo kurių rūdžių spalvos piestelių...“; „išskleisti (atgniaužti?) delnai“), šiame sakinyje slypi dar ir prasminė staigmena: toje vietoje, kurioje matome „ryškiai pūpsančias Einaro strėnas“, originale yra *garish lump in his groin* – akį rėžiantis (į akis krintantis, akis badantis) gumbas (ar guzas, net patinimas, pabrinkimas) kirkšnyse (paslėpsniuose), tai yra nei daugiau, nei mažiau kaip vyriškas lyties organas. Trumpai tariant, kur kas anksčiau, negu buvo numatęs romano autorius, vertėjo valia įvyko kone lyties keitimo operacija.

Objektyvumo dėlei reikia pripažinti, kad Ebershoffo debiutinio romano atmosfera, intonacija lietuviškoje versijoje vis dėlto juntama, nepaisant vertėjo pastangų iškreipti atskirus kūrinio meninio audinio elementus: jis retokai praleidžia progą sukarikatūrinti originalesnį, paradoksalesnį originalo įvaizdį negrabia sintakse, sugriauta vidine metaforų logika, be meninės klausos pasirinktais originalo konotacijų atitikmenimis.

Kiek šiuo atveju vertėjui galėjo padėti knygos redaktorius ar, kaip galima spėti, redaktoriai? Mat ketvirtame lietuviškos knygos puslapyje randame greta vienas kito įrašytus du: kalbos redaktorių Vytautą P. Venslovą ir meninį (šiuo atveju – vertimo stiliaus?) redaktorių Remigijų Martinavičių. Tam tikri kalbos redaktoriaus palikti nusižengimai taisyklėms – menkniekis, palyginti su bendru vertimo lygiu. Didesnė bėda, priklausanti redaktoriaus kaip kalbininko jurisdikcijai, – svetimvardžių, romane cituojamų kitų kalbų žodžių pateikimo chaosas, kurį vainikuoja grožiniame kūrinyje prastai derančios į tekstą įterptos vertėjo pastabos, bjaurojančios ir taip jau nespindintį grožiu vertimą, pavyzdžiui, p. 152: „Greta pradėjo savo butą vadinti „casita“* (**Isp*. kotedžas. – *Vert. past.*), nors jis, su lubomis ant įskilusių sijų ir stiklinėmis durimis su variniais varžtais, skiriančiomis kambarius, nepanėšėjo į kotedžą...“

Kaip matome, šiame sakinyje kalbos redaktorius pasitenkino išvada, kad žodžių junginyje „lubos ant įskilusių sijų“ elementarių klaidų nėra, o „meniniam“ redaktoriui arba nusviro rankos, arba jo meninės klausos tiesiog nerėžė šis ir kiti pasažai (o gal jis pats prisidėjo prie jų atsiradimo?), verčiantys lietuvių skaitytoją stebėtis, už ką romanas „Danų mergina“ sulaukė kritikų palankumo ir literatūros premijų. P. 54 skaitome, kad „kai Tedis atvykdavo į pobūvį su molio likučiais panagėse, tai jam teikdavo pagarbaus žavumo“ (*respectable charm*). Tokio „pagarbaus žavumo“ apstu visame šios knygos vertime – deja, jis liudija, kad lietuviškas Davido Ebershoffo debiutas kur kas mažiau pavyko negu angliškas.

– AUŠRA STANAITYTĖ –

Recenzija parengta bendradarbiaujant su Lietuvos literatūros vertėjų sąjunga (LLVS kūrybinę programą remia Lietuvos kultūros taryba)

Mieli šatėniečiai!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti Lietuvos paštuose arba internetu *www.prenumeruok.lt*. Kasmėnesinė prenumerata priimama iki kiekvieno mėnesio 26 d. Mėnesio prenumeratos kaina – 2,40 Eur. Mūsų indeksas 0109.

Mėnesio prenumerata į užsienį kainuoja 5 Eur. Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje, atsiųsti čekį redakcijos adresu VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“, Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius, arba pinigus pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademinė knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

Sovietinė ideologija Vilniaus apskrities periodinėje spaudoje

Degtindaris. Švenčionėlių rajono laikraščio „Naujas gyvenimas“ karikatūra, 1958.II.16

Nagrinėdami sovietinę ideologiją to meto Lietuvos spaudoje, istorikai dažniausiai remiasi šalies mastu leista periodine spauda. Tuo metu pagrindiniai laikraščiai ir žurnalai buvo „Tiesa“, „Valstiečių laikraštis“, „Komjaunimo tiesa“, „Jaunimo gretos“, „Tarybinė moteris“ ir kiti. Įdomu, kad leidinių vedamuosiuose straipsniuose išryškėjo sovietinės valdžios tikslai ir uždaviniai. Buvo aukštinami kolūkiečių pasiekimai, socialistinis lenktyniavimas, mokslininkų išradimai, „didvyrės“ moterys prie traktoriaus vairo. Be abejo, neapsieita be sovietinės ideologijos ir užsienio politikos plotmėje. Sovietinė Lietuvos spauda analizuodavo darbininkų padėtį JAV ir Vakaruose, jų mokslinius, kultūrinius darbus, kurie niekaip negalėjo prilygti „tarybinės liaudies“ pasiekimams. Su šia periodine spauda galima susipažinti archyvuose ir bibliotekose, tačiau įdomu apžvelgti to meto Vilniaus apskrityje leistus laikraščius ir išsiaiškinti, kaip juose atsispindėjo sovietinė ideologija.

Pirmiausia reikėtų paminėti, kad kiekvienoje apskrityje buvo leidžiami periodiniai leidiniai, skirti vietiniams gyventojams. Po pirmosios ir antrosios sovietinės okupacijos Lietuvoje apskričių laikraščiai buvo pagrindiniai vietinės periodinės spaudos leidiniai. Šiuos laikraščius paprastai vieną, du ar tris kartus per savaitę leido Lietuvos komunistų partijos apskričių komitetai ir apskričių darbo žmonių deputatų tarybų vykdomieji komitetai, o redagavo partijos komitetų paskirti ir patvirtinti vyriausieji redaktoriai. Apskričių laikraščiai atspindėdavo ir visos šalies, ir apskričių politinį, ekonominį, ūkinį, kultūrinį gyvenimą, komunistinį vadovavimą, partinių organizacijų veiklą. Ne išimtis buvo ir Vilniaus apskrityje leisti laikraščiai: Švenčionėlių rajono „Naujas gyvenimas“, Nemenčinės rajono „Lenino priesakai“, Trakų rajono „Spartuolis“ ir kiti. Visa vietinė spauda buvo orientuota skleisti sovietinę ideologiją, formuoti „naują“ žmogų, laikytis komunistinių principų.

Sovietinės imperijos žiniasklaidos kūrimo planuose pirmiausia buvo iškelta idėja, kaip nuasmeninti žmogų, jį paversti sovietiniu, kolektyviniu sraigteliu. Todėl sovietinėje spaudoje svarbiausia vaidmenį atliko darbo žmogus, o režimui palankios naujienos ir panašūs dalykai buvo pateikiami paprastiems gyventojams suprantama kalba. Taip pat buvo formuojamas principas „visi lygūs“ – rašomos istorijos apie sovietinius herojus, darbo didvyrius ir jų pasiekimus. Kaip antai Švenčionėlių rajono laikraštyje „Naujas gyvenimas“ pateikta informacija apie Švenčionėlių geležinkelio darbuotoją A. Solovjovą, kuris „įvykdė metinę gamybinę užduotį, o naujus metus sutiko dirbdamas virš plano“ (1958 m. sausio 10 d.).

Kartu buvo formuojama ir pasaulėžiūra, kad sovietinis žmogus turi ne mąstyti apie asmeninę laimę, bet telkti jėgas sovietinės valdžios poreikiams: padėti skleisti ideologinį melą, kaip vesti žmogų į šviesų rytojų. Šio tikslo vedlys turėjo būti „nepamainoma paprastų žmonių užtarėja“ komunistų partija. Antai Nemenčinės rajono laikraštyje „Lenino priesakai“ buvo pateikti liaudiški posakiai ir patarlės apie partiją: „Įgauk jėgos prie motinos krūtinės, proto – komunistų partijoje“; „Partija visur – darbe ir kovoje“; „Upės ištakos – kalnuose, partijos jėga – liaudyje“; „Mes einame į priekį todėl, kad partija mus veda“; „Partijos žodis pavėjui nepaleidžiamas: ką pasako, tą ir padaro“; „Paskui komunistus eisi – gyvenimo kelią rasi“ (1958 m. sausio 1 d., rusų kalba). Vilniaus apskrities laikraštyje „Lenino keliu“ pateikti šūkiai, šlovinantys partiją, Leniną ir Staliną: „Lenino reikalas nenugalimas, nes jį tęsia bolševikų partijos ir tarybinių tautų didysis vadas, mylimas mokytojas, visų mūsų socialistinės Tėvynės pergalių organizatorius ir įkvėpėjas draugas Stalinas. Tegyvuoja leninizmas!“ (1950 m. sausio 22 d.) Dūkšto rajono laikraštyje „Leniniečio kelias“: „Su nepaprastu pakilimu visa Tarybinė liaudis ir mūsų rajono darbo žmonės paminėjo Didžiosios Spalio socialistinės revoliucijos 35-ąsias metines. Tegyvuoja Lenino-Stalino partija – visų mūsų pergalių įkvėpėjas ir organizatorius!“ (1952 m. lapkričio 14 d.).

Komunistų partija buvo didžioji kovotoja ir su alkoholizmu: „Atėjo laikas griežtai iškelti klausimą dėl kovos su girtavimu, o taip pat su tais, kurie varo naminę degtinę. To darbo turi imtis visuomenė ir tie, kuriems pavesta stebėti, kad būtų laikomasi valstybės įstatymų. Kas varo naminę degtinę, nugirdo žmones, tas kenkia valstybės bei visuomenės interesams ir turi susilaukti pelnytos bausmės“ („Naujas gyvenimas“, 1958 m. vasario 16 d., ištrauka iš N. Chruščiovo kalbos, pasakytos Baltarusijos SSR žemės ūkio pirmūnų pasitarime).

Tokiu būdu komunistų partija norėjo sukurti tiek naują pasaulėvaizdį, tiek skleisti melą apie „tobulą tarybinį žmogų“.

Sovietinės ideologijos tikslams buvo mobilizuotas ir mokslas. Mokslo pasiekimais buvo norima įrodyti, kad tik „tarybinis žmogus“ gali pasiekti laimėjimų mokslo srityje. Pavyzdys – kosminės raketos paleidimas. Štai kaip tą įvykį nušvietė spauda: „TASS'o pranešimas apie kosminės raketos paleidimą Mėnulio link sukėlė didžiulį džiaugsmą Lietuvos darbo žmonių širdyse. Šiame dideliame įvykyje jie mato naują tarybinio mokslo ir technikos triumfą, dar vieną nesugriaunamą tarybinės visuomeninės santvarkos pranašumo prieš kapitalistinį pasaulį įrodymą“ (Trakų rajono laikraštis „Pergalės vėliava“, 1959 m. sausio 7 d.).

Be mokslo, į socialistinės visuomenės kūrimą įtraukiama ir kultūra. Šioje srityje buvo bandoma pasinaudoti iškiliais Lietuvos visuomenės veikėjais, kuriuos buvo bandoma pritempti prie socialistinės ideologijos. Pavyzdžiui, straipsnyje „Vincui Kudirkai atminti“ rašoma: „Rašytojas buvo karštas patriotas, tauri visuomenės reikalams pasiaukojusi asmenybė, suvaidinusi nemažą vaidmenį lietuvių literatūros ir kultūros vystyme. Mes, tarybiniai žmonės, pirmiausia vertiname Vincą Kudirką už jo istorinį pažangumą, apsireiškusį demokratiškumu, neapykanta despotizmui, priešiškumu liaudies engėjams ir tamsintojams“ („Pergalės vėliava“, 1959 m. sausio 4 d.).

Dar vienu sovietinės ideologijos taikiniu tapo švietimas. Šis turėjo konstruoti „naują“ visuomenę, sistemingai ir sąmoningai „formuoti naująjį žmogų“, tarnaujantį politinei ideologijai, sukuriant sąlygas, būtinas ideologiniams planams realizuoti ateityje: „Vadovaudamiesi Tarybų Sąjungos Komunistų partijos CK nurodymais ideologiniais klausimais, vykdydami Lietuvos KP CK VI suvažiavimo nutarimus, respublikos mokslininkai atliko kai kurį darbą marksistiškai-leniniškai įvertinant lietuvių tautos kultūrinį palikimą. Iš esmės baigta ruošti Lietuvos istorijos vadovėlio pirmoji dalis, atlikti du darbai, nušviečiantieji visuomenės politinės ir filosofinės minties išsivystymą Lietuvoje XIX amžiuje“ (Vilniaus srities ir miesto laikraštis „Raudonoji žvaigždė“, 1953 m. sausio 6 d.).

Kita sovietinės žiniasklaidos funkcija buvo politinė propaganda. Ji palankiai nušviesdavo įvykius „draugiškose Tarybų Sąjungai šalyse“ ir nepalankiai atsiliepdavo apie tai, kas vyko „kapitalistinėse šalyse“. Pavyzdžiui, laikraščio „Lenino keliu“ straipsnyje „Amerikiečių koncentracijos stovyklos Vokietijoje“ buvo rašoma, kad „vakarinėse okupacinėse zonose egzistuoja eilė koncentracijos stovyklų, kurios kuriamos padedant buvusiems fašistiniams teroristinių organizacijų nariams ir kontroliuojant vakarinėms okupacinėms valdžioms. Už akmeninių šių koncentracijos stovyklų sienų laikomi vokiečių demokratai, kurie atvirai stoja už taiką ir kuo greičiausią okupacinių kariuomenių išvedimą“ (1950 m. sausio 18 d.). „Naujo gyvenimo“ straipsnyje skelbiama: „Valstijose dar iki kovo mėnesio pradžios buvo 5.250 tūkstančių visiškų bedarbių ir daugiau kaip 3 milijonai dalinių bedarbių. Tai reiškia, kad kartu su šeimomis nuo nedarbo kenčia apie 30 milijonų žmonių, t. y. kas šeštas amerikietis“ (1958 m. kovo 30 d.).

Vakarų ir JAV įvaizdis buvo formuojamas visomis įmanomomis priemonėmis laikraščių skaitytojams peršant neigiamą požiūrį apie „kapitalistines šalis“. Visa tai buvo pateikiama ne vien tik tekstiniu, bet ir vizualiniu pagrindu. Pasąmonėje žmonėms susidarydavo įspūdis, kad ten, anapus sienos, Vakarų, JAV politikai ir pramonininkai yra tokie, kokius juos vaizduoja karikatūros. Pavyzdžiui, laikraštyje „Naujas gyvenimas“ išspausdinta karikatūra ir tekstas „Auksiniai šungrybiai“, kuriame pateikiamos žinios apie JAV gaminamas atomines ir vandenilines bombas, kurios „atneša kapitalistams naujus lobius. Iš naujų ginklų gamybos jie tikisi išspausti dar didesnes sumas“ (1958 m. birželio 19 d.).

Taigi išanalizavus spaudos tekstus matosi akivaizdžiai tikslingas komunistinės sąmonės kūrimas ir komunistinis auklėjimas bei *homo sovieticus* kultas. Sovietinėje spaudoje darbo žmonės ideologiškai buvo tapę svarbiausiais personažais, taip pat buvo publikuojama nemažai ne itin reikšmingų istorijų apie juos. Didžioji dauguma tekstų propagavo tvarką ir discipliną, pavyzdingą gyvenimo būdą. Kone visuose straipsniuose buvo sąsajų su socialistiniu mokymu, komunistiniu ir ateistiniu auklėjimu. Kartu formuojamas ir neigiamas požiūris į tas šalis, kurios kritikavo sovietinę santvarką.

Trumpoje rajoninių laikraščių apžvalgoje išryškėja to meto spaudoje vyravusios sovietinės ideologijos sklaida. Straipsnyje pateiktus leidinius galima paskaityti Vilniaus regioniniame valstybės archyve.

– EDITA RIMKĖ –

Šiaip tai niekada nenorėjau šuns

Kai Kalėdų išvakarėse brolis su manimi nepasitaręs – o juk gyvename tame pačiame bute – ant rankų lyg pliušinį žaislą pro duris įsinešė trijų mėnesių rotveilerį, kurį laiką šį faktą ignoravau. Sakiau sau, kad tai tik pakrikusios mano vaizduotės pramanas ir netrukus, kai pagaliau išsimiegosiu, juodojo šuns nebeliks nė kvapo.

Būtent kvapas pradėjo erzinti pirmiausia – visas naujojo buto koridorius dvelkte dvelkė amoniako, seno garaže laikomo tepaluoto skuduro ir skrandyje prarūgusio maisto tvaikų mišiniu. Teko naudoti visokius purškalus, degioti aromatines žvakes ir kitaip kovoti su Fokso kvapų terapija, kol galiausiai, įsitikinęs šuns tikrumu, su tuo susitaikiau.

Vedžiodamas Foksą supratau, kad žmonės gerokai daugiau žino apie augintinius negu apie jų šeimininkus. Antai jie iš tolo pamato, kokia augintinio veislė, amžius, netgi numano, kiek tonų jėgos turi jo sąkandis, ir spėja (gana taikliai), kokia jo kilmė. Bandau įsivaizduoti, jeigu taip susipažintume mes: tiesiog prieičiau prie jūsų gatvėje ir lyg niekur nieko tarstelčiau, esą turite *x* metų, kilote iš *y* miesto, be to, puoselėjate stiprius ir sveikus dantis, tad užaugsite geru ir ištikimu žmogum. Ką man atsakytumėt?

Šiaip ar taip, šuo išties padeda atsikratyti niūraus rytų europiečio būdo ignoruoti kitą (nesisveikinti, prasilenkti lyg pro sieną) ir tampa įsisenėjusius kompleksus eliminuojančiu komunikacijos raktu. Galima teigti net šitaip: šunų vedžiokliai – atskira žmonių, solidariai palaikančių vienas kitą, bendruomenė. Bemaž utopinis komunizmo projektas.

Prabėgo jau geras mėnuo, bet ir toliau vis išvedu Foksą nė pats to nepastebėdamas.

O gal jis jau veda mane?

Higiena

Pagriebiau ją už rankos ir nuvedžiau tiesiai į šokio sūkurį. Tada ir pradėjau, iš pradžių palengva, įsibėgėdamas, tikrindamas, kokie judesiai bus palankiai priimti naujosios šokių partnerės. Vėliau viskas intensyvėjo, padariau keletą apsisukimų, kaip reikiant pasukiojau ir ją, galiausiai apsikabinome ir pradėjome lėtą šokį, nepaisydami tam kiek prieštaraujančio ritmo. Viskas ėjos neblogai, kol ji panoro susišaudyt dūmo ir parūkt. Partnerei išėjus kurį laiką nužiūrinėjau kitas ir kitus, ieškančius ir nerasiančius, tada patraukiau tualetų kryptimi.

Palengva, neskubėdamas – kadangi skubant atsiranda šiokia tokia rizika užsilašinti kelis lašus ant kelnių – nusilengvinau, nusimazgojau rankas bendroje ilgoje kriauklėje ir pašlakščiau vandeniu plaukus. Iš gretimo tualeto išėjo ji, bet manęs nepastebėjusi nukaukšėjo atgal į baro gelmę. Ir ką jūs manot – ji juk nenusiplovė rankų!?! Šitai mane pribloškė ir baisiausiai nuvylė. Nors atsitokėjęs ir nuėjau pabandyti su ja šokti, ėmė atrodyti, kad jos delnai visai ne

Mokytojas

Vos tik praėjus karui Klaipėdoje atkurta vadinamoji 1-oji gimnazija. Iš tiesų tai ji ir buvo tik viena – pirmoji ir paskutinioji visame griuvėsiuose skendinčiame mieste, išskyrus atskirą rusų, daugiausia kariškių vaikų, vidurinę mokyklą, su kurios auklėtiniais, suprantama, mūsiškiai neišvengiamai kartais apsikuldavo.

Pirmosios Nepriklausomybės metais mūsų mokykla vadinosi Vytauto Didžiojo, o dabar – Kristijono Donelaičio gimnazija. Ji buvo pastatyta 1933 metais pagal žinomo klaipėdiečio architekto Herberto Reissmanno projektą ir laimingai išliko nepakitusi iki šiol – modernus, triaukštis prestižinės architektūros pastatas. Beje, jos architektūroje, kaip reta kur, akivaizdžiai atsispindėjo sunki tuometinės Klaipėdos problema – tautiniai prieštaringumai. Jos statybos peripetijas vienoje pamokoje mums vaizdžiai atskleidė direktorius filosofijos daktaras Kazys Trukanas, buvęs Klaipėdos seimelio narys, pats asmeniškai rūpinęsis, kad čia iškiltų lietuvių gimnazijos rūmai.

Pagrindinis, ilgasis pastato korpusas pagal architekto projektą buvo iškilmingai simetriškas, per vidurį pabrėžtas raudonų plytų iškilesne rizalitine dalimi ir turėjo tęstis palei Simono Dacho gatvę. Kad jis išsitektų projektuojamoje vietoje, buvo numatyta nupirkti šalia esantį privatų, beveik tuščią, senu sodu apaugusį vienos vietinės vokietės sklypą. Bet šis gražus sumanymas staiga susidūrė su nenugalima kliūtimi – vokietė fanatiškai užsispyrė už jokius pinigus lietuvių mokyklai sklypo neparduoti, todėl, nenorint mažinti pastato tūrio, neliko nieko kito, kaip tik užlaužti gimnazijos pastato dalį kiemo pusėn. Taip buvusi vidurinė akcentuota korpuso dalis atsidūrė visai ne savo vietoje, bet kampe ir nebepataisomai suardė viso pastato kompozicinę vienovę ir iškilmingumą. Štai taip buvo įamžintas visiškai konkretus, bet ir dabar dar kai kieno nenorimas pripažinti architektūros politiškumas.

Nors gimnazija nebuvo sugriauta, karas vis tiek jai uždėjo savo niekingą antspaudą: visi iki vieno langai buvo kiauri, išbyrėję, vietomis užkalti visokiais faneros lakštais, neveikė nei šildymo, nei vandentiekio, nei jokios kitos inžinerinės sistemos, „patogumai“ buvo kieme, lentinėje pašiūrėje, o čerpinį rūmų stogą „puošė“ vermachto priešlėktuvinės gynybos lizdas – medinė platforma, ant kurios užsikabaroję palaimingai žiūrėdavome į išsidriekusią miesto panoramą ir tolumoje plytinčią jūrą.

Nei sąsiuvinių, nei kokio kito švaraus rašomojo popieriaus niekur nebuvo, rašydavome ant ko tik pakliuvo, daugiausia ant visokių vokiškų trofėjinių blankų ir kitokios palėpėse ir sandėliuose aptiktos makulatūros. Net antitarybiniam sienlaikraščiui „Šūdas“ popieriaus nebuvo – teko rašyti ant vidinių kiemo išvietės sienų. Klasės buvo erdvios, su parketais, bet neužpildytos, apgailėtinai mažos, pustuštės – mūsų klasėje tebuvo septyni mokiniai. Mokytojus taip pat rankų pirštais galėjai suskaičiuoti, tačiau jie buvo labai įsimintini, aukštos vidinės kultūros ir intelekto žmonės, tikri prieškario inteligentai, žinomi veikėjai, Lietuvos ir ypač Mažosios Lietuvos patriotai, kai kurie nespėję pasitraukti užsienin. Vėliau beveik visi buvo represuoti, pradedant direktoriumi Kaziu Trukanu, kalbininku, istoriku, „Scriptores rerum Prussicarum“ vertėju Jonu Užpurviu, gamtininku kapucinu, klasės auklėtoju Normantu – ant jo lovos nuėję matydavom padėtą didžiulį kryžių su Nukryžiuotuoju – ir kitais.

Toks buvo mūsų tuometinis edukacinis kontekstas, ką ir kalbėti apie egzistencinį – deficitinį maistą, drabužius ir kitus grynai prozišku dalykus.

Lietuvių kalbą ir literatūrą, taip pat Lietuvos istoriją, – beje, atskirai jos nebuvo, ji buvo įtraukta į „šlovingosios“ TSRS istoriją, – mums dėstė Salys Šemerys-Šmerauskas, taip pat buvęs šios prieškarinės Klaipėdos gimnazijos mokytojas. Jis anaiptol nebuvo man negirdėtas žmogus. Apie jį teko skaityti, žinojau iš anksčiau, kad yra pagarsėjęs maištaujantis poetas avangardininkas, keturvėjininkas, išleidęs intriguojančius, kovinės dvasios kupinus eilėraščių rinkinius – ko verti vien jų pavadinimai „Granata krūtinėj“, „Liepsnosvaidis širdims deginti“, be to, jis buvo žinomas Baltijos jūreivis, jachtos kapitonas. Mokiniai kalbėjo, kad matė kažkur pajūryje per karą sudaužyto jo laivo griaučius. Bet, laimei, jis pats buvo gyvas ir sveikas.

Šemerys paliko savotiškos, ganėtinai keistos, bet apskritai įdomios ir pozityvios asmenybės įspūdį tiek savo įsimenančia išvaizda, tiek kalbėsena ir elgsena. Aukštas, liesas, gunktelėjęs, jis atrodė senyvas, nors neturėjo nė penkiasdešimties, nerangus, stipraus sudėjimo, bet svarbiausia – jo neužmirštamas veidas. Stambus, pailgas, kaulėtas veidas anaiptol netvieskė grožiu, akys žvelgė tarsi iš padilbų, bet jos buvo skvarbios ir kibios. Galvą dengė juodi, kieti, styrantys plaukai. Jis buvo tarsi atgijęs žinomas Strazdelio portretas iš Edvardo Mato Römerio drobės. Retorinės manieros jam buvo visai svetimos, balsas skambėjo dusliai, kalba lėta, sunki, bet aiški ir racionali, joje nuolat jautėsi ironiška gaidelė su kažkokia giliau slypinčia potekste, nors pasąmonės labirintais jis niekad neklydinėjo.

Kaip ir beveik visi kiti mokytojai, Šemerys per pamokas neatsinešdavo jokios literatūros, nenaudojo jokių knygų ar užrašų. Naujų sovietinių lietuviškų vadovėlių tuomet iš viso dar nebuvo, mokytojai kalbėjo visiškai laisvai, dėstė, ką norėjo ir kaip norėjo, kartais visai nutoldami nuo pradinės temos ir pasileisdami į visokias istorijas ir samprotavimus. Atrodo, kad dar nebuvo kam jų sovietiškai kontroliuoti. Visa tai buvo labai įdomu, keldavo įvairių minčių, klausydavome ausis pastatę, vėliau net universitetuose taip nebegirdėjau, aukštas intelektinis krūvis tarsi sklandyte sklandė ore.

Šemerys buvo išskirtinis, vienas pačių originaliausių, savitą dėstymo braižą turėjusių pedagogų. Kad ir viena jo įsimintinų pamokų – apie senovės Lietuvos santykius su Rusija ir ankstyvuosiuose metraščiuose minimus įvykius. Mokytojas glaustai, bet itin aiškiai pabrėžė XII–XIII amžiaus lietuvių kovas su rusais, tuo metu puldinėjusiais Lietuvą. Tuo kartu jis nekalbėjo nei apie kryžiuočius, nei apie kalavijuočius, tik išimtinai apie rusus. Ir po šešių dešimtmečių žodis žodin atsimenu jo kalbai būdingą išraiškingą frazę: „Patyrę, kad čia labai smarkiai kariauja, rusai turėjo pasitraukti.“ Mūsų veidai, aišku, pagyvėjo. Kur čia nesuprasi tokios užuominos tuometiniame kontekste. Tokia buvo Šemerio TSRS istorija, apie kurią jis net iš tolo nesiteikdavo užsiminti.

Šemerys atrodė rūstokas, uždaras, su mokiniais į kalbas nesileisdavo ir po pamokų nebendraudavo. Bet per pamokas, kai būdavo atitinkamai nusiteikęs, rasdavo būdų mokinius išjudinti, neiškęsdavo šemeriškai paprovokuoti ir paradoksiškai pakalbėti. Kartą nei iš šio, nei iš to ėmė postringauti „astronominiais“ klausimais – girdi, knygos rašo apie dangaus kūnus ir atstumus iki jų, bet kas gi gali žinoti, pavyzdžiui, koks atstumas nuo Žemės iki Mėnulio. Argi kas nors ten buvo? Ar išmatavo? Gal jis iš tikrųjų visai netoli kaip burbulas kabo. Tik pasikelk kiek aukščiau, ir pasieksi.

Apie savo kūrybą jis niekada neužsimindavo, apskritai eilėraščių necituodavo ir nesidėjo jokiu poetu. Savo pasaulėžiūros, juo labiau kokių religinių klausimų taip pat neliesdavo. Tačiau po daugelio metų, perskaitęs jo atsiliepimą apie ryškią asmenybę, rašytoją ir visuomenės veikėją profesorių kunigą Mykolą Vaitkų, supratau, kad jis buvo jautrus transcendentiniam dvasingumui. Šemerys rašė: „Galima sakyti, kad kunigas Mykolas Vaitkus buvo tikrai Dievo pašauktas kunigas magas. Aš su mielu noru ir pasitenkinimu klausydavau jo Mišių Kauno bazilikoje“ (Kazimiera Sipienė, „Išsaugojo kilnaus kunigo atminimą“, *XXI amžius*, 2003.XI.28).

Literatūros pamokose įsiminė Donelaičio tema. Jautėsi, kad Šemeriui ji ypač miela ir artima. Šiam dalykui jis negailėjo laiko. Kažkuo patraukiau mokytojo dėmesį ir jis ėmė mane itin dažnai, iš eilės kelias pamokas, kviesti prie stalo, kad paskaityčiau klasei „Metų“ ištraukas ir, be to, išsakyčiau savo „laisvus“ komentarus.

Sodrus Donelaičio žodis man, kaime augusiam, dirbusiam, buvo kaip auksas, ir, įsidrąsinęs, kaip reikiant įsibėgėdavau, tikriausiai nuvažiuodamas ir į lankas. Tačiau, mano nuostabai, šių mokiniškų interpretacijų Šemerys niekad neišpeikė ir, rodos, likdavo patenkintas, šypsodavosi, šen bei ten įterpdamas kokią savo mintį.

Jo elgesys buvo visai nenuspėjamas. Kartais mokytojui užeidavo neramus ir, matyt, neįveikiamas kapitoniškas noras pakomanduoti, o gal ir šiaip kūrybiškai paeksperimentuoti, ir jis imdavosi darbo. Mūsų klasės palubėje ilgai kabėjo dar nuo karo laikų nedeganti elektros lemputė. Vieną dieną Šemerys sugalvojo atsinešti kitą lemputę ir, pakvietęs mane, stebint visai klasei, įsakė ją įsukti. Tai būtų buvęs, žinoma, visai nereikšmingas darbelis, bet mokytojas šį prozišką procesą pavertė ištisu, visų dėmesį prikausčiusiu ir, sakytume, kone joneskišku spektakliu. Pirmiausia kapotu komandiniu balsu įsakė pastumti stalą ties kabančia lempute. Pastūmiau. Tuomet vėl įsakė: „Paimk krėslą!“ Paėmiau. „Uždėk ant stalo!“ Uždėjau. „Stokis ant stalo!“ Atsistojau. „Užlipk ant krėslo!“ Užlipau. „Išsuk lemputę!“ Išsukau. „Suimk patroną!“ Suėmiau. „Pritaikyk lemputę!“ Pritaikiau. „Įsuk lig galo!“ Įsukau. Štai ir viskas. Tarytum baigta, įvykdžiau. Bet kur tau – prasidėjo atvirkščias veiksmas: „Nulipk žemyn!“, „Pastumk stalą!“, „Grįžk į vietą!“, „Sėsk į suolą!“ Taip praėjo gal pusė pamokos. Žinoma, po tokio nelaukto artistiško užsiėmimo, – galima sakyti, tuomet dar niekur neegzistavusio postmodernistinio hepeningo ar performanso, kurio pirmuoju pranašu, ko gero, čia ir buvo mūsų avangardistas mokytojas, – o svarbiausia, be „mokslinio krūvio“ visi buvome puikiai nusiteikę ir labai patenkinti.

Nedvejodamas sakau – tvirtas žmogus ir geras lietuvis buvo Salys Šemerys tuo laiku, kai mus nedrebėdamas mokė raudonojo slibino akivaizdoje.

– JONAS MINKEVIČIUS –

---

delnai, kad jos pirštai visai ne pirštai, žodžiu, kai ji bandė mane apsikabinti, jos rankos virto ilgomis kanalizacijos žarnomis, besispjaudančiomis fekalijų ir virusų mišiniu... Gyniausi nuo jų visokiais suktukais, šuoliukais ir atsitraukimais tol, kol visas kiaurai peršlapau. Mergina mano elgesio nesuprato, pasiūlė ko nors išgerti, bet jau buvau apsisprendęs skuosti iš čia, o savo sprendimus aš gerbiu.

Traukdamas namo susiradau ją feisbuke ir nusiunčiau išgūglintą foto su paliktu ant kriauklės gemalo formos muilu. Ji padėjo klaustuką ir nieko daugiau man nerašė.

Stovėdamas po dušo srove galvojau, kad ne dėl vienatvės į barą ėjau – norėjau tik kūną pakrutinti.

Kirpėja Z.

– Laba diena. Ar dirba šiandien kirpykla?
– Laba diena, žinoma, kad dirba.
– Tai gal apkirptumėt?
– O pas ką jūs kerpatės?
– Pas jus.
– Pas kurią? Mūsų čia daug. Kaip atrodo?
– Pas, hm... Na, vidutinio amžiaus, gal kiek vyresnė...
– Visos mes tokios. Kokie plaukai? Šviesūs ar tamsūs?
– Lyg šviesūs...
– Ilgis?
– Gal pusilgiai...
– Į kuodą surišti, į kasą?
– Nepamenu.
– Kaip nepamenat? Tai gal sumaišėt kažką?
– Ne, nu čia juk ta kirpykla, kur prie... prie...
– ?
– Konarskio gatvėj.
– Daug čia jų.
– Klausykit, aš į mobilų užsirašiau tik „Kirpėja Z.“
– Z.? Pas mus dvi Z. Zita ir Zina.
– Kai kirpo, sakė, kad reikia kirpti kitaip. Kad kitaip kristų plaukai. Kaip prie veido gražiau.
– O kuri kėdė? Ta prie lango?
– Prie lango, jo.
– Pirma ar antra?
– Pirma lyg, ta arčiausiai lango.
– Tai dvi arti.
– Na, kai įeini pro duris, po dešine pasikabini striukę, tai ten toliau ta...
– Tai per vidurį?
– Ne, nu prie lango. Sakė, kad nieko baisaus, jog plinku, paslėpsim.
– Tada aš. Zita.
– Atsiprašau, aš toks išsiblaškęs... O apkirptumėt?
– Tinka trečią?
– Ne, maniau, gal laisva...
– Aš dirbu nuo trijų šiandien. Galit pas kitą, bet žinot... Jei jau taip sakiau, žinot kaip, tada geriau pas mane.

– SAULIUS VASILIAUSKAS –

Fragmentai (VI)

Šiąnakt sapnavau, kad ištekėjau už inžinieriaus, kuris anksčiau dirbo viešbutyje. Ir apsigyvenau jo name mažame gražiame išpuoselėtų paunksnių, kalvelių, sodriai žalių vejų miestelyje, pilname žmonių – kaimynų, praeivių. Nė vieno jų nepažinojau, bet jie visi laisvai cirkuliavo po namą ir kambarius – turbūt su jo leidimu. Visi žinojo, kad aš ką tik už jo ištekėjau, ir šiek tiek stebėjosi. Toks gražus vyras, ką jis joje įžvelgė ar kažkas panašaus. Galvos dėl to sau nekvaršinau, man svarbiausia, kad neprivalėjau vykdyti jokių naminių „pareigų“: tvarkyti namus, virti valgyti ir pan. Lyg katė. Jis pats dirbo, o aš neprivalėjau daryti nieko, *ingenting* – jokio įsipareigojimo atlikti namų ruošą. Tarsi jį domintų ne mano gebėjimas virti ar skalbti, o mąstymo būdas ir požiūris į pasaulį. Pats mano egzistavimas jam buvo svarbus. Galiausiai tik dėl to, kad kaimynės nesiliovė stebėjusiosi manimi ir tokiu jo pasirinkimu, nusprendžiau ką nors pagaminti – susiradau apelsinų žievelių, keptuvę ir vaikščiojau visiems rodydama savo gerus ketinimus. Moterys (o jos atrodė namų šeimininkės kaip reikiant, su prijuostėmis) įvertino ir priėmė mane į savo draugiją. *God bless them*.

•

Naujasis naktinis viešbučio vadovas, Jogilas. Pamenu – miglotai – kartą dienos metu (turbūt jam tebevyko mokymai) mačiau jį, tiksliau, per pietų pertrauką jis lyg niekur nieko atsisėdo šalia manęs pavalgyti, nors vadovai paprastai valgo drauge su vadovais. Ir nors nieko vienas kitam nepasakėme, susidarė įspūdis, kad sėdime ir valgome kartu. Tačiau vėliau jis pradėjo dirbti naktimis ir aš jo daugiau kaip du mėnesius nemačiau, kol kartą įvyko nesusipratimas su svečio drabužiais, dėl to jis paskambino man užduoti kelių klausimų, kad ištirtų, kas nutiko. Greitai, netikėtai gražiu užkimusiu balsu kamantinėjo mane tol, kol susipainiojau atsakymuose, o po to galiausiai supratau, kad klystu, o jis prisikasė prie tiesos, net man jam nesąmoningai trukdant – aš jam kartojau Ettien žodžius, o jisai tiesiog paklausė: „Ar tu matei ją 14:00 su svečio drabužiais grįžtant?“ – „Ne“, – staiga supratau. Vėliau vakare užsukau į registratūrą atiduoti sąskaitų. Tyliai, netikėtai įžengiau į registratūros kontorą, it strėlė, pasiekusi taikinį, – Anderis, jausmingas italas, kažką pasakodamas nutilo vidury sakinio gestui iškeltomis rankomis, o paskui sušuko: „O Dieve! Mano smegenys ką tik užšalo!“ Registratorė Mi jau buvo beeinanti namo, todėl, pamačiusi mane, didžiai nusivylė, jos rankos bejėgiškai nusviro, ji gailiai pažvelgė šviesiomis akimis (šiaip jos tamsios, bet atrodė šviesios, nes ji žvelgė it akloji – ji nebenorėjo matyti jokių sąskaitų). O aš, taip pat užvaldyta panašaus nuovargio, tyliai, įkyriai tiesiau jai baltą pluoštą popierių. Jos stalas stovėjo priešais Jogilo stalą, taigi jis kurį laiką stebėjo mūsų nebylią dvikovą, kol galiausiai nutraukė ją, paklausdamas manęs: „Kaip praėjo pamaina?“ Perkėliau savo – tokį pamainos pabaigoje visa mačiusį – žvilgsnį nuo Mi į jį ir vos pastebimai pakraipiau į šalis galvą, daugiau nieko neatsakiau. Tada jis, tebežvelgdamas tiesiai man į veidą, ištiesė ranką ir tarė: „Aš jas sutvarkysiu.“ Nepatikliai įvertinau ištiestą delną, bet paduodama sąskaitas pažvelgiau jam į akis, o jis užlaikė mano žvilgsnį: jis sėdėjo, o aš stovėjau – sukryžiavom it špagas, nes nei jis nenuleido akių, nei aš. Panašūs.

•

Jei darbe imu skųstis, kokia sudėtinga vakar buvo diena, – Ettien, Chi, Vadi tik tyliai, netgi su piktdžiuga klausosi, tačiau nieko nesako, ar ir jiems buvo sunku. Man dažnai tenka dirbti su Lėle, nes aš, pati išmanydama amatą, turėčiau ją *išmokyti* darbo, o jai šis darbas netinka – per prastas. Sudėtinga… Man tada tenka dvigubai daugiau, nes bendradarbiauti ji nenori ir nelabai gali. Padaviau nušveisti batus – ji atsisėdo, paėmė batą ir ėmė drebėti su skepetaite rankoje. Jai neapsakomai sunku daryti kažką, kas neturi jokios naudos ar neįdomu. Ji netinkama šiam darbui – sakiau visiems, bet niekas nieko girdėti nenorėjo, kol jiems su ja patiems dirbti netenka. Ką gi. Lioviausi. Radau būdą Lėlę sudominti. Kai nuėjom supakuoti vienam svečiui drabužių, o šis atsidėkodamas padavė man gausius arbatpinigius – pusę atidaviau jai. Kaip linksma buvo matyti neatpažįstamai pažvalėjusią jos eiseną ir nušvitusias akis. Štai kokių mokymų jai reikia. Per porą mėnesių radau vienokį ar kitokį būdą su ja bendradarbiauti ir galiausiai apie Naujuosius metus, t. y. po pusmečio, ji man jau nemažai padėdavo. Tiesa, šveisti batų vis vien niekaip negalėjo. Vadovė ėmė ją poruoti ir su kitais bendradarbiais, manydama, kad ji jau įgijo pakankamai patirties. Tačiau dabar bendradarbiai pradėjo vienas po kito ja skųstis, abejoti jos tinkamumu šiam darbui etc. Nes Lėlė, nors neblogai susibendravo su manimi, su kitais bendradarbiais elgėsi taip, lyg jokių įgūdžių nebūtų įgijusi. Suteikė jiems lygias galimybes užkariauti jos susidomėjimą. Taigi dabar aš abejingai, tyliai klausiausi besiskundžiančių Ettien, Chi, – Vadi tik juokėsi, nes prieš Kalėdas pakeitė pareigas, – kokia Lėlė niekam tikusi, nė kiek nepadeda, kokia netinkama ji šiam darbui ir kaip sunku su ja apskritai dirbti. Suprantama, nes jos vienintelis tikslas atėjus į darbą – gauti iš kuo daugiau žmonių dėmesio, visa kita jos nedomina, o kadangi nedomina, ji tiesiog negali to daryti. Jos kūnas – tai inertiškas apatijos ir pasyvios agresijos įsikūnijimas. Ji Lėlė, su ja reikia žaisti, o ne liepti jai lyginti marškinius. Žmonės, kurie ją ignoruodami dirba, – idiotai. Būtų kur kas įdomiau, jei jie tiesiog būtų su ja, žiūrėdami, ką ji veikia. Jai baisu, kai niekas su ja nežaidžia.

•

Kartais užsirašau viską angliškai, kad palaikyčiau įgūdį rašyti, – darbe visi kalba makaronine anglų kalba. Vien ko verta Nastin, kuri sako bet kokius angliškus žodžius, padrikai, nerišliai, tačiau įsivaizduoja, kad kalba gerai, ir neapsakomai pyksta, kai perklausiu, ką ji turėjusi omenyje. Nes ji tik apsimetė kalbėjusi, koks skirtumas, ką ji turėjusi omenyje. Beveik visai lioviausi kalbėjusi su bendradarbiais. Rišli kalba, aiškiai išreikštos mintys ar – neduok Dieve – jausmai vertinami kaip grėsmė. O jei dar pajuokauju! Nežinau, kas nutiko. Po to, kai išėjo Fesò, pražuvo visas linksmumas. Be to, atrodo, kad kolegos manęs vis labiau nekenčia – aš jiems nenuolaidžiauju. „Kaip skalbti šias užuolaidas?“ – vėl klausia Nastin. „Kaip tavo šeima?“ – atsakau klausimu. „Gerai! – piktai atsako. – Aš uždaviau tau klausimą, kaip jas skalbti.“ Tai kartojasi kaskart, kai jai bloga. O aš vis mąstau, kur kitur norėčiau dirbti.

•

Susitikau su Alanu. Susidomėjau, nes jis turi nuosavą laivą – mačiau tokių Oksforde, kanale palei miestą, ir nėriausi iš smalsumo pamatyti, kaip atrodo vidus. Kai sulaukiau jo prie geležinkelio stoties, patyriau, kad, be laivo, jis dar turi ir pasibaisėtiną seną, bet kokią spalvą praradusį automobilį su dulkėtomis, suplyšusiomis sėdynėmis, išvarpytą skylių grindyse ir šonuose. Tame prašmatniame rajone, kuriame jis pasistatęs laivą, beje, puikiai tinka, nes visi mano, kad jis koks turtuolis, pamišęs dėl vintažo. Bet aš taip nepamaniau, ir jis tą iškart pamatė. Be to, iškart supratau, kad jis ne man (tą dažniausiai pajuntu iš pirmo žvilgsnio ir vėliau mano nuomonė retai keičiasi). Gražus ir įsitempęs. Malonus, bet nepatrauklus. Itin apgalvotai permąstęs savo elgseną ir nuo jos nusigręžęs. Kaip bebūtų, mes tebuvom susitarę susitikti, nes jis ne visada gali prisijungti prie interneto, o man nuobodu be galo be krašto susirašinėti. Nepasakyčiau, kad susitikusi su juo jaučiausi jaukiai. Netgi daugiau, jaučiau – pirmąkart iš visų pasimatymų, kuriuose teko būti, – kad tai gali būti pavojinga. Važiuodama traukiniu niekaip negalėjau nuspręsti, ar čia aš mąstau it sociopatė, ar tiesiog numanau jo būseną, nes vis kūriau ir kūriau scenarijų, kaip galėčiau būti nužudyta. Turiu omenyje tai, kad jo laivas stovi nuošalioje vietoje, čia pat kanalas, laivo vietą jis privalo keisti kas dvi savaites, jokio adreso ar pašto kodo neturi. Įsisraudusi į traukinio kampą (buvo pilnut pilnutėlis), dar jo nesusitikusi, apsisprendžiau neskubėti nusimesti rūbų, nes, man atrodė, jis, ko gero, dar imtų manęs nekęsti (o tai padidintų riziką būti nugalabytai). Kai susitikome, jis kaipmat pajuto mano atsargumą ir nepatiklumą. Negalėjo manęs tuo kaltinti – pats pažiūrėjo į savo automobilį ir įveiktas mano skepsio skėstelėjo rankomis – šita gelda egzistuoja, ji skylėta, štai. Toks pats ir jis. Įsėdau. Faktas, kad automobilis man atgrasus, jam ėmė patikti. „O Dieve“, – sakiau nesivaržydama. „Sustosime parduotuvėje ko nors nusipirkti. Tu alkana?“ – paklausė pasigręžęs. „Nelabai, bet sidro mielai išgerčiau“, – atsiliepiau per triukšmą. Parduotuvėje prie kasos jis susigriebė už kišenių ir tarė: „O, velnias, turbūt pamiršau piniginę.“ Bet pamatęs, kad aš nė kiek nesusirūpinau, o tiesiog žvelgiu smalsiu žvilgsniu laukdama – ir ką gi jis darys? – užpakalinėje kelnių kišenėje aptiko dešimt svarų. Kaip jau minėjau, labai norėjau pamatyti laivą. Taigi, įsėdę atgal į pokario laikų automobilį nuvažiavome prie kanalo. Ten švartavosi ir daugiau laivų, be to, kiti laivai gan dažnai praplaukdavo tai į vieną, tai į kitą pusę. Apstulbino: po Justono geležinkelio stoties ir apskritai nesiliaujančio Londono maratono – tyla ir sustingęs, beveik nejudrus laikas. Tarsi kanalas nulemtų jo tėkmę. Tądien buvo šilta, visai jokio vėjo, vasara tvyrojo it tirštas sluoksnis. Bemaž galėjau įžvelgti spalvą. Jis jungė visą aplinką į viena – vešlią žalią medžių, palinkusių virš tamsaus minkšto vandens, lają, žuvis, švelniai siurbčiojančias oro gurkšnius iš kito pasaulio, tylą, nedidelį krioklį netoliese, tamsiai mėlyną tiltelį, nutiestą virš kanalo, mane ir Alaną, kuris tuo metu jau virė vakarienę, – visa tai jungė kanalo substancija. Taiku ir tylu. Nesunkiai galėjau įsivaizduoti save čia žvejojančią, o jį tuo tarpu dažantį laivo stogą – jei tik jis būtų mažiau įsitempęs, draugiškesnis ir apskritai žmogiškesnis. Jis save apibūdino taip: „Aš impulsyvus ir gyvuliškas.“ Vėliau supratau kodėl – Alanas gyvena absoliučiai atsiskyrėliškai, atsiribojęs nuo visuomenės, tikrojoje paraštėje – kanalą nesunku taip įsivaizduoti. Bet to, tai gyvenimas paraleliniame laike, kur viskas vyksta daug lėčiau, jame Alanas niekada nepasens. Susižavėjo, kai jam tai pasakiau. Ir, regis, truputį atidėjo manęs likvidavimo idėją, bet vis vien, kai pasidomėjau (rodydama į kuro saugyklą laivo nosyje): „O kas čia?“, jis niūrai atsakė: „Laikau čia kūnus.“ Arba traukdamas pinigus iš taupyklės: „Čia mano slaptavietė.“ – „Tai dabar žinau, kur tavo slaptavietė“, – atsakiau žvaliai, o jis: „Vadinasi, turėsiu tave nužudyti.“ Įdėjau visas pastangas paslėpti baugumą, jaustis laisvai ir pagarbiai. Pagaliau patenkinau smalsumą ištyrinėti laivo vidų. Nudažytas tamsiai mėlyna spalva ir ištapytas rožėmis. Pro siauras ir žemas dvivėres dureles į vidų reikia prasisprausti. Atkreipti dėmesį į laiptelius žemyn. Viduje prieblanda. Prieblandoje išryškėjo maži baldai (kairėje – sofa, dešinėje – lova), tolėliau lentynos su antikvarinėmis knygomis, smilkalų kvapas. Laivo viduje nustebino tai, kad buvo visiškai sausa ir jauku – net neįtartum čia pat už lango tyvuliuojant vandenį. Pusę laivo užėmė virtuvė su įrengta kriaukle, viryklę, lentynėlėmis prieskoniams ir nedideliu kvadratiniu stalu. Šalia stovėjo svarbiausias laivo interjero elementas – sunki metalinė krosnelė, gražiai iškaldinta, ornamentuota. Ant jos žiemą Alanas pasakojo gaminąs troškinius, verdąs arbatą, pavyzdžiui, kavinukas ima gurguliuoti už dešimties minučių – taip smarkiai įkaista krosnelės viršus. Taip pat vonia ir dar vienas kambarys galinėje laivo dalyje. Pakankamai vietos kukliai ir patogiai gyventi atskalūnui. Laivą jis nusipirko ir su broliu parsiplukdė iš Oksfordo, kaip galėdamas aptvarkė. Nusiplukdęs į Temzę ir pasistatęs ten, kur per atoslūgį atsitraukia vanduo, nudervavo laivo šonus ir dugną. Vis pasakojo apie dvi dukras, bet aš nebuvau įsitikinusi, ar jis išties jas turi, nes laive nepamačiau nė vieno žaislo.

•

Jau senokai šnekuosi su žmogumi iš Bazelio. Susiradau jį tokiame nelabai maloniame tinklalapyje, bet jis pasirodė visai nieko. Jo vardas Werneris. Keletą savaičių susirašinėjame apsikeisdami žinutėmis kartą per dieną ar dvi: apie knygas, šiek tiek apie kiną, kartais jis bando pakreipti pokalbį prie jam rūpimų temų (jei galėtum valdyti mane, kaip tą darytum?), iš kurių aš vis kaip nors išsisuku, bet, regis, jam tai sunkumų nekelia. Anądien jis paklausė, kokiu keisčiausiu, labiausiai neįprastu žaislu esu žaidusi. Klausimas man pasirodė labai geras. Susimąsčiau… Peržvelgiau mintyse vaikystę – žaislų beveik neturėjau. Pliušinis meškinas, kuriuo žaisti man buvo leista tik tada, kai suėjo treji (nors buvo padovanotas per krikštynas, t. y. dar tada, kai buvau kūdikis), senas nutriušęs šuo. Tada prisiminiau kai ką geresnio ir į jo klausimą atsakiau: varlės! Jis nustebo, nes kaipmat – net negalvojęs, nors visada kruopščiai permąsto, ką ketina parašyti, – paklausė: „Ką tu darei toms vargšėms varlytėms?“ Paaiškinau, kad tuščiame kelyje iš šlapio molio išlipdydavau baseiną, prileisdavau vandens, suleisdavau dar visai neseniai buožgalviais buvusias mažulytes varles ir stebėdavau jas plaukiojančias. Bandančias išsigelbėti. Jos daug kuo man priminė žmones.

-vu-

Redaktorė – Giedrė Kazlauskaitė
(gkazlauskaite@gmail.com).
Paveldas – Juozas Šorys.
Kalbos redaktorė – Audrė Kubiliūtė.
Maketuotoja – Zita Remeikienė.
Vadybininkas – Andrius Patiomkinas.
Finansininkė – Danuta Churtasenko.
Redakcijos adresas Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius.
Telefonas (8 5) 261 37 70.
El. paštas *satenai@gmail.com;* tinklalapis *www.satenai.lt.*
Spausdino UAB Valdo leidykla,
P. Cvirkos g. 4-2, 20131 Ukmergė.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“ sąskaita banke
LT36 7300 0100 0000 7071, AB „Swedbank“ (kodas 73000).
Dvisavaitinis laikraštis išeina penktadieniais.
Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“. ISSN 1392-7760. 4 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1 426 egz.
Redakcijos ir autorių nuomonės nebūtinai sutampa.
Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2018 m. suteikė 32 000 Eur paramą projektui „Šiaurės Atėnai“: lyderiai, stalkeriai ir atskalūnai“ (p. 2, 6, 7, 10–16), 4 000 Eur projektui „Polis“ (p. 3), 10 000 Eur projektui „Kultūros eskizai“; Lietuvos kultūros taryba – 7 000 Eur paramą projektui „Vertimai: pasaulio literatūros akiračiai“, 2 600 Eur projektui „Skaitykla Nr. 5“.

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA
LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA